

Sota Rustaveli შოთა რუსთაველი, Шота Руставели

BRUNINIEKS TĪGERA ĀDĀ

ჰერხობცყასანო

ВИТЯЗЬ В ТИТРОВІЙ ШКУРІ

შოთა რუსთაველი, Шота Руставели, Шота

Šota Rustaveli
შოთა რუსთაველი
Шота Руставели

Bruņinieks tīģera ādā
ვეფხისტყაოსანი
Витязь в тигровой шкури

Šota Rustaveli
შოთა რუსთაველი
Шота Руставели

Bruņinieks tīģera ādā
ვეფხისტყაოსანი
Витязь в тигровой шкури

Poēmas fragmenti
ნაწყვეტები
Уривки

Jēkaba Jansona-Saivas un Arvīda Skalbes atdzejojumi
ლატვიურად თარგმნეს
ეკაბს იანსონს-საივამ და არვიდს სკალბემ
უკრაინულად თარგმნა
მიკოლა ბაჟანმა
Переклав з грузинської
Микола Бажан

Rīga
რიგა
Rīga
2009

21.3531-13(082.24)+821.353.1-13.03=174(082.24)+8

1. ხელაჯვი, შაა.

UDK 821.353.1-1
Ru 790

2 ხელაჯვი და მისი "ვუკუსიყაოსანი"

Izdevuma idejas, priekšvārda autors, gruzīnu un ukraiņu teksta redaktors – profesors, Latvijas ZA Goda doktors, Ukrainas Nopelniem bagātais mākslas darbinieks **Rauls Čilačava**

გამოცემის იდეისა და წინასიტყვაობის ავტორი, შემდგენელი და ქართულ-უკრაინული ტექსტების რედაქტორი პროფესორი, ლატვიის მეცნიერებათა აკადემიის საპატიო დოქტორი, უკრაინის ხელოვნების დამსახურებული მოღვაწე **რაულ ჩილაჩავა**

Автор ідеї видання та передмови – професор, почесний доктор філології АН Латвії, заслужений діяч мистецтв України **Рауль Чілачавა**

Iespiests uz videi draudzīgā, FSC sertificētā Arctic Paper kritpapīra Arctic Volume White 130 g/m²

დაბეჭდილია გარესამყაროსადმი სათუთი მოპყრობით დამზადებულ ქაღალდზე.

FSC სერტიფიცირებული Arctic Paper ცარცის ქაღალდი Arctic Volume White 130 g/m².

Надруковано на папері, виготовленому з повагою до навколишнього середовища. FSC сертифіковано Arctic Paper крейдяний папір Arctic Volume White 130 г/м².

- © Arvids Skalbe, Š. Rustaveli poēmas fragmenta atdzejojums, 2009
- © Jēkabs Jansons-Saiva, Š. Rustaveli poēmas fragmentu atdzejojumi, 2009
- © Mikola Bažans, Š. Rustaveli poēmas fragmentu atdzejojumi ukraiņu valodā, 2009
- © Rauls Čilačava, priekšvārds un dzejoļi, 2009
- © Imants Auziņš, pēcvārds un R. Čilačavas dzejoļu atdzejojumi, 2009
- © Sergo Kobuladze, ilustrācijas, 2009
- © Iraklijs Očiauri, grafikas, 2009
- © Poligrāfijas infocentrs, 2009

ISBN– 978–9984–809–39-7

El.S. 166

Izdevuma patroni
Gruzijas Ārkārtējais un Pilnvarotais Vēstnieks Latvijā
Konstantīns Korkelija
Ukrainas Ārkārtējais un Pilnvarotais Vēstnieks Latvijā
Rauls Čilačava

წიგნი გამოდის
ლატვიაში საქართველოს საგანგებო და სრულუფლებიანი ელჩის
კონსტანტინე კორკელიას და
ლატვიაში უკრაინის საგანგებო და სრულუფლებიანი ელჩის
რაულ ჩილაჩავას
პატრონაგით

Видається під патронатом
Надзвичайного і Повноважного Посла Грузії в Латвії **Костянтина Коркелії**
Надзвичайного і Повноважного Посла України в Латвії
Рауля Чілачави

Grāmata izdota ar Latvijā strādājošo gruzīnu uzņēmēju
Gočas Tutberidzes un Visariona Beradzes atbalstu

წიგნი გამოცემულია ლატვიაში მოღვაწე ქართველი ბიზნესმენების
გოჩა თუტბერიძის და **ვისარიონ ბერაძის** ხელშეწყობით

Книга видається за підтримки грузинських бізнесменів у Латвії
Гочі Тутберідзе
Вісаріона Берадзе

Par gruzīnu klasiskās literatūras virsotni pamatoti tiek uzskatītas ģeniālā Šotas Rustaveli nemirstīgais dzejdarbs „Bruņinieks tīģera ādā”, kurā ar apbrīnojamu dzejisku spēku apdziedāta zemes dzīve, cildināts bruņnieciskums, draudzība, mīlestība, pausta bezgalīga ticība cilvēkam, iemiesota senas tautas dzīves filosofija un daudzu gadsimtu vēsturiskā pieredze.

Šajā krājumā iekļautas atsevišķas dižās grāmatas nodaļas latviešu un ukraiņu atdzejojumos kopā ar atbilstošajiem gruzīnu oriģināliem.

შოთა რუსთაველის გენიალური ქმნილება “ვეფხისტყაოსანი” სამართლიანადაა მიჩნეული ქართული კლასიკური ლიტერატურის მწვერვალად, რომელშიც განსაცვიფრებელი პოეტური ძალით ხოტბაშესხმულია მიწიერი ყოფა, განდიდებულია რაინდობა, მეგობრობა და სიყვარული, გამოხატულია ადამიანისადმი უსაზღვრო რწმენა, გადმოცემულია უძველესი ერის ცხოვრებისეული ფილოსოფია და მრავალსაუკუნოვანი ისტორიული გამოცდილება. წინამდებარე კრებულში შევიდა ამ დიადი წიგნის ცალკეული თავების თარგმანები ლატვიურ და უკრაინულ ენებზე შესაბამის ქართულ ორიგინალებთან ერთად.

Вершиною грузинської класичної літератури справедливо вважається безсмертне творіння геніального Шота Руставелі “Витязь в тигровій шкурі”, в якому з дивовижною поетичною силою оспівано земне життя, звеличено лицарство, дружбу і кохання, висловлено безмежну віру в людину, передано життєву філософію та багатовіковий історичний досвід давнього народу.

До пропонованої збірки увійшли переклади окремих глав цієї величної книги латиською й українською мовами разом з відповідними грузинськими оригіналами.

Gruzīnu tautas Bībele

*Ja ir rītdienai saskaņa dota,
To mums atjaunos vienīgi Šota!
Viņa pirmā dēļ Gruzijai, protams,
Pašā Parnasā piešķirta kvota.**

“Nezinām, tieši kur – vai nu zaļajā ielejā starp dzeltenajiem Mesbetijas kalniem, vai arī Karadžazas stepes plašumos, pie dārdošajām Kuras pietekām, vai nu trūcīga zemkopja-kareivja krēslainā mitekļi, vai arī zem augstmaņu Bagrationi feodālās pils velvēm, – taču zinām, ka pirms astoņsimt gadiem senajā Gruzijas zemē atskanēja tā zīdaiņa pirmais brēciens, kuram liktenis gatavoja savu dižāko velti – nemirstību... Viņu sauca Šota, Šota no Rustavi, Rustavas Šota, Šota Rustaveli...” – tā sava “Bruņinieks tīģera ādā” spožā atdzejojuma priekšvārdā rakstījis dzejnieks–akadēmiķis Mikola Bažans. Šajā rindkopā viņš skaidri iezīmējis tās šaubas, kas līdz šai dienai pastāv dižā gruzīnu dzejnieka biogrāfijas apjēgā.

Tradicionāli tiek uzskatīts, ka Rustaveli dzimis ap 1166. gadu, guvis laicīgo izglītību un ieņēmis augstu valsts amatu carienes Tamaras galmā. Bet slaveno poēmu “Bruņinieks tīģera ādā”, kas veltīta tieši Tamarai, uzrakstījis 1184. – 1212. gadā. Šis pieņēmums izriet no poēmas “Ievada” satura, pēc kura noprotams, ka cariene jau ir kronēta un vēl dzīva, bet minētie gadskaitļi aptver Tamaras dzīves posmu no kronēšanas līdz nāvei.

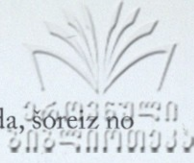
Tātad, domājams, ka autoram bija 35-40 gadi, kad viņš pabeidza savu grandiozo darbu. To, ka poēmas “Bruņinieks tīģera ādā” autors ir Rustaveli, mēs uzzinām no poēmas teksta. Piemēram, “Ievadā” šis uzvārds minēts divreiz:

*Skaidru skumju dzelts un tirdīts, dziesminieks – es, Rustaveli,
Teikas, ko par viņu stāsta, viju pārļu vainagā.*

Un līdzīgi – turpat, oriģināla astotā panta pirmajās rindās.

Pievērsīsim uzmanību: oriģinālā dzejnieks sevi dēvē “Rustveli”, nevis “Rustaveli”, jo pēdējā forma parādījās un nostiprinājās tikai 18. gadsimtā. Taču “Rustveli” vai “Rustaveli” nav ne uzvārds, ne vārds un pat ne pseidonīms. Visvairāk iespējams, ka tas ir pilsētas-cietokšņa Rustavi valdnieka vai Rustavi dzimtmuižas īpašnieka tituls. Gruzijā ir vairākas apdzīvotas vietas ar nosaukumu Rustavi, bet tautas nostāsti un folkloras avoti norāda, ka dzejnieka Rustaveli dzimtene ir Meshetijas Rustavi, dienvidos, kur 12. gadsimtā

* Priekšvārda autora dzejolis.

uzplauka zemes ekonomiskā un garīgā dzīve. Arguments ir šāda poēmas rinda, šoreiz no "Noslēguma": *"Nezināms meshs no Rustavi, saliku šīs vārsmas es"*.

Rodas jautājums: bet no kurienes parādījies vārds Šota? Autora tekstā tas nav minēts. Arī gruzīnu hronikās nav fiksēts darbinieks ar Šotas Rustaveli vārdu. Tomēr vēlīno viduslaiku gruzīnu dzejnieki savu dižo priekštecī noteikti sauc par Šotu Rustaveli. Rustaveli laikmeta vēsturiskajos dokumentos minēti vairāki cilvēki ar Šotas vārdu. Uz jautājumu "kurš no viņiem varēja kļūt ģeniālais dzejnieks Šota Rustaveli?" sniegt viennozīmīgu atbildi nav iespējams. Droši zināms ir viens: 12. gadsimtā Gruzijā dzīvojis dižs vārda brīnumdaris, kurš, iemilējies savā carienē, radījis himnu mīlestībai, draudzībai, bruņinieckumam.

Ietverot savu priekšgājēju valodas, formas, kompozīcijas, tēlainības augstākos sasniegumus, Rustaveli panācis Austrumu un Rietumu, persiešu un helēnisma nacionālo, folkloras un ētisko uzskatu dabisku saplūsmi Gruzijas realitātes gaisotnē. Ar savu humāno saturu, kā arī dzīvi apliecinošajiem ideāliem, pievēršanos cilvēka pašcieņai, domām un jūtām "Bruņinieks tīģera ādā" aizsācis gruzīnu renesansi jau 12. gadsimtā, ievērojami agrāk nekā Dantes "Dievišķā komēdija".

M. Bažana vārdiem runājot, *"tautas poēzijas dzīvigās tradīcijas, kas bagātinātas ar Rietumu humānistiskās filosofijas un Austrumu krāšņās dzejas pieredzi, ieplūdušas poēmas par bruņinieku tīģera ādā pantos, padarot to par lielisku un nezūdošu visas cilvēces kultūras vērtību"*.

Šis darbs kļuvis par savdabīgu gruzīnu tautas Biblii, par tās morāles kodeksu un garīgās dzīves orientieri visās tālākajās vēstures gaitās. Rustaveli tajos tālajos laikos pratis pacelties dažādu tautību un ticību savstarpējās saprašanās, vīrieša un sievietes līdztiesības, uzticīgas draudzības un mīlestības sludinātāja augstumos. Ne līdz viņam, ne pēc Šotas Rustaveli nevienam no gruzīnu dzejniekiem nav izdevies tik virtuozī apvienot, sapludināt, sakausēt vienā veselumā prātu un jūtas, neapvaldītību un mērenību, dzejiskās frāzes lidojumu ar domas dziļumu un svaru.

Ja vēl piebilst, ka poēmā burtiski žilbina metaforas, ka tajā ar izsmalcinātu muzikālo dzirdi izraudzītas aliterācijas un atskaņas, ka dzejdarba valoda ir apbrīnojami demokrātiska, ka tā neliekas ne manierīga, nedz arhaiska pat mums, mūsdienu lasītājiem, tad kļūs saprotams, kāpēc Šotam Rustaveli pieder pirmā vieta Gruzijas nacionālo ģeniju panteonā.

Taču "Bruņinieks tīģera ādā" gruzīnu tautai nav tikai izcils mākslas darbs, bet arī viņas pašas dvēseles spogulis. *"Poēma ir cieši saistīta ar gruzīnu tautas dzīvi, ar pašu tās eksistenci. Tā iedvesusi gruzīnu tautai izturības garu, glābusi to gadsimtu vēsturiskajos pārbaudījumos, kad to apdraudējusi nacionālā, garīgā izviršana"*, – rakstījis izcilais zinātnieks Pavle Ingorokva.

Neraugoties uz to, ka autors pārcēlis darbību uz svešām, palaikam izdomātām zemēm, ko apdzīvo arābi, indusi un citu tautu pārstāvji, mēs nekļūdīgi atpazīstam Rustaveli laika Gruziju, tās vēsturiskās peripetijas, zemes politisko fonu tās kultūras un

valstiskuma augstākā uzlidojuma posmā. (Piemēram, var norādīt uz analogiju starp čaru Rostevānu un carienes Tamaras tēvu Giorgiju III, kurš arī savas dzīves laikā Kronēja vienīgo meitu. Atrodami vēl citi Rustaveli mākslas patiesības un 12. gadsimta Gruzijas vēsturiskās patiesības saskares punkti, taču tas vairs neietilpst šā nelielā priekšvārda logatā).

Dzejnieks uzrāda dziļu 12. gadsimtā izplatīto astronomijas, ģeogrāfijas, reliģijas un mitoloģijas priekšstatu zināšanu. Viņš labi orientējas tiesību jautājumos, kara mākslā, dzīvnieku un augu pasaulē. Universālā izglītība, lielais dzejnieka talants ļauj autoram uzburēt vērienīgu viduslaiku valsts sociāli politiskās dzīves panorāmu, atjaunot izcilos antīkās un Bizantijas filosofijas postulātus, atklāt sava laikā ētiskos un estētiskos uzskatus.

Rustaveli izloloja, radīja jaunu cilvēka ideālu, kurā harmoniski apvienots ārējais un garīgais skaistums. “Bruņinieka tīģera ādā” personāžs valdzina ne tikai ar pilnības fizisko iemiesojumu, bet arī ar neizsmeļamo gudrību.

Visas poēmas dabiska, neatņemama sastāvdaļa ir aforismi, kurus Rustaveli, uzskatīdams dzeju “*par vienu no gudrības sfērām kopš pirmsākumiem*”, izmanto sava pasaules uzskata paušanai blīvā, kondensētā veidā. Tie parasti noslēdz četrriņdi, rezumējot to. Dažkārt aforisms tiek izvērstis visā četrriņdē, reizēm pat divās. (“Bruņinieks tīģera ādā” uzrakstīts *šairi* formā, kas ir sešpadsmitzīlbigas četrriņdes ar vienu atskaņu. Viena pantmēra robežās autors izmanto divus šairi veidus: augsto (4+4+4+4) un zemo (5+3+5+3), un panāk viņš to ar ritmisko inversiju. Augstajam šairi ir divzīlbigās atskaņas, bet zemajam – trīszīlbigās. Tā kā gruzīnu dzejas ritms atkarīgs no uzsverto un neuzsverto zilbju likumsakarīgas mijas, teksta intonāciju maiņa tiek panākta ar atbilstošu atskaņu izmantojumu).

Laikam gan gruzīnu valodā grūti atrast jelkad rakstītus vārdus, kuri tik precīzi izteiktu gruzīnu izpratni par dzīvi un nāvi, godu un apkaunojumu. “Avtandīla testaments caram Rostevānam” (atdzejojis Imants Auziņš):

*Klinšaina vai šaura taka nāvi mūžam neaizkavēs,
Vārgulim un vareņajam – visiem tā reiz ceļā stāvēs.
Vecam, jaunam beigu beigās – katram pietiks savas nāves.
Labāk mirt ar godu, nevis negodā sev gadus zāvēt!*

Tieši aforismos tiek akumulēti Rustaveli svarīgākie uzskati par pasauli, dzīvību un nāvi, mirkli un mūžību, mīlestību un neuzticību, vīrišķību un glēvulību. Kā sava laika augsti izglītots cilvēks, kas labi pazīst daudzus senatnes filosofijas strāvumus, dažādas pasaules reliģijas, it īpaši kristietību un islāmu, viņš augstvērtīgā dzejiskā formā pauž savu sabiedrības morālo postulātu izpratni, apcer vispasaules mēroga jautājumus; Rustaveli vārds pārsteidz ar asu nākamības redzējumu, argumentu dziļumu un pamatīgumu.

Poēmā ir ap 250 aforismu, kas lielākoties ieauguši gruzīnu sarunvalodā, kļuvuši par tautas gudrības dabisku sastāvdaļu.

“Bruņinieks tīģera ādā” uzrāda visplašāko cilvēcisko jūtu spektru: tā ir prieka un skumju, izmisuma un cerības pilna grāmata. Autors pazinis gandrīz visus dvēseles stāvokļus, un viņš tos iemiesojis ar satriecošu precizitāti, sirdstrīsām un trauksmi.

Poēmas māksliniecisko vērtīgumu pilnā mērā parāda tās metaforiskums. Jau pats grāmatas nosaukums “Vephistkaosani” (sniega leoparda ādā ģērbtais, tieši leoparda, nevis tīģera – kā ar atdzejotāju veiklo spalvas vilcienu kļuvus par tradīciju) ir metafora, kas tulkojumā diemžēl zudusi.

Zināms Austrumu dzejai kopumā raksturīgs krāšņums nemazina Rustaveli metaforu oriģinalitāti. Ikviens viņa tēls it kā iegravēts un saglabā neatkārtojamo autora zīmogu.

Neizsmeļama ir dižā meistara paleta: viņš atrod apbrīnojamas līdzības starp tālu esošiem priekšmetiem. Šie atradumi ir pamatoti, estētiski pieņemami. Sarežģītais tiek skaidrots ar vienkāršā palīdzību. Galvenais – uzminēt salīdzinājuma objektu, kuru dzejnieks tišuprāt nav minējis.

Kaut arī metafora nebūt nav matemātiska formula, Rustaveli darbā vērojama pietiekami groda tropu sistēma ar savām stabilām nozīmēm. Piemēram, sniegs – seja, lietus – asaras, bultas – skropstas, rubīns – lūpas utt. Autors metaforu izmanto galvenokārt sava personāža portretējumos, to iekšējā stāvokļa raksturojumos.

Var apgalvot, ka visa gruzīņu dzejnieka dzejas paleta sākas tieši ar metaforām: salīdzinājumiem, epitētiem, hiperbolām, starp kurām pastāv izsērta iekšējā saistība.

Patiesību sakot, “Bruņinieks tīģera ādā”, kam pamatā ir mākslinieciska izdoma, ir viena vienīga grandioza hiperbola. Fantastisko elementu kopumu, personāža neticamos piedzīvojumus pastiprina vēstījuma radītais estētiskais iespaids, darot varoņus, notikumus un parādības ārkārtīgi izteiksmīgas.

Dzejnieka kvēlais aicinājums darīt labu, pretoties ļaunumam, būt cēlsirdīgiem un godīgiem savā rīcībā adresēts ne tikai viņa tautiešiem, bet visai cilvēcei. Šis aicinājums nav zaudējis savu aktualitāti arī šodien: dzejnieka humānista sapnis par fiziski un garīgi ideālu cilvēku, par saskaņas un augstsirdības pārpilnu pasauli diemžēl palicis sapnis arī tālajiem pēcnācējiem. Tādēļ “Bruņinieks tīģera ādā” joprojām rada dažādu zemju lasītāju un pētnieku dzīvu interesi, tas atdzejots gandrīz visās civilizētās pasaules valodās.

Poēmas uztveri atvieglina tās aizraujošais, labāko avantūristisko romānu cienīgais sižets. Triju draudzībā uzticīgu bruņinieku piedzīvojumi, viņu cīņa par saviem cēlajiem mērķiem aizrit gar acīm, it kā autoram būtu bijuši pazīstami kino montāžas noslēpumi.

Vienlaikus “Bruņinieks tīģera ādā” saista uzmanību ar īpašu attieksmi pret īstenību, ar cilvēka pārdzīvojumu reālistisko attēlojumu.

Tomēr, akcentējot poēmas reālismu, nedrīkst aizmirst mūsdienu medievistikas tiecību uz simbolisku un alegorisku viduslaiku mākslas darbu traktējumu. To pareizai izpratnei nepieciešams restaurēt visas atbilstošajam laikmetam raksturīgās funkcijas un kodus. Šajā kontekstā “Bruņinieks tīģera ādā” nav izņēmums.

Rustavelilīgijā pastāv uzskats (G. Imešašvili, D. Kumsišvili, Z. Gamsahurdija u. c.), kas rod arvien dziļāku apstiprinājumu, ka “Bruņinieks tīģera ādā” – tā ir izvērsta milzu

alegorija par labā un ļaunā cīņu. Šā poēmas galvenā motīva izteka ir pirmais eposs pasaulē “Gilgamešs”, kur divu pretēju spēku sadursme personificēta pašā Gilgamešā un draikonā Humbabā. Tas pats motīvs izsekojams Svētā Georgija cīņā ar pūķi, kas, iespējams, atbalsojas arī Tariēļa cīņā ar lauvām un tīģeriem.

Ja pieņemam šo versiju, tad jāatzīst, ka Rustaveli pasaules sadalījumam cēlsirdīgajos bruņiniekos, gudrajos un taisnīgajos caros, uzticamajos pavalstniekos, no vienas puses, un pirātos, laupītājos, kadžos, no otras puses, un viņu sadursmei izšķirošā divkaujā nav gadījuma raksturs.

Pēc Z. Gamsahurdijas domām, un man tās šķiet ticamas, “Bruņinieks tīģera ādā” ir dvēseles krišanas bibeliskais modelis; pēc tam dvēsele iniciācijas ceļā paceļas debesīs, tas ir, atgriežas savā dievišķīgajā klēpī.

Uz tādas filosofiskas bāzes parasti tika balstīti visi viduslaiku laicīgās literatūras darbi vai baznīcas svēto dzīves apraksti. Skaidrs, ka Rustaveli mākslinieciskajā sistēmā šis modelis apjēgts un izvērsti savveidīgi.

Poēma kļuva par likumsakarīgu “zelta gadsimta” noslēgumu. Tā bieži Gruzijas vēsturē sauc 12. gadsimtu – cara Dāvida Agmašenebeli (Celtnieka) un carienes Tamaras laikmetu. Apguvis toreiz jau septiņus gadsimtus vecās gruzīnu literatūras labākās tradīcijas valodas, formas, kompozīcijas, visu māksliniecisko līdzekļu jomā, kas palīdz sasniegt dzejas meistarību, Rustaveli aizgāja daudz tālāk par saviem priekšgājējiem. Savā monumentālajā darbā viņš apdziedājis zemes dzīvi, cildinājis draudzību, vīrišķību, mīlestību, paudis bezgalīgu ticību cilvēkam. Viņa estētiskais ideāls – gudra, cēlsirdīga personība, bet viņa galvenā filosofiskā koncepcija – labā uzvara pār ļauno.

Šota Rustaveli, protams, ir gudrais, taču mūsdienu lasītājam viņš dārgs ne tikai kā aizraujoša stāsta autors, kā filozofs un morālists, bet vispirms kā dzejnieks. Spožais poētiskais talants, brīnumainā spēja vārdos tvert dziļākās domas un jūtas ļāvusi viņam uz mūžīgiem laikiem savaldzināt ne tikai savus tautiešus, bet visus, kas atdzejojumos iepazīst “Bruņinieku tīģera ādā”.

Šī slavenās poēmas saīsinātā versija, nelieli fragmenti pirmām kārtām domāti latviešu un ukraiņu lasītājam, kurš pirmoreiz iepazīstas ar dižā gruzīnu dzejnieka mākslas pasauli un, cerēsim, paplašinās viņa talanta cienītāju pulku.

Rauls Čilačava

Tulkojis Imants Auziņš

ქართველი ერის ბიბლია

წონასწორობას სანატრელ დროთა
თუ ვინმე ისევ აღგვიდგენს – შოთა.
სხვებზე რომ არ ვთქვათ, მარტო შოთათი
აქვს საქართველოს პარნასზე კვოტა.*

“...არ ვიცით ზუსტად სად, – მესხეთის ყვითელ მთათა შორის გაშლილ მწვანე დაბლობზე, ყარაიას ტრამალთა მიდამოებში, მტკვრის მქუხარე შესართავთა ზემოთ თუ ხელმოკლე მიწათმოქმედისა და მეომრის ქუფურ სახლში, თუ ძღვევამოსილ ბაგრატიონთა ციხე-სიმაგრის გუმბათქვეშ, – მაგრამ ვიცით, რომ რვაასი წლის წინათ იქ, საქართველოს ბებერ მიწაზე გაისმა პირველი შეძახილი ყრმისა, რომელსაც ბედი თავის უდიდეს ნობათს – უკვდავებას უმზადებდა... მას ერქვა შოთა, შოთა რუსთავიდან, შოთა, მკვიდრი რუსთავისა, შოთა რუსთაველი”, – წერდა უკრაინელი პოეტი-აკადემიკოსი მიკოლა ბაუანი მის მიერ ბრწყინვალედ თარგმნილი “ვეფხისტყაოსნის” წინასიტყვაობაში, სადაც მკაფიოდაა მოხაზული ის ეჭვები, რომლებიც დღემდე არსებობენ დიდი ქართველი მგოსნის ბიოგრაფიის გარშემო.

ტრადიციულად ითვლება, რომ შოთა რუსთაველი დაიბადა დაახლოებით 1166 წელს, მიიღო საერო განათლება და თამარ მეფის კარზე მეჭურჭლეთუხუცესად მსახურობდა, ხოლო თავისი განთქმული პოემა “ვეფხისტყაოსანი”, მიძღვნილი სწორედ თამარ მეფისადმი, შექმნა 1184-1212 წლებს შორის. ამას გვაფიქრებინებს პოემის შესავალი, სადაც თამარი უკვე გვირგვინოსანია და ჯერ კიდევ ცოცხალია, აღნიშნული თარიღები კი მოიცავენ თამარის სიცოცხლის წლებს ტახტზე ასვლიდან ვიდრე გარდაცვალებამდე.

ამდენად, უნდა ვივარაუდოთ, რომ ავტორი თავისი გრანდიოზული ქმნილების გასრულებისას 35-40 წლისა იყო.

ის რომ “ვეფხისტყაოსნის” ავტორი რუსთაველია, ასევე პოეტიდან ხდება ცნობილი. “დასაწყისში” იგი ორჯერაა მოხსენებული:

დავჯე, რუსთველმან გავლექსე, მისთვის გუელს ღახვარ-სობილი,
აქამდის ამბად ნათქვამი, აწ მარგალიტი წყობილი.

და იქვე:

მე, რუსთველი ხელობითა, ვიქმ საქმესა ამა დარი:
ვის ჰმორჩილობს ჯარი სპათა, მისთვის გხელობ, მისთვის მკვდარი.

* ლექსი წინასიტყვაობის ავტორისა.

მივაქციოთ ყურადღება: პოეტი საკუთარ თავს უწოდებს “რუსთველს” და არა “რუსთაველს”, აკი ეს ბოლო ფორმა გამოჩნდა და დამკვიდრდა მხოლოდ XVIII საუკუნეში. თუმცა “რუსთველი” და “რუსთაველი” არც სახელია, არც გვარი და არც ფსევდონიმი. ეს უფრო ჰგავს ციხე-ქალაქ რუსთავეის თუ იქაური ადგილ-მამულის მფლობელის ტიტულს. საქართველოში არსებობს რუსთავეად სახელდებული რამდენიმე დასახლებული პუნქტი, მაგრამ ხალხური თქმულებები და გადმოცემები მიგვიითიებენ, რომ პოეტ რუსთაველის სამშობლო საქართველოს სამხრეთში მდებარე მესხეთის რუსთავია.

საბუთად ისევ პოემის სტრიქონს მოვიშველიებთ, ამჯერად “დასასრულიდან”: “ვწერ ვინმე მესხი მეღეჟე მე რუსთველისად ამისა.”

იბადება კითხვა: კი მაგრამ სახელი შოთა საიდან გაჩნდა? ავტორისეულ ტექსტში მისი ხსენება არაა. ქართული მემკვიდრეობები და ქრონიკებიც არ იცნობენ შოთა რუსთაველად წოდებულ მოღვაწეს. სამაგიეროდ გვიანი შუა საუკუნეების ქართველი პოეტები თავიანთ დიდ წინამორბედს მიწვივ შოთა რუსთაველად მოიხსენიებენ. რუსთაველის ეპოქის ისტორიულ წყაროებშიც გვხვდება რამდენიმე მოღვაწე შოთას სახელით. კითხვაზე: რომელი მათგანი შეიძლება ყოფილიყო გენიალური პოეტი შოთა რუსთაველი, პასუხის გაცემა ძნელია. უდავოა ერთი რამ: XII საუკუნის საქართველოში ცხოვრობდა საკუთარ დედოფალზე შეყვარებული სიტყვის დიდი ჯადოქარი, რომელმაც უკვდავი ხოტბა შეასხა რაინდობას, მეგობრობასა და სიყვარულს.

რუსთაველმა შეისისხლხორცა მანამდე არსებული პოეტური ენის, ფორმის, სახეობრივი სისტემის ყველა უმაღლესი მიღწევა და თავისი პუმანისტური მრწამსით, ცხოველყოფელი იდეალებით, ადამიანის ღირსებების, ფიქრების და გრძნობების მაღალმხატვრულად გამოხატვით სათავე დაუდო ქართულ რენესანსს XII საუკუნეში, დანტეს “ღვთაებრივი კომედიის” გამოჩენამდე გაცილებით ადრე.

“ვეფხისტყაოსანი” იქცა ქართველი ერის ბიბლიად, მის ზნეობრივ კოდექსად და ორიენტირად მთელი მომავალი ისტორიის მანძილზე. იმ შორეულ ჯამს რუსთაველმა შესძლო გამხდარიყო განსხვავებული ეროვნებებისა და რელიგიური მრწამსის ადამიანთა ურთიერთგაგების, მამაკაცსა და ქალს შორის თანასწორობის, მეგობრობასა და სიყვარულში ერთგულების მესიტყვე. არც რუსთაველამდე და არც მას მერე საქართველოს არ ჰყოლია პოეტი, რომელსაც მისებრ ვირტუოზულად მოეხერხებინა გონებისა და გრძნობის, თავდავიწყებისა და თავშეკავების, ფრახის პოეტური სილადისა და აზრის სიღრმის შეერთება, შედნობა, შედუღაბება. თუ იმასაც დავამატებთ, რომ პოემა პირდაპირ “დანადგმულია” მეტაფორებით, რომ მასში დახვეწილი პოეტური სმენითაა შერჩეული რითმები და ალიტერაციები, რომ მისი ენა განსაცვიფრებლად დემოკრატიულია და განტვირთული მანერულობისა და არქაიზმებისაგან თვით ჩვენთვის, თანამედროვე მკითხველისთვისაც, ცხადი გახდება, რატომ უჭირავს უპირველესი ადგილი საქართველოს გენიოსთა პანთეონში შოთა რუსთაველს.

უნდა ითქვას ისიც, რომ “ვეფხისტყაოსანი” ქართველთათვის არა მარტო უგამორჩეულესი მხატვრული ქმნილებაა, არამედ საკუთარი სულის სარკეცაა. პავლე ინგოროყვას მტკიცებით, პოემა მჭიდროდაა დაკავშირებული ქართველი ერის ცხოვრებასთან, თვით მის არსებობასთან. მან შთაჰპერა სული ჩვენს გამძლეობას,

გადაგვარჩინა საუკუნეთა ისტორიულ განსაცდელს, როცა ეროვნული და სულიერი გადაგვარების საფრთხე დაგვემუქრა.

ქართველი ერი უპირველესად სალიტერატურო ქართულმა შექპრა ურღვევ მონოლითად და უკვდავი “ვეფხისტყაოსანი” იქცა აქ ჩვენი მთლიანობის საფუძვლად და ბურჯად. სწორედ ამ უდიდესმა ფენომენმა დაგვანახა და გვაგრძობინა არა მარტო ჩვენი ფიზიკური ერთსისხლხორცობის უცილობლობა, არამედ ისტორიული ერთბედობის გარდუვალობაც.

მიუხედავად იმისა, რომ ავტორმა მოქმედება გადაიტანა უცხო, არაბებით, ინდოელებითა და სხვა ეროვნებების ადამიანებით დასახლებულ თუ საერთოდ გამოგონილ მიწებზე, ჩვენ მიუმცდარად ვცნობთ რუსთაველის თანამედროვე საქართველოს ისტორიულ პერიპეტებებსა და პოლიტიკურ ფონს მისი კულტურისა და სახელმწიფოებრიობის ყველაზე დიდი აღზევების ქამს. (მაგალითად, შეგვიძლია მივუთითოთ მეფე როსტევეანისა და თამარის მამის გიორგი მესამის ანალოგიაზე, რომელმაც ასევე საკუთარ სიცოცხლეში გაამეფა თავისი ერთადერთი ქალიშვილი. არსებობს რუსთაველის მხატვრულ სიმართლესა და XII საუკუნის საქართველოს ისტორიულ სიმართლეს შორის სხვა შეხების წერტილებიც, მაგრამ ისინი სცილდება ჩვენი მცირე წინასიტყვაობის ფარგლებს).

პოეტი შესანიშნავად იცნობს თავისი დროის ასტრონომიულ, გეოგრაფიულ, რელიგიურ და მითოლოგიურ წარმოდგენებს. იგი კარგად ერკვევა სამართალში, სამხედრო ხელონებაში, ცხოველთა და მცენარეთა სამყაროში. უნივერსალური განათლებისა და დიდ პოეტური ნიჭის წყალობით პოემის ავტორი გვიხატავს შუა საუკუნეების სახელმწიფოს სოციალურ-პოლიტიკური ცხოვრების ფართო პანორამას, წარმოაჩენს ანტიკური და ბიზანტიური ფილოსოფიის უპირველეს პოსტულატებს, იმდროინდელ ეთიკურ და ესთეტიკურ შეხედულებებს.

პოეტის მხურვალე მოწოდება სიკეთისკენ, ბოროტების აღკვეთისკენ, ქმედებებსა და ქცევებში კეთილშობილებისა და პატიოსნებისკენ მიმართულია არა მარტო მისი თანამემამულეების, არამედ მთელი კაცობრიობისკენ. ამ მოწოდებას აქტუალობა არ დაუკარგავს დღესაც: ჰუმანისტი პოეტის ოცნება ფიზიკურად და სულიერად სრულყოფილ ადამიანზე, კდემითა და სათნოებით აღსავსე სამყაროზე, სამწუხაროდ, შორეული შთამომავლებისთვისაც ოცნებად რჩება. ამიტომაც “ვეფხისტყაოსანი” დღემდე იწვევს ცხოველ ინტერესს სხვადასხვა ქვეყნების მკითხველებსა და მკვლევარებს შორის, იგი თარგმნილია ცივილიზებული სამყაროს თითქმის ყველა ენაზე.

პოემის ბუნებრივი ნაწილია აფორიზმები, რომლებსაც რუსთაველი საკუთარი მსოფლმხედველობის მოკლედ და სხარტად გადმოსაცემად იყენებს. ჩვეულებისამებრ ისინი აგვირგვინებენ სტროფს, აჯამებენ მის შინაარსს. ზოგ აფორიზმს მთელი სტროფი ეთმობა. ძნელია, ალბათ, მოიძებნოს ოდესმე ქართულად დაწერილი სხვა სიტყვები, რომლებიც უკეთ გადმოსცემენ ქართველი კაცის მიერ სიცოცხლისა და სიკვდილის, სახელისა და სირცხვილის გაგებას, ვიდრე რუსთაველის ეს აფორიზმი:

ვერ დაიჭირავს სიკვდილსა გზა ვიწრო, ვერცა კლდოვანი;
მისგან გასწორდეს ყოველი, სუსტი და ძალგულოვანი;
ბოლოს შეეარნეს მიწამან ერთგან მოყმე და მსცოვანი.
სჯობს სიცოცხლესა ნაზრახსა სიკვდილი სახელოვანი.

სწორედ აფორიზმებშია მოქცეული რუსთაველის უმთავრესი შეხედულებები სამყაროს აგებულებაზე, სიკვდილ-სიცოცხლეზე, წამსა და მარადისობაზე, სიყვარულსა და სიძულვილზე, ერთგულებასა და დაღატაზე, ვაჟკაცობასა და სიმხდალეზე. როგორც თავისი დროის ღრმად განსწავლული პიროვნება, რუსთაველი კარგად იცნობს ძველი ფილოსოფიის სხვადასხვა მიმდინარეობას, მსოფლიოს სხვადასხვა რელიგიას, განსაკუთრებით ქრისტიანობასა და ისლამს. დახვეწილი პოეტური ფორმით გამოთქვამს იგი თავის აზრს საზოგადოების ზნეობრივ საფუძვლებზე, მსჯელობს პლანეტარულ საკითხებზე. გვანცვიფრებს საგანთა და მოვლენათა მისეული ჭერეტა, მტკიცებათა სიღრმე და დამაჯერებლობა. პოემაში 250-მდე აფორიზმი გვხვდება, რომელთა უმრავლესობაც დამკვიდრდა ქართულ ზეპირსიტყვიერებაში, იქცა ქართული ხალხური სიბრძნის განუყოფელ ნაწილად.

“ვეფხისტყაოსანში” არეკლილია ადამიანურ გრძნობათა მთელი სპექტრი – ესაა სიხარულითა და ნაღველით, სასოწარკვეთითა და იმედებით აღსავსე წიგნი. ავტორისთვის ცნობილია ადამიანის სულიერი მდგომარეობის თითქმის ყველა ნიუანსი და იგი გასაოცარი სიზუსტით, თრთოლევითა და მღელვარებით გადმოგვცემს მათ.

პოემის მხატვრული სილიადის ერთ-ერთი უტყუარი დასტურია მისი ღრმა მეტაფორულობა (თვით “ვეფხისტყაოსანიც” მეტაფორაა, რომელიც თარგმანში, სამწუხაროდ, იკარგება). აღმოსავლური პოეზიისთვის ნიშნეული ერთგვარი მაღალფარდოვნება ვერ აკნინებს რუსთაველის მეტაფორებს, რომლებიც ჩამოქნილია ოსტატის მიერ და გვხიბლავენ თავიანთი განუმეორებლობით.

ამოუწურავია პალიტრა დიდი მხატვრისა, რომელიც განსხვავებულ საგნებს შორის საკვირველ მსგავსებებს პოულობს. ეს მსგავსებები აზრობრივად მოტივირებული და ესთეტიკურად მისაღებია. რთული განიმარტება მარტივის მეშვეობით. მთავარია ამოვიცნოთ შედარების ობიექტი, რომელიც ავტორმა განზრახ გამოტოვა.

თუმცა მეტაფორა მათემატიკური ფორმულა არაა, რუსთაველთან შეინიშნება ტროპების საკმაოდ მყარი სისტემა. მაგალითად, თოვლი ნიშნავს სახეს, წვიმა – ცრემლებს, ისრები – წამწამებს, ღალი – ბაგეებს და ა.შ. შეგვიძლია ვამტკიცოთ, რომ ქართველი პოეტის მთელი პროფესიული არსენალის სათავეა შედარება, ეპითეტი, ჰიპერბოლა ანუ ზოგადად რომ ვთქვათ – მეტაფორა. მისი ნაწარმოებიც, რომელსაც საფუძვლად მხატვრული გამონაგონი უდევს, არის ერთი გაბმული, უზარმაზარი ჰიპერბოლა. ფანტასტიკური არსებებისა და სუპერგმირების დაუჯერებელი თავგადასავლების ერთობა აძლიერებს თხრობით მიღებულ მხატვრულ შთაბეჭდილებებს, ანიჭებს პოემაში გადმოცემულ ამბებსა და მოვლენებს მძაფრ გამომსახველობას.

პოემის აღქმას აადვილებს მისი წარმტაცი სიუჟეტი, რომელიც ტოლს არ დაუდებს საუკეთესო ავანტიურისტულ რომანებს. სამი ერთგული რაინდის თავგადასავალი, მათი

ბრძოლები კეთილშობილი მიზნების მისაღწევად ისე ჩაივლის ჩვენს თვალწინ, თითქოს ავტორი იცნობდეს კინომონტაჟის ხელოვნებას.

ამავდროულად “ვეფხისტყაოსანი” ყურადღებას იპყრობს სინამდვილმსადამი განსაკუთრებული ინტერესით, ადამიანურ განცდათა რეალისტური აღწერით. თუმცა არ უნდა დაგვავიწყდეს ისიც, რომ თანამედროვე მედიევისტის გულისყური მიპყრობილია შუასაუკუნეების ნაწარმოებთა სიმბოლური და ალეგორიული ინტერპრეტაციისაკენ. მათი სწორად გასაგებად აუცილებელია შესაბამისი ეპოქისათვის დამახასიათებელი ყველა ფუნქციისა და კოდის აღდგენა.

რუსთველოლოგიურ მეცნიერებაში არსებობს მოსაზრება (გ. იმედაშვილი, დ. ქუმსიშვილი, ზ. გამსახურდია და სხვები) რომ “ვეფხისტყაოსანი” განვრცობილი ალეგორიაა სიკეთისა და ბოროტების ჭიდილზე. პოემის ეს ძირითადი მოტივი სათავეს იღებს მსოფლიოს პირველ ეპოს “გილგამეშიდან”, სადაც ორი მოპირისპირე ძალა პერსონიფიცირებულია თვით გილგამეშსა და ურჩხულ ჰუმბაბაში.

იგივე მოტივი იკითხება წმინდა გიორგის ურჩხულთან შებმაში, რამაც, შესაძლოა, ასახვა პპოვა ლომებთან და ვეფხებთან ტარიელის ორთაბრძოლაში.

თუ ამ ვერსიას მივიღებთ, მაშინ შემთხვევითი არ ყოფილა სამყაროს რუსთაველისეული დაყოფა კეთილშობილ რაინდებად, ბრძენ და სამართლიან მეფეებად, ერთგულ ქვეშევრდომებად, ერთის მხრივ, და მეკობრეებად, ყაჩაღებად, ქაჯებად, მეორეს მხრივ, რომლებიც ერთმანეთს ეომებიან.

ზვიად გამსახურდიას აზრით, რომელიც მე სარწმუნოდ მეჩვენება, “ვეფხისტყაოსანი” არის სულის დაცემის, ხოლო შემდეგ ინიციაციის გზით ცად ამადლების ანუ თავის წიაღში დაბრუნების ბიბლიური მოდელი. შუასაუკუნეების საერო და პავიოგრაფიული ნაწარმოებები ხომ სწორედ ამ საფუძველს ეყრდნობა.

“ვეფხისტყაოსანი” იქცა საქართველოს “ოქროს ხანის” – დავით აღმაშენებლისა და თამარ მეფის ეპოქის – კანონზომიერ დაგვირგვინებად. რუსთაველი, რომელმაც შეითვისა მაშინ უკვე შეიღწაუკუნოვანი ქართული მწერლობის საუკეთესო ტრადიციები, წინამორბედებზე გაცილებით შორს წავიდა. თავის მონუმენტურ ქმნილებაში მან უძღერა მიწიერ ცხოვრებას, განადიდა ადამიანი, გამოხატა მისადმი უსაზღვრო რწმენა. მისი ესთეტიური იდეალი – გონიერი, კეთილშობილი პიროვნებაა, ხოლო მისი მთავარი ფილოსოფიური კონცეფცია – სიკეთის გამარჯვება ბოროტებაზე.

შოთა რუსთაველი, რა თქმა უნდა, ბრძენია, მაგრამ თანამედროვე მკითხველისათვის იგი უპირველესად ძვირფასია არა მარტო როგორც ფილოსოფოსი და მორალისტი, მიმზიდველი მოთხრობის ავტორი, არამედ როგორც პოეტი. ბრწყინვალე პოეტური ნიჭით, სანუკვარი აზრებისა და გრძნობების სიტყვებში განსხეულების ჯადოქრული უნარით მან საუკუნოდ დაატყვევა არა მარტო თანამემამულეები, არამედ ყველა ისინიც, ვინც თარგმანის წყალობით ეზიარა მის შემოქმედებას.

“ვეფხისტყაოსნიდან” აღებული ეს ნაწყვეტებიც ძირითადად განკუთვნილია იმ მკითხველებისათვის, რომლებიც მათი მეშვეობით პირველად ეზიარებიან დიდი ქართველი პოეტის უნიკალურ პოეტურ სამყაროს და, იმედია, განავრცობენ მის თაყვანისმცემელთა რიცხვს.

რაულ ჩილაჩავა

Біблія грузинського народу

Давно минулих днів позолота! –
Її дарує нам знову Шота.
З його іменням уже навіки
Є на Парнасі в Грузії квота!*

“Не знаємо точно де, – чи в зеленій долині між жовтих месхетських гір, чи на просторах Караязького степу, над гримучими притоками Кури, чи в похмурій господі небагатого землевласника-воїна, чи під склепінням феодального замку вельможних Багратіонів, – але знаємо, що вісімсот років тому там, на старій грузинській землі, прозвучав перший крик дитини, якій доля готувала свій найбільший дар – безсмертя... Він звався Шота, Шота з Руставі, Шота Руставський, Шота Руставелі...” – так писав у передмові до свого блискучого перекладу “Витязя в тигровій шкурі” поет-академік Микола Бажан. У цьому абзаці він чітко окреслив ті сумніви, які й досі існують довкола біографії великого грузинського поета.

Традиційно вважається, що Руставелі народився приблизно 1166 року, одержав світську освіту й обіймав високу державну посаду при дворі цариці Тамар. А славетну поему “Витязь в тигровій шкурі”, присвячену саме Тамар, написано в 1184–1212 роках. Це припущення випливає зі змісту “Вступу” до поеми, де царицю вже короновано і вона ще жива, а згадані дати охоплюють відрізок життя Тамар – від коронації до смерті.

Отже, можна припустити, що авторові було 35-40 років, коли він завершив свій грандіозний твір. Про те, що автором “Витязя в тигровій шкурі” є саме Руставелі, ми довідемося з поеми. Так, у “Вступі” це прізвище згадується двічі:

Я, Руствелі, вірш складаю, в груди зраниений на скін,
І устенну давню повість я нижу в разок перлин.

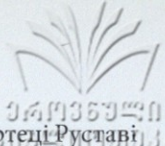
І там же:

Я, Руствелі, збожеволів, побиваючись за тою,
Що підвладне їй вояцтво, військо, ладнане до бою.

Звернімо увагу: поет називає себе “Руствелі”, а не “Руставелі”, адже остання граматична форма з’явилася й утвердилася лише у XVIII столітті. Однак “Руствелі” чи “Руставелі” – це

* Вірш автора передмови

E25.166
409R

не прізвище, не ім'я, навіть не псевдонім. Напевне, це титул володаря міста-фортеці Руставі чи руставського родового маєтку. В Грузії є кілька населених пунктів під назвою Руставі, але народні перекази та фольклорні джерела вказують, що батьківщина поета Руставелі – в месхетському Руставі, на півдні, де в XII столітті розквітло економічне й духовне життя країни. Аргументом є такий рядок з поеми, цього разу з “Прикінцевих строф”: “Так пишу я, месх незнаний, родом з селища Руставі”.

Постає запитання: а звідки ж узялося ім'я Шота? В авторському тексті немає згадки про нього. Грузинські літописи та хроніки також не зафіксували діяча на ім'я Шота Руставелі, проте грузинські поети Пізнього Середньовіччя незмінно зовуть свого великого попередника – Шота Руставелі. І в історичних документах руставелівської доби зустрічається декілька діячів на ім'я Шота. На запитання “хто з них міг стати геніальним поетом Шота Руставелі?” дати однозначну відповідь неможливо. Без сумніву, відомо одне: у XII столітті жив у Грузії великий чарівник слова, котрий, закохавшись у свою царівну, створив гімн любові, дружбі й лицарству.

Увібравши вершинні досягнення своїх попередників у сфері мови, форми, композиції, образної системи, Руставелі домігся природного поєднання національних, фольклорних та етичних поглядів Сходу і Заходу, персизму й еллінізму, зрощених в атмосфері грузинської дійсності.

Своїм гуманістичним змістом, життєствердними ідеалами, зверненням до людської гідності, думок і почуттів людини “Витязь в тигровій шкурі” поклав початок грузинському ренесансу ще в XII столітті, значно раніше від “Божественної комедії” Данте.

За словами М.Бажана, “живучі традиції народної поезії, збагачені досвідом гуманістичної філософії Заходу і барвистої поезії Сходу, вплили в строфи поеми про витязя в тигровій шкурі, зробивши її незрівнянною і нетлінною цінністю вселюдської культури”.

Твір став своєрідною Біблією грузинського народу, його моральним кодексом і орієнтиром у духовному житті на всю подальшу історію. Руставелі в ті далекі часи зумів піднятися до висот речника взаєморозуміння між людьми різних національностей і віросповідань, рівноправ'я чоловіка та жінки, вірності в дружбі і коханні. Ні до, ні після Шота Руставелі нікому з грузинських поетів не вдалося так віртуозно поєднати, злити, переплавити в одне ціле розум і почуття, шал і поміркованість, поетичну крилатість фрази з глибиною і вагомістю думки.

Коли додати, що поема буквально рясніє метафорами, що в ній з витонченим музичним слухом підібрані алітерації та рими, що мова твору напрочуд демократична, позбавлена манірності й архаїчності навіть для нас, сучасних читачів, то стане зрозуміло, чому Шота Руставелі займає перше місце в пантеоні національних геніїв Грузії.

“Витязь в тигровій шкурі” достоту є для грузинського народу не лише найвизначнішим художнім твором, а й дзеркалом власної душі.

Дослідник П. Ингороква зауважує: “Поема міцно пов'язана з життям грузинського народу, з самим його існуванням. Вона вдихнула в грузинський народ дух витривалості,

врятувала його від історичних випробувань століть, коли над ним нависла небезпека національного, духовного переродження”.

Незважаючи на те, що автор переніс дію на чужі, інколи вигадані землі, заселені арабами, індусами та представниками інших національностей, ми безпомилково впізнаємо сучасну Руставелі Грузію, її історичні перипетії, політичне тло країни в період найвищого злету її культури й державності. (Наприклад, можна вказати на аналогію царя Ростевана з батьком цариці Тамар Георгієм III, котрий також за життя коронував єдину доньку. Є й інші точки дотику художньої правди Руставелі з історичною правдою Грузії XII сторіччя, та це виходить за рамки нашої короткої передмови).

Поет демонструє широкі знання астрономічних, географічних, релігійних і міфологічних уявлень, поширених у XII столітті. Він добре розбирається у праві, військовому мистецтві, тваринному й рослинному світі. Завдяки універсальній освіті, великому поетичному хисту автор поеми змальовує масштабну панораму соціально-політичного життя середньовічної держави, відтворює визначні постулати античної та візантійської філософії, тогочасні етичні й естетичні погляди.

Невід’ємною частиною всієї поеми є афоризми, які демонструють життєву філософію і багатовіковий історичний досвід грузинського народу. Руставелі, котрий вважав поезію “споконвічно однією із сфер мудрості”, використовує їх для стислого, сконденсованого розкриття власного світогляду. Афоризми, як правило, завершують катрен, резюмують його. Іноді афоризми розгортаються в одному катрені, іноді навіть – у двох катренах. (Шота Руставелі в межах одного розміру – шістнадцяти складів у рядку – використовує два види шаїри: високий (4+4+4+4) і низький (5+3+5+3). І досягає він цього шляхом широкого використання ритмічної інверсії. Високий шаїри має двоскладову риму, а низький – трискладову. Оскільки ритм грузинського вірша залежить від закономірного чергування наголошених і ненаголошених складів у рядку, то зміна інтонацій тексту забезпечується вживанням відповідних рим).

Напевно, важко знайти слова, написані коли-небудь грузинською мовою, які б так чітко виражали сприйняття грузином життя й смерті, честі й ганьби:

Не зупиняй смерті й скелі, і гірське вузьке пуття!
Рівні в смерті й муж хоробрий, і знедолене дитя.
Чи старі, чи юні – врешті, всім в землі є сповиття.
Ліпше смерть, достойна слави, аніж зганьблене життя.

Саме в афоризмах акумульовані найважливіші погляди Руставелі на світобудову, на життя і смерть, мить і вічність, кохання й зраду, мужність і ницість. Як високоосвічена людина свого часу, обізнана з багатьма течіями давньої філософії, різними релігіями світу, зокрема християнством і ісламом, він у довершеній поетичній формі висловлює своє розуміння моральних постулатів суспільства, розмірковує про речі планетарні; слово Руставелі вражає проникливим поглядом у майбутнє, глибиною й аргументованістю доказів.

У поемі зустрічається близько 250 афоризмів, більшість з яких увійшла в усне мовлення, стала природною частиною народної мудрості.

“Витязь у тигровій шкурі” ввібрав у себе надзвичайно широкий спектр людських почуттів: це книга, сповнена радості й печалі, розпачу й надії. Авторіві відомі майже всі стани душі людської, і він передає їх із вражаючою точністю, щемом і тривогою.

Художнє достоїнство поеми якнайповніше визначає її метафоричність. Навіть сама назва книги “Вепхїсткаосанї” (“Той, хто носить барсову шкуру”, саме барсову, а не тигрову, як це з легкої руки перекладачів стало традицією) є метафорою, що в перекладі, на жаль, зникає.

Деяка барвистість, характерна для східної поезії в цілому, не применшує оригінальності руставелівських метафор. Кожний його образ немов викарбуваний і позначений неповторним авторським почерком.

Невичерпна палітра великого майстра: він знаходить дивовижну подібність між віддаленими один від одного предметами. Знахідки ці вмотивовані, естетично прийнятні. Складне тлумачиться за допомогою простого. Головне – розгадати об’єкт порівняння, навмисне пропущений поетом.

Хоча метафора не є математична формула, у Руставелі спостерігається досить чітка система тропів зі своїми усталеними значеннями. Наприклад, сніг – обличчя, дощ – сльози, стріли – вії, рубін – уста тощо. Автор звертається до метафори, в основному, при портретній характеристиці своїх персонажів, передачі їхнього внутрішнього стану.

Можна стверджувати, що весь художній арсенал грузинського поета тримається передовсім саме на метафорах, порівняннях, епітетах, гіперболах. Власне кажучи, “Витязь в тигровій шкірі”, в основі якого лежить художня вигадка, є одна суцільна, грандіозна гіпербола. Сукупність фантастичних елементів і неймовірних пригод персонажів підсилює естетичне враження від оповіді, надає зображуваним героям, подіям і явищам виняткової виразності.

Палкий заклик поета до протистояння злу, до творення добра, благородства та чесності у діях і вчинках, звернений не тільки до його співвітчизників, а й до всього людства. Заклик цей не втратив своєї актуальності й сьогодні: мрія поета-гуманіста про людину, досконалу фізично і духовно, про світ, сповнений злагоди й добродітства, лишається, на жаль, мрією і для далеких нащадків. Тому “Витязь в тигровій шкурі” досі викликає жвавий інтерес у читачів і дослідників різних держав, він перекладений майже всіма мовами цивілізованого світу.

Сприйняття поеми полегшує її захоплюючий сюжет, гідний кращих авантурних романів. Пригоди трьох відданих один одному витязів, їхня боротьба за досягнення своїх благородних намірів пропливають перед очима так, наче автор знайомий з таємницями кіномонтажу.

Водночас “Витязь в тигровій шкурі” привертає увагу реалістичним відтворенням людських переживань і дійсності, що викликає особливий інтерес читача.

Утім, підкреслюючи реалізм поеми, не слід забувати про націленість сучасної медієвістики на символічні й алегоричні інтерпретації середньовічних творів. Для їх

правильного розуміння необхідно відновити всі функції і коди, що були характерні для відповідної епохи. У цьому контексті “Витязь в тигровій шкурі” не є винятком.

У руствелологічній літературі існує думка (Г.Імедашвілі, Д.Кумсішвілі, З.Гамсахурдіа та інші), яка знаходить усе глибше обґрунтування, що “Витязь в тигровій шкурі” – велика розгорнута алегорія про боротьбу добра і зла. Цей основний мотив поеми бере початок у першому світовому епосі “Гільгамеш”, де зіткнення двох протилежних сил персоніфіковані в самому Гільгамеші та драконі Хумбабі. Цей же мотив простежується і в двобой Святого Георгія з драконом, що знайшло своє відображення, можливо, в боротьбі Таріела з левами та тиграми.

Якщо прийняти цю версію, то не слід вважати випадковим руставелівський розподіл світу на благородних лицарів, мудрих і справедливих царів, вірних підданих, з одного боку, і, з іншого, піратів, розбійників, каджів, котрі йдуть на герць один проти одного.

На думку З.Гамсахурдіа, і вона мені здається ймовірною, “Витязь в тигровій шкурі” є біблійною моделлю падіння душі, а потім шляхом ініціації піднесення до небес, тобто повернення її в своє божественне лоно. На такому філософському підґрунті будувались, як правило, всі світські чи агіографічні твори Середньовіччя. Зрозуміло, що в художній системі руставелівського твору ця модель осмислена і розгорнута по-своєму.

Поема стала закономірним завершенням “золотого віку”, як часто називають в історії Грузії XII століття – добу царя Давида Агмашенебелі (Будівничого) і цариці Тамар. Всотавши кращі традиції на той час уже семивікової грузинської літератури, особливості мови, форми, композиції, всіх художніх засобів, завдяки яким досягається поетична майстерність, Руставелі пішов набагато далі за своїх попередників: у своєму монументальному творінні він оспівав земне життя, звеличив лицарство, дружбу й кохання, висловив безмежну віру в людину. Його естетичний ідеал – розумна й благородна особистість, а його головна філософська концепція – торжество добра над злом.

Безперечно, Шота Руставелі – мудрець; однак дорогий Руставелі сучасному читачеві не лише як філософ і мораліст, автор захоплюючої розповіді, а передовсім як поет. Блискучим поетичним талантом, чарівним хистом вкладати в слова найзаповітніші думки й почуття назавжди полонив він не тільки своїх співвітчизників, але й усіх, хто через переклад долучився до його невмирущої творчості.

Ці уривки з “Витязя в тигровій шкурі” розраховані передовсім на латиського й українського читача, який уперше знайомиться з унікальним поетичним світом великого грузинського поета і, сподіваюсь, долучиться до широкого кола його шанувальників.

Рауль Чілачава

Šota Rustaveli
Bruņinieks tīģera ādā

Poēmas fragmenti

Jēkaba Jansona-Saivas un Arvīda Skalbes atdzejojumi

Je v a d s

Karstu sirdi, vārda spēku man kā dziesminiekam dodiet,
Paredze man vajadzīga, lai mans vārds jums likums šķiet.
Pauzot Tariēļa slavu, liksim pasaulei to godāt.
Trejiem uzticīgiem draugiem lemts ir vienu ceļu iet.

Kopā nāksim, apraudāsim nelaimīgo Tariēli!
Kurš gan, sirdi sāpes slēpdams, mīlā vēl ir kaisis tā?
Skaudru skumju dzelts un tirdīts, dziesminieks – es, Rustaveli,
Teikas, ko par viņu stāsta, viju pārļu vainagā.

Gudrības un prāta valstī dziesmu prieks ir sevišķs novads.
Dziesminieka vārdos dzirdams ir dažs dievišķs noslēpums.
Modrai ausij skanošs ritums patīkams, un tā lai to vāc.
Domu plašums šaurā lokā, lūk, kas dziesmā patīk mums.

Zirgiem pārbaudījums garā distancē ir – skrējiens brāzmais.
Bumbu spēlē tas būs veicējs, kas ar prasmi bumbu sit.
Tu, kas vārda meistars esi, apvaldi kā zirgus vārsmas,
Tiklīdz piekususi dziesma, pants top smags un gausi rit.

Palūkojiet vīru, kura jūsma pagurst, dziesmu teicot,
Izsīkst vārdu spēks un strofu skaits vairs nerit vienmērīgs.
Lai viņš apklust vai ar, veikli vārsmu rindojumu beidzot,
Galā ved kā bumbu spēlē bumbu sviedējs izveicīgs.

Nav jau dzejnieks tāds, kas šad tad nejauši ko uzrakstījis,
Lepnas cerības nu lolo dzirdēt slavas atbalsis.
Neveiklās un bālās vārsmas kaut kā ritmā sasaistījis,
“Lūk, jums īsta dzeja!” kliež viņš ietiepīgs kā ēzelis.

Ir vēl otra dziesminieku šķira, kuru māksla blāva, –
Viņu vārds nav skaudra bulta, kas skar siržu dziļumus.
Manuprāt – tie tikai puikas, zvēru lenkt kam drosmes nava
Un kas bikli lien pa brikšņiem, tvarstot biklus dzīvniekus.

Trešie – vārsnā iepin joku vai ar meitenēm tās veltī,
Draugiem liksmā dzīru stundā vai ja kas kur izsmejams.
Arī šādas vārsmas jaukas, ja tās domu spožums zeltī,
Tomēr tikai varoņteikā dzejnieks īsts ir saskatāms.

Iedvesma skar tikai tādu, ko caur sāpēm likten's vada!
Lai viņš, spēkus neizšķiezdams, kalpo sirdsdāmai arvien
Un lai, uzskaņojis liru, nemirstīgus darbus rada,
Izredzēto dievinādams, slavas vainagus tai sien.

Atdzejojis Jēkabs Jansons-Saiva

Stāsts par arābu caru Rostevānu

Arābijā, dievu svaidīts, Rostevāns par caru bija,
Viņam, kautrīgam un dāsnam, slavu karapulki vija.
Taisnīgs viņš un visuvarens, dusmu palos neizlija,
Pašam, karavīram veiklam, vērpās valoda kā dzija.

Viena meita pavēlniekam, citu mantinieku trūka,
Gaisma, viņas izstarota, – saules smaids no debess lūkas,
Tam, kas daiļo ieraudzīja, zuda sirds, bet nemiers tūka,
Gudrais drīkst par skaisto jūsmot, nevis tukšvārdis vai rūka.

Meitu sauc par Tinatīnu. Un kad pilnestība nāk,
Viņas spulgu, pāri celto, to pat saulei nenomākt.
Cars ar znotu, sēdot līdzās, vezīrus liek apkārt vākt
Un, kā allaž stalts un mierīgs, sarunas par troni sāk.

“Pirms es izlemju, ko daru, vajadzīga jūsu tauja:
Rozes zieds, jau noziedējis, atziedam vairs nepakļaujas,
Viņa vietā, dārzu pošot, pumpurs atver savas skaujas;
Novakarei tuvojoties, melna nakts pie sliekšņa aujas.

Mana slimība ir vecums, pati briesmīgākā liga,
Rīt vai šodien, iepriekš lemta, elpu cirtīs nāves spiga*;
Kas gan tas par gaismas ceļu, blakām stiepjās tumsas stiga!
Meita manā vietā valdīs – tā kā rīta saule spriga”.

Vežīri kā mūris ceļas: “Vecumu liec mierā, car,
Vīstot roze smaržo stiprāk nekā nule plaucis zars,
Vai tad rozes krāsu košo citi ziedi pārspēt var!
Kas pret mēnesi, šo milzi, vienas sīkas zvaigznes stars!

Vēl jau nevīst cara roze, it nemaz nav jāizdabā,
Padoms tavš par visiem dārgāks, pat ja būtu vēl kāds labāks,
Lai jau piepildās tas lēmums, ko sev valdnieks svētu glabā:
Valdīs spožākā par sauli, tā – pie tavas rokas labās!

Kauču sieviete nāk tronī, – nav nekas bez dieva ziņas, –
Valdīšanas mākslu pazīst un uz gaišiem darbiem dziņa, –
Mēs par to jau agrāk spriedām, un mums tīra sirdsapziņa:
Lauvas kucēns – tāds pats lauva, viss vienalga – viņš vai viņa!”

Vēl jau pagaidām bez bārdas, bet kā ciprese tik cēls,
Avtandīls ir teicams spaspets*, amīrspasalara** dēls, –
Dvēsele kā kristāls skaidra, saules atspulgs tajā svēls,
Tomēr neatvairāms viņam Tinatīnas acu kvēls.

Midžnurs, aplam iemīlējies, dziļā noslēpumā staigā,
Vientulībā izslāpusi, novīst roze viņa vaigā, –
Miļo ieraugot no jauna, brūce ietvinkstas vēl spraigāk,
Sirdi, mīlas izmociņu, glābt var līdzcietība maigā.

Tinatīnas kronēšana it kā miglu pēkšņi kliedē,
Sāpju vietā Avtandīlam ticību un spēku briedē:
“Viņas vaibstus brīnīšķīgos tagad biežāk spēšu viedēt,
Tādas zāles atradišu, kas man bālos vaigus dziedē”.

Pavēle, ko valdnieks sūta, Arābiju apskrien drīz:
“Jaunavu es savā vietā ieceļu no dienas šīs,
Tinatīna, mana meita, troni turpmāk pārvaldīs,
Nāciet, suminiet un dziediet, un jums saule pāri līs!”

Sanāk arābu viss pagalms, pamazām rimst vīru plainas***,
Avtandīlam blakām Sograts, cara mīlulis bez vainas.
Svinīgi tiek nolikts tronis, ļaudis apvījas kā vainags.
– Troņa vērtība, – teic visi, – nedzirdēti pasakaina! –

* spaspets – karavadonis.

** amīrspasalars – armijas komandieris.

*** plainas – no plainīt (purināt, plāpāt, sist).

Tēvs, pie rokas pieturēdams, Tinatīnu ved uz troni,
Purpurā un zeltā tērptai, galvā uzliek cares kroni,
Uztic scepteri un klanās, kā to prasa galma tonis,
Meita, augsto sūtmi jūtot, nolaiž acis īsu joni.

Godbijīgi paiet malā cars un viņa karapulks,
Sākas cares svētīšana, taures skan un slava spulgst, –
Tā kā divi kraukļa spārni skropstu spīdums pazib smulgs –
Asarās jo rūgti rūgtās daiļā pavēlniece žulgst.

Viņai sirdēsti par troni, it kā nepelnīti gūtu,
Tādēļ raud, un mierinājums, cara teikts, pilns tēva jūtu:
“Bērnus allaž atstāj vietā, kad ir vecākiem par grūtu,
Ja visaugstā likums pārkāpts, es jau uguns aprīts būtu!”

– Meit, es prasu, rimsties raudāt, – tēvam vaigos sārtums sarec, –
Pats es tevi tronī cēlu, Arābijas jaunā care.
Tagad valdīsi šo zemi, kā jau dievs to visu paredz,
Spried par lietām saprātīgi – sirds lai jūt un ace saredz.

Zieds un gruzis, saulei spīdot, vienlīdz apgaismoti tiek,
Vienlīdz žēlsirdīga esi, augsts vai zems tavs pavalstnieks,
Dāsnums tuvinās tev draugus, nelabvēļiem dusmot liegs,
Arī jūra, dvēslē dāsna, mūžam ņems un mūžam sniegs.

Ēdeni poš alvejdārzi, valsts caur dāsnumu tiek posta.
Dāsnumam ikviens top klausīgs, ļaunais bēg no ļaunā nostāk,
Vajag klest* un dzert, bet kādēļ, kādēļ mantkārība mostas?
Citam dotais – paša guvums, neatdotais – aiziet postā. –

Meita, lūkodamās tēvā, jūt, ka zudis viņa grīnums,
Padomos, tik tikko gūtos, dzīve atklājas kā brīnums.
Cars, pie galdiem visus lūdzis, krūkās iepildīt liek vīnu,
Aizēnotā saule cenšas sacensties ar Tinatīnu.

Care lolotāju savu, mantzini uz pili sauc:
Visām mantu lādēm manām nost lai zieģelis tiek rauts! –
Nozib sārtie serdoliki, zelts un sudrabs, ārā krauts;
Kaut uz visām pusēm daļa, kambaros vēl paliek daudz.

Viņa dāsni šķiņķo mantu, jau kopš bērna dienām krātu,
Saņem augstmaņi un kalpi, ņem, cik spēj, un ņem ar sātu.
– Tēva padomus, – teic viņa, – uzklausīšu labu prātu,
Dārglietas nevienu pašu neatstājiet paglabātu! –

– Amilahor, tur ir zirgi, kūp tiem muguras kā dūlis,
Šurpu jāatdzen tev viņi – raudie, dūkainie un dūlie! –
Care dāvā nežēlojot, velti netiek izšķiests pūliņš.
Dārgumiem kā razbainieki uzklūp karavīru pūlis.

Bagātību krājums placis, it kā turku izlaupīts,
Pats vismiļākais no zirgiem – arābs arī projām dzīts.
Nepaliek bez veltēm vīri, katrai sievai sainis tīts,
Labums, pēkšņam sniegam līdzīgs, kā no padebešiem krīt.

Paiet pirmā dzīru diena – gardumu un vīna varā,
Apskurbušie karapulki vēl arvien pie galdiem darās.
Valdnieks, drūms un ļoti nomākts, galvu nodūris kā sarāts.
– Kas gan nospiež viņa sirdi! – Godībnieki čukst visgarām.

Avtandīlam, saules dēlam, karaspēka pavēlniekam,
Vežīrs Sograts blakām sēžas un vēl sirmāks tagad liekas,
Saskatās un it kā vaicā, samulsuši nepaniekam: –
Kas gan lēcies mūsu caram, ka tik bāls un pietrūkst prieka! –

Tūdaļ vienisprātis lēma: “Drūma doma mezglu sien,
Caru šajās dzīrēs taču aizvainojis nav neviens, –
Pavaicāsim Rostevānam, kādēļ jūtas viņš tik viens,
Un ar kādu labu joku ielīksmosim, jānudian!”

Avtandīls un vecais Sograts tā kā dzelti augšup cērtas,
Kausiem piepildītiem abi, tad, kad nostunda šķiet ērta,
Steidz pie cara aprunāties, katra zilbe simtreiz svērta,
Vārdi vežīram plūst brīvi, runa – slavēšanas vērta.

“Noskumis tu esi, valdniek, kādēļ balsi nepacēli,
Redzēdams, kā tava meita – devīga un veiklu mēli –
Tavu mantu izdāvāja, liekot turību uz spēli!
Kālab, viņu tronī celdams, nelaimi sev kaklā vēli!”

Cars, to dzirdot, izbrīnējies, nesaprot, ko preti bilst:
– Tāda runa nožēlumu gan no manis neizvils! –
Un vēl piemet: – Gudra meita, sirds aiz lepnuma man silst,
Tiem, kas mani skopu skaita, vaigi, melus melšot, svils.

Ne jau tādēļ man tik smagi, ne jau mantas dēļ tā kalsti,
Iet uz galu mūža ritums, vīra nav, kam pārņemt valsti,
Manu karamāklu mantot. Galvā skumjas domas valsti:
Vezīr, arī tu vairs mani tā kā senāk neatbalsti!

Viena vienīga man meita, viņu audzināju liegu,
Dievs, vairs neiedodams dēlu, deva likteni kā sniegu.
Kurš gan labāk spēj par mani mērķī šaut ar loku spriegu!
Man mazlietiņ pietuvoties drīkst vien Avtandīla sniegums. –

Cara satrauktajos vārdos it kā lūgums, it kā baids,
Lepnais bruņinieks liec galvu, lūpās liecas tikams smaids,
Balto zobu spožā spulgā spoguļojas āra klaidis.
Jautā cars: – Par ko tu smeji, kautrējies no manis, vai.

Bet varbūt ar kaut ko esmu apkaunojis savu godu? –
Atbild padotais: “Tev teikšu, ja vien solījumu rodu,
Ka tu nedusmosies, valdniek, dūri atspiedis pret zodu,
Ka tu nejutīsies vainots un man neuzliksi sodu!”

“Saki caram visu droši, es jau nevērtīšos lopā,
To pie Tinatīnas zvēru, lai tad atbildam mēs kopā!”
Avtandīls: – Tad klausies arī: pirms tu bultu ieliec stopā,
Neplāties ar karamāklu, esi vārdos drusku skopāks.

Esmu strēlnieks nepārspējams, daudzkārt labāks nekā jūs,
Sarīkosim sacensību, karavīri soģi būs,
Vārdiem, kurus pirmīt teicāt, atpakaļ ir jāaizplūst,
Tikai bultām, mērķī triektām, tagad jānovērtē mūs! –

– Es tev neļaušu, liec vērā, stāvēt pretiniekos manos,
Šausim, un nekādas runas nedrīkst būt par atkāpšanos;
Zibens ātrumā skries bultas, liksmām taurēm apkārt skanot,
Laukums pasacīs man priekšā, kam lai goddevībā klanos. –

Avtandīls tam visam piekrīt, būs, kā norunāts viss ticis,
Laipnība starp viņiem sprēgā, joki skrien pa ceļa rici*,
Pulks par derībām vien tērgā, it ne mirkli neapnicis:
– Zaudētājs trīs dienas staigās, cepuri sev neuzlicis! –

Stāsta cars: “Mēs vergus ņemsim, zirgus arī – divpadsmit,
Bultu nesēji būs līdzī, raiti medības lai rīt, –
Izdarīgo Šermandīnu diez vai spētu aizstāt cits,
Skaitot šāvienus, viņš lūkos, vai, kā nākas, mērķi sit”.

Medniekus viņš ceļ un riko: “Ejiet tur, tai lauka malā,
Lielos zvēru barus lenciet gan pie brukstalām, gan alām!”
Saviem karavīriem pavēl: – ķēdē iet un skaļi tralāt! –
Balsis izklīda kur kurā, dzīres arī bija galā.

Atdzejojis Arvīds Skalbe

* rīcis – rise.

Stāsts par arābu caru Rostevānu *

Rītausmā pie Rostevāna pils, lūk, piejāj bruņnieks staltais –
Spaspets, kura daiļā seja – rubīns zviļš un kristāls tīrs.
Galvā zelta čadra liesmo, dīžot dīžo kumeļš baltais,
Arābijas valdnieku sauc uz saciksti šis vīrs.

Posies medībām, kā nākas, cēli izjāj valdnieks laukā,
Dzinējiem liek stepē doties, līdzko rīta gaisma svīst.
Traucas jātnieki pa klaju, skaļi svelpjot klieudz un saukā;
Pakaļ tramīgajiem zvēriem bultas spindzēdamas līst.

Rostevāns tad pavēlēja izsekt medījuma gaitu,
Raudzīties, lai neizsīktu skaudro bultu krājums tam,
Salīdzinot zvēru brūces, zināt medījuma skaitu;
Drīz pa klaju baiļu trenktus dzīvniekus redz auļojam.

Un pa stepes plašo klaju juklā pūlī skrejot jaucas
Lēcienos tik veiklās stirnas, mežzeļu bars.
Karalis ar bruņinieku knaši viņus panākt traucas;
Sasprindzinās sīkstie loki rokās, kurām dzelžains spars.

Putekļos, ko sacēluši zirgi, saule blāv kā miglā,
Un pār izmīdīto stepi asins garodama kūp.
Iztukšotie bultu maki atkal pildās bultām žiglām;
Zvērs, ko nāvīgs cirtiens ķēris, skriedams līkst un pišļos klūp.

Medniekpūlis neatstājot baru pakaļ baram dzina.
Pamodinot debess dusmas, bēgošos cērt zobens spožs.
Asins šaltis sārto noras, veiksmē vīrus iepriecina,
Lielidami Avtandīlu, sauc tie: “Viņš kā lauva drošs!”

Medības vēl turpināja medniekpūlis, pāraujošs
Stepi, bet aiz stepes klintis bij un mežains upes krasts.
Biezoknī šai bēga zvēri, zirgiem ceļš kur nava rodams;
Strēlnieki bij pickusuši, un šē beidzas pēdējs masts*.

“Trāpīts! – Metiens mans bij labāks!” – “Nē!” – kāds atbild balsī asā.
Jokos laiku īsinādams, vīru pulks pa noru iet.
Vergiem, dalību kas ņēma medībās, nu valdnieks prasa:
“Kuram drošāks skats un roka, nu bez glaimiem pasakiet!”

Atbild tie: “Par patiesību nesodi, kungs, tu mūs bargi,
Audzēknis tavs iemīļotais pārspēj tevi, tici mums!
Kaut par vaļsirdību sodi, patiesi ir mūsu vārdi:
Avtandīla trāpīts, krita skrējienā ik medijums.

Skaitā divreiz desmit simtu bija to, ko tu, kungs, šāvi,
Viņa šauto divreiz desmit simtu vairāk atradās.
Avtandīla žiglās bultas žiglā skrejā nesa nāvi,
Tavējās mēs notīrījām, izvelkot no zemes tās”.

It kā sacīkstē viņš būtu uzvarējis, valdnieks liksmo:
Audzēknis, lūk – uzvarētājs! Kur vēl rastos tāds kā šis?
Un kā lakstīgala, sveicot dārza rotu – rozi tīksmo,
Valdnieks bruņiniekā veras, savas skumjas aizmirsis.

Mežmalā no segliem kāpa Rostevāns ar bruņinieku,
Mirdz un zaigo šķēpnesēju rindas stepes plašumā.
Līdz ar kungu divpadsmit izcilāko medinieku
Uzjautrinās, skatot spēles klinšu ēnā upmalā.

* Masts – dzinēju ielenkts lauka vai meža gabals, kurā zvērus dzen vīrs medniekiem.

Teika par Arābijas valdnieka sastapšanos ar bruņinieku tīģera ādā

Redz tie mežmalā pie upes raudam bruņinieku skaistu.
Stalts kā lauva, melnu zirgu tura viņš aiz pavadas.
Bruņas, iemaukti un segli pārļu rotājumā laistās,
Bet kā salta sarmas rasa plūst pār vaigiem asaras.

Mirdz virs kamzoļa tam plecos zeltlāsaina tīģerāda,
Tāpat raiba tīģerāda ir par galvas rotu tam;
Rokā pātagu tur resnu, pirksti žņaudzī kailo kātu.
Grūti no šī skaistā vīra skatu novērst valdniekam.

Vēlēdamies ieaicināt svešo, valdnieks pavēlēja
Vergam iet, kur šis par savu bēdu gausties nevar beigt.
Ahāttrauki – melnās acis kristāllietu lāses lēja.
Apmulst Rostevāna sūtnis, neuzdrikt ne vārda teikt.

Nedrikt teikt, ko valdnieks licis. Krūtīs sirds tam bikli pulsā.
Beidzot pārvarējis dailes burvību, ko acs še viež,
Pačukstēja: “Valdnieks lūdz jūs”, piedams tam solī mulsā,
Tomēr bruņinieks tas svešais, domās grimis, kļu su cieš.

Netraucēja svešinieku Rostevāna vīru klaigas,
Nometnē kas atskanēja, ne ar sūtņa kautrais vārds.
It kā sirds tam degtu liesmās, izlauzās pār lūpām vaidi,
Un no skumjām acīm lija asaras kā plūdums sārts.

Gatavs galvu likt es ķilā, ka viņš domās tālu bija!
Pārsteigts par šo vienaldzību, vēlreiz sauc to ziņnesis.
Bet arvien vēl, sāpju māktam, ceļotājam as'ras lija,
Un viņš kļuva cieta, sārto lūpu ziedu aizvēris.

Tā bez atbildes jebkādas vergam jādodas bij projām.
Nometnē viņš teica: "Valdniek, tevi redzēt nevelas
Svešais bruņinieks, kā priekšā biju vārgs un nožēlojams.
Saudzē mani, kungs, bet tavu gribu pildīt neveicās".

Redz pār Rostevāna seju gulstam īgnu satumsumu.
Sasauc vergus paklausīgos valdnieks bargs un pavēlošs:
"Nemiet ieročus un pildiet tūdaļ manu rīkojumu!
Stūrgalvim tas iedos prātu, kurš man uzticīgs un drošs!"

Devās ļaudis nu uz krastu. Soļus dzirdot, nodrebēja
Bruņinieks, kas skumjās ļāvis ritēt dažai asarai.
Redzēdams, ka karadraudze karaļmītnē sakustējās,
Viņš, līdz šim kas kļuva cietis, ievaidējās: "Vai man, vai!"

Tad no acīm pilnām skumju asaras ar roku traucā,
Zobenu un bultu maksti sakārtoja jozdamies;
Zirgā lēcis, aizauļoja, velti vergi pakaļ sauca,
Tālo zemju viesis zuda, klaigās neklausīdamies..

Stūrgalvi lai aizturētu, auļiem vīri stepē drāzās –
Tur tiem tika tāda daļa, ka pat naidnieks justu līdz;
Kopā triekdams vīru galvas, pārdrošos viņš zemē gāza,
Un ar pātagu līdz jostai dažs labs tika pārskaldīts.

Valdnieks saskaitās un lika izjāt citiem vajātājiem,
Tomēr veltas bij to pūles svešo viesi savalgot:
Panācējus cirzdams, veikdams, gāza viņš zem zirgu kājām
Un ar vienu otram svieda, Rostevānu kaitinot.

Līdz ar jauno Avtandīlu valdnieks pats nu pakaļ dzinās
Tam, bet svešnieks aizauļoja, seglos stāvu šūpodams.
Nesdams bruņinieku spulgo, zirgs kā Pegazs aizludinās,
Valdnieks aizskarts velti dzinās pakaļ tam, to vajādams.

Pazina viņš Rostevānu, tomēr, saukas nevērodams,
Zirgam ļāvis pilnu vaļu, mirklī pazuda viņš dairs,
Kā uz vietas zemē grimis vai kā dēmons aizlidadams.
Velti jādelēja vīri – nejuta ne pēdu vairs.

Ilgi rūpju māktie kalpi aulekšoja stepē klajā.
Tikai vilkatis tā spētu vienā mirklī noslēpties.
Ievainotiem brūces sēja, kritušos tie apraudāja,
Valdnieks teica: “Redzams, veiksmi negrib novēlēt mums dievs.

Aptumšo viņš mūsu dienas, uzveļ smagu moku nastu,
Saindē mums dzīves prieku, skumjas sirdi gremdēdams.
Kā gan, apvainots tik smagi, es lai glābiņu sev rastu? –
Tādēļ padosimies dieva prātam, kas ir nelokāms!”

Sapulcējis karavīrus, valdnieks ļaudīm pavēlēja
Atcelt spēles, atcelt dzīres: tam uz māju nesās prāts.
Izklīda tā karadraudze, medības bij šoreiz vējā.
Vieni čukst: “Vai te nav brīnums!” Otri – “Pareizs lēmums šāds!”

Valdnieks īgns, norūpējies tūdaļ guļamtelpās gāja,
Avtandīls kā dēls vismiļlais viņu pavadīja tur.
Redzot kunga skumjo seju, iet no ceļa kalpotāji,
Cimbalas un kastaņetas, arfas neskan vairs nekur.

Pastāstīja tēva bēdas meitai, Saulvaidzītei spodrai,
Atnāca tā, pārspēdama mirdzā debess spīdekļus.
Pavaicāja galminiekam: “Augstība vai guļ vai modra?”
Atteica tas: – Kļūmes māktais valdnieks nospiests ir un kluss. –

Avtandīls vien guļamtelpā, bet neviena galminieka.
Ieslēdzies ir valdnieks drūmais, slēpdams sāpi mocošo.
Tinatīna teica kalpam: “Saki savam pavēlniekam,
Ka es traucēt nedrīkstēju, bet ka apmeklēju to”.

“Princese kur? Mana meita?” valdnieks pavaicāja sargu,
“Dzīves gaišums, dzīvā veldze, acuraugs, kas priecē mūs?”
Viņam bilda: “Nedrīkstēja skatīt valdnieku tā bargu,
Atgriezās no paša sliekšņa, neuzdrīkstot traucēt jūs”.

Valdnieks teica galminiekam: “Tinatīnu redzēt gribu!
Tā, kas dārgāka par visu, lai man sirdi ieliksmo.
Dziedinot sirds rētas, viņa kļiedēs manu grūtsirdību,
Saprazdama, kādēļ tētis vienaldzīgs pret gaismu šo”.

Tēva gribai paklausīga iekšā nāca Tinatīna,
Atmirdzot kā gaišais mēness, pusnaktī kas ceļu šķir.
Noskūpstījis meitu maigi, tēvs to līdzās nosēdina,
Teikdams: “Tev bez pieteikuma mani jāapciemo ir”.

Atbild meita: “Kungs un valdniek, ja nav mīļa dienas gaisma
Jums un īdzīgs prāts, pat lepnaiss griež tad ceļu valdniekam.
Jūsu grūtsirdība gaišās zvaigznes gremdē tumsas baismā.
Labāk lietu atrisinām, nekā skumjās staigājam”.

Valdnieks teica: “Bērns, mans dārgais, nospiež mani smagas bēdas,
Bet tās viegli rimst, kad dzirdu atkal balsi tavējo.
Kā ar mufaraha* dziru atvieglinot man sirdsēdas,
Netiesāsi to, kas mierā nav ar dzīvi savējo.

Redzēju es svešinieku, nezināmas zemes dēlu,
Viņa vaigs bij gaišs kā saule, kas pār bezgalību mirdz,
Aicināju viņu, alkdams zināt cēloni tā žēlām,
Bet viņš aizauļoja zirgā, tādēļ skumst nu mana sirds.

Neziņā mūs svešnieks grūda, neatsaukdamies uz saukām,
Pakaļ sūtīju tam vergus, bet viņš lika visiem mirt.
Mani nesveicis ar skūpstu, pagaisa kā sātans laukā.
Vai tas nomods bij, vai sapnis, man vēl šobrīd neizšķirt.

Saduļķojis prieka plūsmu radītājs ar indi ļaunu,
Līksmi, ko nesen vēl viedu, aizmirsis nu valdinieks.
Kas man, slavas vainagotam, sirdī cerību lies jaunu?
Neizjust man vairs nemūžam, kas ir gaišais dzīves prieks!”

* Mufarabs – tonizējošs, atspirdzinošs dzieriens.

Atbildēja meita: “Valdniek, labāk būsīm pacietīgi,
Nepieklājas grūtā stundā mums uz dievu īgniem būt!
Kādēļ vainot to, kas ļaudis uzskata tik tēvišķīgi,
Vai var darīt ļaunu tāds, kas pret mums labvēlību jūt?

Ja vien jātnieks pagaisušais šīs pasaules būte bija,
Neizbēgs tas ļaužu acīm, ceļš pie viņa atrasies.
Ja turpretī bij viņš dēmons, elles kungs ko atsūtīja,
Met no sirds tad rūpju nastu, – esi laimīgs, priecājies.

Visu valdinieku valdniek, uzklausi, kungs augstais, mani:
Nesatricināms tavš tronis, plašas tavas robežas.
Sūti sūtņus tuvu, tālu, un tie pārnāks, vēstidami –
Vai no mātes miesām dzimis, jeb vai spoks vien bijis tas”.

Sapulcētie kalpotāji klausījās, ka valdnieks saka:
“Drīzāk steidziet, nebēdājot briesmu, ko nes ceļojums!
Tieciet stūrgalvim uz pēdām! Turp, kur neved ceļš, ne taka,
Sūtiet vēstules un lūdziet, atbildi lai neliedz jums”.

Posās, jozās kunga sūtņi, grūtus ceļus pārstaigāja;
Bruņinieku meklēdami, tālu klīda, maldījās,
Bet neviens par šādu vīru tiem ko sacīt nezināja.
Un bez liksmes un bez prieka sūtņi mājās atgriezās.

Vēstīja: “Ak, kungs, mēs bieži cietām slāpes, nīkām badā,
Tomēr bēgļi neatradām, nesastapām cilvēku,
Kurš kaut reizi redzēj’s būtu stūrgalvi šo tīgerādā.
Nav vairs spēka, mūsu vietā, valdniek, sūti citus tu”.

Rostevāns teic: “Jāatzīstas, taisnība bij Tinatīnai!
Izaicinot radītāju, velns būs plosījies tur gan,
Tikoja mūs kārdinātājs samaitāt un postā dzina.
Labāk priecāsimies – skumjas nepiederas valdniekam”.

Teica tā un drūmās domas atvairīt no sevis sāka,
Komedianti un nerriem lika pili ierasties.
Visu slavēts, dārgas balvas daļija tiem – devīgāka
Valdnieka par Rostevānu nebij radījis vēl dievs.

Vieglā tērpā savās mājās atlaidies bij guļas vietā
Avtandīls un, liras stīgas skarot, dziedāja viņš maigs.
Pēkšņi karaļmeitas sūtīts, ieradās pie tā melns einuks:
“Gaida tā jūs, kuras seja gaišāka kā mēness vaigs!”

Avtandīls nu slavē dievu, šādu vēsti uzklausījis,
Un no svētku tērpiem grezniem apgērba visgreznāko,
Priecīgs sastapt to, ar kuru divatā nekad nav bijis...
Lūk, kur prieks un, lūk, kur laime – kopā būt ar mīļoto!

Gaišu prieka jūsmu spārnots, pili bruņinieks nāk staltais,
Steidz pie tās, pēc kuras skumdams bieži lējis asaras,
Kuras priekšā nobālētu saules mirdzums spoži baltais,
Zibens liesma, zvaigžņu spožums bij tās priekšā bāls un mazs.

Domīgs bija karaļmeitas skats zem šķidrauta. Tad klusi
Pievērsa tā bruņiniekam vaigu, kas kā kristāls zvīļš.
Vergs vēl salokāmu krēslu pastūma uz viņa pusi,
Ievēribu izpelnījies, priekā staro Avtandīls.

Teica karaļmeitai: “Laimīgs es caur labvēlību tavu!
Nobāl mēness, ja tam gadās saules gaišā ceļā stāt.
Dīvaini jūk manas domas, bikls un samulsis še stāvu.
Teic, ko darīt man, lai varu tavas skumjas klusināt?”

Avtandīlam karaļmeitas vārdi šķita dziesma maiga:
“Kaut ar nebiji celts godā, slēpi mīlu mokošo,
Nebrīnies, ka noskaidrošu tev šo mīklu īsā laikā,
Atklādama, kādas rūpes manu dzīvi aptumšo.

Atceries vēl karaliskās medības un sacensību,
Kad jūs ieraudzījāt skumju bruņinieku raudošu.
Atmiņas par to nu pilda sirdi man ar grūtsirdību.
Apceļodams zemes, jūras, uzmeklē mums viņu tu.

Milētājiem vārdi lieki, tādēļ noslēgtībā klusā
Milēji un tavā sirdī, zinu, tēls mans ierakstīts;
Zinu, asaras tev bieži vaigus saldēja kā krusa,
Zinu, sirds tev mīlā kvēlo un tavs prāts ir sagūstīts.

Turpmāk cēlas kalpošanas pienākums ir daļa tava:
Vasalis – tev līdzvērtīga neatrast vairs pasaulē.
Bruņinieks, turklāt mans esi, – šaubu man par to vairs nava,
Ej un rīkojumu pildi – stūrgalvīgo sameklē.

Un tu man vēl dārgāks kļūsi, asaras jau valdīt zini.
Lai ar kas šis svešais būtu, uzmeklē un vēsti nes!
Ceļu rozēm kaisot man, tu vijolītes uzziadini.
Lauva, atgriezies, un ceļā tev kā saule stāšos es!

Svešumā trīs gadus vadi. Mājās atgriezies ar slavu.
Tā būs liksmākā man diena, kādu vien nes dzīves loks.
Svešinieku atradīsi, ja vien nešķīsts gars viņš nava,
Un tev, mīļais, pretī tiekšos es kā ziedošs mandeļkoks.

Dievs tam liecinieks, par vīru izvēlēšos tikai tevi!
Un ja saule cilvēkveidā degtu manī kaislības,
Izstumta no paradīzes, tad lai ellē dzenu sevi
Un lai tava mīla sirdi šķeltu man kā zobens ass”.

Atbild Avtandīls: “Ak, zvaigzne, kuras lūpās rubīns kvēlo,
Kā lai sirds, kas uzticīga tev, vēl kaut ko citu jūt?
Tu man dāvināji laimi, kad, man šķita – mirstu žēlās.
Atvēli man no šīs dienas turpmāk tavam vergam būt.

Jo kā saule, kuras stari zemi apaugļo un zelti,
Dzidri zilās debess tālēs zvaigžņu ceļus nospraud tu.
Neesmu es vērts tās laimes, ko tik bagāti man velti,
Tavos dzīvinošos staros es kā roze ziedēšu!”

Atkal atskanēja divu nešķīramu siržu zvēri,
Nebij brīža, kad uz mirkli mīļas runas aprautos.
Vieglāk kļuva Avtandīlam valdīt skumjas, panest sēras.
Zibšņu dzirkstis šķīla pērles, iesaistītas rubīnos.

Pienāk brīdis, brīdis šķirties, šķīršanās to smagi tirdi.
Iet viņš, bet pie karaļmeitas atgriežas skats vēl un vēl.
Asarās stingst vaigi, krūtis sāpes šķeļ kā šķēps, bet sirdīs
Savienotās kā vissvētais pienākums tiem mīla kvēl.

“Mana zvaigzne! Senu rētu uzplēš šķiršanās, es ciešu.
Satumst rubīni, un kristāls dzeltens tā kā dzintars tiek.
Tevis ilgī neredzēdams, asaras arvien es liešu,
Tomēr sevi ziedot milai – bruņniecības likums liek”.

Mājās nerada viņš miera. Skropstās asara stingst zviļā.
Un, kā sēru vītols trīsot, acis neaizvēra tas.
Īsas snaudas īsos mirkļos redzēja viņš savu mīļo,
Bet pēc tam no jauna sāpes kļuva simtkārt asākas.

Šķiroties no Saulvaidzīgās, sirds tam liesmu kvēles skarta,
Un pat miegā as’ru pērles ritēja pa vaigiem tam.
Cēlās viņš no rīta agri, drīz vien tērpā purpursārtā
Redz uz karaļpili viņu staltā zirgā auļojam.

Šādus Avtandīla vārdus edžibs* valdniekam steidz nodot:
“Zināms augstmaņiem un vergiem, ka tavs zobens, pavēlniek,
Uzvaru liek tavās rokās, nodevību bargi sodot, –
To lai robežzemju kungi neaizmirst un vērā liek!

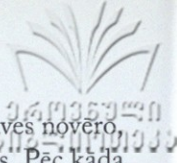
Apstaigādams malu malas, kaimiņzemes apceļošu,
Tinatīnas slavu pauzdams, ienaidnieku apskauzams.
Dumpīgos es apvaldišu, uzticīgos aplaiemošu
Un par sevi sniegšu ziņas jums es, balvas sūtīdams”.

Valdnieks lika Avtandīlam izteikt jūtas labvēlīgas:
“Lauva, naidnieks tev nav bīstams, rokā spēka likts tev daudz.
Tavos nodomos ir drosme, tavas veltes bagātīgas. –
Ej, bet mūs ar pārāk ilgu šķiršanos tu nesatrauc!”

Dižā cara priekšā nācis, Avtandīls tā viņam saka:
“Kungs, tavs audzēknis nav radis, ka to liekiem glaimiem skauj,
Dievs lai apgaismo ar slavu grūtos ceļus, grūtās takas
Un pēc ceļojuma atkal tavu vaigu skatīt ļauj!”

It kā tēvs ar krietnu dēlu apkampās un saskūpstījās
Tie, kam drosmē līdzvērtīgu nav un nebūs pasaulē.
Atvadījies projām gāja Avtandīls, un noskatījās
Valdnieks pakaļ tam, un acis valgas kļuva vienatnē.

* edžibs – cara galminieks.

*Pēc trīs gadu ilgas meklēšanas Avtandils atrod Tariēļa pēdas un no paslēptuves novēro, kā tas atjāj pie alas, kur satiekas ar kādu sievieti, un kā viņi raudādami apskaujas. Pēc kāda laiciņa Tariēlis aizjāj. Avtandils atstāj paslēptuvi un iztaujā sievieti par Tariēli. Viņa apsolās abus iepazīstināt. Kad Tariēlis atkal atgriežas, viņa izved pie tā Avtandilu. Tie abi, pārsteigti viens par otra vīrišķīgo daiļumu, sadraudzējas, noslēdz brālību, un Tariēlis izstāsta Avtandilam savu dzīves stāstu. Viņa tēvs ir Saridāns – viens no septiņiem Indijas valdniekiem, kas kalpo karalim Parsadānam, kurš visu zemi apvienojis savā varā. Pēc tēva nāves Tariēlis kļūst Indijas valdnieka karapulku virspavēlnieks un iemīlas viņa meitā Nestan-Daredžanā. Viņš izdara daudz varoņdarbu un, cerēdams iegūt par sievu saulvaidzi-karaļmeitu, iekaro Hatajas valsti (Ziemeļķīnu). Bet Parsadāns nolēmis izprecināt meitu citam princim. Uzziņājusi par šo tēva nodomu, Nestan-Daredžana pierunā Tariēli nonāvēt viņas līgavaini. Karalis Parsadāns zvēr nogalināt savas meitas audzinātāju – savu māsu Davaru. Atriebības alkās Davara pavēl kalpiem aizvest Nestan-Daredžanu turp, kur nav dzeramā ūdens, lai viņa tur aizietu bojā.

Kalpi izpilda šo rīkojumu. Nestan-Daredžanas uzticīgā kalpone Asmāte pastāsta Tariēlim par notikumu. Asmātes un sava karaspēka pavadībā Tariēlis dodas uzmeklēt savu iecerēto. Ceļā viņš piedzīvo daudz grūtību, viņa karaspēks iet bojā, un viņam atliek vienīgi Asmāte. Kādā zemē viņš sastopas ar jaunu varoni Fridonu, šās zemes valdnieku. Abi bruņinieki sadraudzējas. Medībās Fridons pastāsta Tariēlim, ka viņš reiz redzējis laivu ar melniem vergiem un daiļu jaunavu. Tariēlis, pārliecināts, ka Fridons redzējis viņa iecerēto, izstāsta tam savas bēdas un no jauna dodas meklēt savu mīļoto. Ceļodams viņš nonāk tuksnesīgā vietā, kur dzīvo briesmoņi – dēvi, iznīcina tos, atrod viņu alā daudz dārgu mantu un kopā ar Asmāti apmetas tur dzīvot. Pagājuši jau desmit gadi. Par piemiņu Nestan-Daredžanai, kuras tēlu viņš pielīdzina jaunai tīģerenei, skumju māktais Tariēlis valkā tīģera ādu. Visu to Tariēlis izstāsta Avtandilam. Avtandils savukārt pastāsta Tariēlim par savu mīlestību uz Tinatīnu, kas viņu sūtījusi Tariēli uzmeklēt. Viņš apsola tam palīdzēt atrast Nestan-Daredžanu, bet vispirms atgriežas Arābijā, lai ziņotu Tinatīnai, ka viņas uzdevums izpildīts. Tinatīna, dzirdēdama par Avtandila nodomu palīdzēt Tariēlim, viņu atlaiž, bet tam pretojas valdnieks Rostevāns. Avtandils, atstājis valdniekam norādījumus, kā rīkoties viņa nāves gadījumā, dodas meklēt karaļmeitu. Pa ceļam viņš apmeklē Fridonu, kas norāda vietu, kur redzējis Nestan-Daredžanu. Pēc sarunas ar Fridonu viņš uzsāk meklēšanu, iedams pa jūras krastu. Ceļā viņš sastop karavānu, kas pieder kādam Bagdādes tirgotājam, kuru viņš izglābj no laupītāju rokām, un, pārgērbies par tirgotāju, nonāk jūras valdnieka pilsētā. Šās pilsētas bagāta tirgotāja sieva Fatme pastāsta Avtandilam, ka reiz viņas dārza krastā piestājusi laiva, tanī atradušies melni cilvēki un karaļmeita. Viņa paslēpusi savā mājā karaļmeitu (tā bijusi Nestan-Daredžana), bet Fatmes vīrs, tirgotājs Usens, galmā izpļāpājis, ka viņa namā slēpjoties pasakaini skaista jaunava. Valdnieks nolēmis atdot Nestan-Daredžanu savam dēlam par sievu. Pārgērbusies par jaunu vīrieti, Nestan-Daredžana ar Fatmes palīdzību aizbēgusi. Ilgi par viņu nav bijis nekādu ziņu, bet tad Fatme no sava bijušā verga uzzinājusi, ka karaļmeita kritusi briesmīgās kadžu cilts gūstā, ka viņu tur ieslēgtu nepieejamā Kadžētijas cietoksnī un grib atdot par sievu kadžu karaļdēlam. Avtandils pastāsta Fatmei par sava ceļojuma mērķi

* J. Jansons-Saiva. Īss saturs atstāstījums.

un lūdz to viņam palīdzēt. Fatme sūta savu vergu-burvi, kas prot kļūt neredzams, uz Kadzētijas cietoksni ar vēstuli Nestan-Daredžanai. "Saulvaidzīgā" atbild viņai ar vēstuli un sūta vēstuli arī savam mīļotajam, kurā dod tam padomu atgriezties dzimtenē un viņu aizmirst, jo no nepieejamā cietokšņa neesot iespējams viņu atbrīvot. Par zīmi, ka viņa joprojām uzticīgi mīl Tariēli, Nestan-Daredžana sūta tam gabaliņu sava šķidrauta. Avtandīls raksta Fridonam par visu, ko dabūjis zināt, un steidz pie Tariēja. Ieraudzījis gabaliņu viņam pazīstamā šķidrauta, bruņinieks pārlicināts par Avtandila vārdu patiesību. Abi kopā viņi dodas pie Fridona un nolemj trijātā vest savus karapulklus uzbrukumā Kadzētijas cietoksnim.

*Fridona, Avtandīla un
Tariēla apspriede
pie Kadzētijas cietokšņa*

Fridons sacīja: “Es ceru, ka mēs vienisprātis būsīm:
Kadžu cietoksni ar mazu pulku neieņemsim mēs.
Lielība šē nepalīdzēs, kaujā viņu neiegūsīm,
Bet, lai mēs to izmērdētu, ilgus gadus vajadzēs.

Jau kā zēns es vingrinājos, imitēdams akrobātus,
Lēcienos pār šķēršļiem esmu kļuvis meistars ka vai nu!
Es pa sasprindzētu virvi staigāju ar drošu prātu,
Biedri nolūkojās manī drīz ar klusu skaudību.

Kurš no karotājiem cilpu notēmēt tik labi prastu,
Lai to uzņemtu ar reizi kādam mūra uzrobam?
Tad kā taciņu pār laukiem uzeju tur vieglu rastu,
Un, es zvēru, naidniekmītnē bargi atriebšos es tam.

Jo ar vairogu un bruņās aizzagšos pār krauju aši,
Nolēcis no mūra, traukšos cīņā es kā stepju vējš,
Sardzi satriekšu un vārtus atvēršu jums vaļā plaši,
Un jūs palīgā man steigsit, tiklīdz skanēs signāls spējš!”

Atbild Avtandīls: “Ak, valdniek, zobens tavs bez traipa viena,
Muskuļos kā lauvam spriegos senais spēks vēl glabājas.
Neizpildāms ir tavs padoms! Pacel acis uz šim sienām,
Ieklausies, kā nemitīgi sardzes ļaudis sasaucas.

Tie no savām sardzes vietām dzirdēs mūsu rīkošanos,
Virvi pārcirtīs, kad sienām mēģināsi tuvāk kļūt.
Visu atklās naidnieks, likdams domāt mums par atkāpšanos;
Nē, tavs padoms, draugs, ir bīstams, mums būs manīgākiem būt!

Labāk jūs ar karadraudzi palieciēt šē vietā slēptā.
Negrābs sardze ceļinieku, vienkāršs pauninieks ja tas.
Došos es viens pats pie mūriem, ģērbies tirgotāja tērpā.
Mana mūļa nastā bruņas liktas būs un zobens ass.

Visiem trim turp iet nav vēlams. Viltus ceļš mums jāizdomā.
Nepamanīts ielavišos pilsētā kā tirgotājs,
Mirkli ietērpšos tad bruņās, barga atriebēja lomā
Uzstādāmieš. Nebūs jāslēpj tad vairs naidš mans lolotais.

Sardzi iekšējo es ātri niknā cīņā sacirtīšu,
Tad ar jūs uz vārtiem trauksit – uzticot man kā līdz šim.
Galīgi lai viņus veiktu, es jums vārtus atdarīšu...
Tāds, lūk, draugi, ir mans padoms! Būs kurš labāks – pieņemsim”.

Teica Tariēlis: “Abi esat varoņi bez vainas,
Kur starp mirstīgiem gan rastos, kas jums drosmē pāri spēs?
Velti šķēpus neskandinot, alkstat kaujas asiņainas,
Bet jums arī grūtā stundā trešā biedra vajadzēs.

Vienā vai ar otrā lietā derīgs būšu tad jums pašiem.
Baidos es, ka, tiklīdz mīļā dzirdēs cīņas atbalsis,
Viņa pavērsies no augšas un, starp cīnītājiem brašiem
Tariēli nesaskatot, nodomās: “Viņš glēvulis.”

Ka mans padoms sola veiksmi, galvu ķīlā likt es varu!
Ņemsim katrs pa simtam vīru, no trim pusēm iesim mēs!
Naidnieks maldinātais domās mazu esam mūsu varu,
Iznāks pretī mums un satriekts tiks jau pirmās sadursmēs.

Saskarē ar ienaidnieku ātri ieslēgsim to lokā.
Viens uz pilsētu lai traucas, divi mūrus ieņemt steigs.
Jumšs uz vispēdējo cīņu ceļu šķirs mans zobens rokā,
Zobeniem lai uzticamies, un mēs būsīm tie, kas veiks!”

Atbild Fridons: “Skaidra lieta! Gudrība ir tavos vārdos!
Žēl, ka es tev uzdāvāju savu zirgu tramīgo.
Ja vien zinājis to būtu, ka man pašam Kadžas vārtos
Noderēs viņš, Tariēlim diez’ vai atdotu es to”.

Teica tā un pasmaidīja. Draugi visi līksmi kļuva:
Domas izraisījās vārdos asprātīgi jocīgos;
Uzjautrināja viens otru, neaizmirstot mērķi tuvo.
Posdamies nu izvēlējās zirgus visustraujākos.

Divkāršs spars tiem krūtīs modies. Zvērests nostiprina drosmi.
Tariēlis, drošsirdīgais, draugu glāimus saņem daudz.
Katram jātnieku simts seko līdz ar laimi cīņas rosmē.
Bruņcepures paslēpuši, tie uz priekšu droši trauc.

Kadžetijas cietokšņa ieņemšana un Nestan-Daredžanas atbrīvošana

Redzu trejus draugus gaismā, spožākā par saules mirgu;
Septiņzvaigzne vij ap viņu galvām staru vainagus.
Tariēlis, stalts un varens, acīm tīkams, valda zirgu.
Uzveic treju seju daiļums, kā veic zobens naidniekus.

Kas vēl līdzīgs viņu sparam, viņu gaitai neparastai?
Tā pēc lietus gāzes spējas niknums pārņem ūdeņus;
Satrakoto viņu straume grauj pat sirmās klintis krastā,
Bet kad saplūst tie ar jūru, viņu ritums rāms un kluss.

Fridonam un Avtandīlam līdzīgus būs atrast grūti,
Un kurš drīkst ar Tariēli kaut jel reizi cīņā iet?
Tā, lūk, saulē nobāl zvaigznes, lai ar cik tās gaišas būtu!
Nu jums stāstišu par cīņu. Dziesminieku uzklausiet!

Sadalīja kaujas lauku. Katra mērķis – vērti bija.
Trīssimt jātnieku tad cēlās, vaibstos vīrišķība dus.
Draugi, modušies pirms gaismas, izlūkus nu izsūtīja
Un ar ausmu devās ceļā, paslēpuši ieročus.

Sākumā kā ceļotāji juklā barā viņi jāja.
Un bez aizdomām un vairas, jo nekas tos nesatrauc.
Sargi miegainie it rāmi vēro jājam karotājus.
Šie, kad mūriem jau ir tuvu, steigā bruņas aplikt trauc.

Nu dod vīri zirgiem piešus, brāž kā viesuļvētra jājot.
Vārti vaļā... Klaigas... Vaidi... Ceļas troksnis uzkalnā.
No trim pusēm treji draugi, nāves briesmu nebēdājot,
Steidz uz torņiem. Baiļu trauksmi izkliedz taures pilsētā.

Tanī dienā Kadzētiju ļauna kļūme piemeklēja:
Kronoss aptumšoja sauli, zeme tinās dūmakās.
Kaudžu kaudzēm krājās liķi, miesām pāri miesas slējās.
Un kā izvelvēta sfēra debess smagi karājās.

Tariēļa balss kā pērkons dimd un biedē ienaidnieku.
Vairogus un plākšņu bruņas viņa zobens cērt un šķeļ.
Pilsētā no trejām pusēm iebrūk tie ar skaļu prieku;
Dragā mūrus, cinās spraugās, akmeņus no augšas veļ.

Fridonam lai pievienotos, Avtandīls pār drupām trauca.
Naidnieks sakauts, bailēs mulsis, asins straume – jūra šķiet.
Drauga neredzot, tie skaļā balsī viņa vārdu sauca:
“Tariēl, draugs, kur tu esi? Atsaucies!” – un meklēt iet.

Velti! Lai ar cik tie saukā, cīņas biedrs neatsaucas.
Atnākuši atpakaļ, tie redz: pie vārtiem izgāztiem
Kaudzēm bruņcepures šķeltas samestas un bruņas daudzās,
Desmit tūkstoš karotāju guļ un necelties vairs tiem.

Sargi pišļos noliec seju, nāves bailes pauž to skati;
Drisku driskās viņu bruņas, miesas – tūkstoš brūču sedz.
Drupās slēdzenes, no virām izgāzti ir vārti platie;
Visur Tariēļa rokas stiprumu un drosmi redz!

Daredžanas tornī vīrus noved apakšzemes eja.
Lūk, pār mēnesi, kas sauli guvis, čūskai varas nav!
Mīļās vaigu apvij cirtas, acis nenovēršot, feja
Raugās Tariēli, kas bez bruņcepures še stāv.

Nestan-Daredžanas lūpām Tariēlis sapnī jaukā
Pieplaka, jo burvju valgā sēja viņu sārtais zieds.
Dzirdot saucienus, tie abi izgāja pie draugiem laukā,
Karabiedri karaļmeitas priekšā galvas zemu liec.

Karaļmeita, liksmā priekā smaidot, draugus uzskatīja,
Šos, kas spulgāk mirdz par zvaigznēm, skūpstīja kā māsa tā,
Daudzkārt pateikdamās vīriem, kuri pūļu netaupīja .
Avtandīls ar Nuradinu cīņas veiksmi pārrunā.

Slavināja Tariēli, kura augums slaidis kā ciedra,
Un ar uzvaru to sveica, straumēm lejojot asaras.
Bruņas krietni pakalpoja tiem, un zobens bija biedros –
Paši – lauvas drošsirdīgi, naidnieks – stirnas bailēgs.

No trim simtiem iebrucēju lielā puse nāvē gāja.
Fridons, viņus nožēlodams, priecājās par uzvaru.
Atlikušos ienaidniekus paladīni* sakapāja,
Un par laupījumu viņiem tika milzums dārgumu.

Apnastoja stipros mūļus, kamieļus, kas vingri gaitā.
Sabēra tie tūkstoš saiņos rupjas pērles, rubīnus,
Smaragdus un dārgakmeņus, safirus jo lielā skaitā...
Karaļmeitai palankīnā** iekārtoja sēdekļus.

Bargai vietai šai par sardzi pussimt vīru atstājuši,
Nu ar Nestanu tie steidza drīzāk nokļūt pilsētā,
Kurā jūru valdnieks valda, jo tie bija nolēmuši:
“Fatmes pakalpojums – mūsu parāds, un tas jāmaksā!”

* *Paladīns – viduslaikos – bruņinieks, kas piederēja pie valdnieka svītas; valdnieka uzticības persona, padomdevējs.*

** *Palankīns – segtas nestuves vienam cilvēkam dažās Austrumu zemēs.*

04935700
019-1111733

*Ieguvuši neskaitāmas dārgas mantas, varoņi kopā ar Nestan-Daredžanu un Asmāti do-
das uz Fridona valsti, kur svin Tariēļa un Nestan-Daredžanas kāzas. Tad viņi ceļo uz Arā-
biju; tur nosvin kāzas Avtandilam ar Tinatinu. Visa Indostāna sērās, jo miris karaļmeitas
tēvs – Parsadāns, bet zemē iebrukuši hatāvi. Tariēlis atgriezies palīdz iznīcināt ienaidnieku.
Pēc lepnām dzīru svinībām Avtandils ar Fridonu atgriežas savās valstīs.

Trejas valstis, brangas valstis, treji draugi apsargāja,
Un viens otru apciemoja tie pēc krietnas paražas.
Liekot zobenu par soģi, pretiniekus klusināja,
Naidniekzemes ieņemdami, plaši plēta robežas.

Un kā vētra pārslas kaisa, viņi nabagiem un bāriem
Veltis deva bagātīgas. Naidnieks bij turpretī tā
Iebiedēts, ka viņa zemēs māti zīst bail bija jēriem,
Bet šo valstīs vilks ar stirnu sadzīvoja draudzībā.

Noslēgums

Aizskanējušas nu teikas, kā pie sapņa sapnis sienas.
Sen jau valdnieki dus kapos. Paiet viss uz pasaules!
Līdzās mūžībai – īss mirklis ir pat ilgas zemes dienas.
Nezināms meshs* no Rustavas, saliku šīs vārsmas es.

Kā man teikt un kā man slavēt majestātes diženumu!
Teikas šīs par tālām zemēm atradu, un vēstī tās
Mums par valdiniekiem svešiem, viņu darbu cildenumu.
Un kā dziesminieks es viņas tērpu vārsnās skanīgās.

Neba viegls ir mūža solis pasaulē šai pārmainīgā,
Dzīve īsa ir kā mirklis vienā plaksta vērienā.
Ko mums zūdīties! Savs likten's katram lemts: ja labvēlīgi,
Līdzena būs mūsu taka šeit un arī mūžībā.

Amirānu dziesmās pauda Honeli**. Tad vēl Šoteli***
Abdul-Mesijam par godu vija pantu skanīgo.
Dilargetu neapklusdams slavinājis ir Tmogveli****,
Tariēli – Rustaveli, rūgti apraudādams to.

* Meshi – gruzīnu cilts, kas dzīvo tagadējās Abalcikas rajonā. Abalcikas tuvumā vēl tagad atrodas neliels ciemats ar nosaukumu Rustavi.

** Honeli – gruzīnu dzejnieks, Rustaveli priekšgājējs, poēmas "Amiran-Doredžaniāni" autors.

*** Šoteli – gruzīnu dzejnieks, dzīvojis 12. gadsimtā. No viņa poēmas "Abdul-Mesija" saglabājušies tikai atsevišķi fragmenti.

**** Tmogveli – gruzīnu rakstnieks, dzīvojis 12. gadsimtā. Viņa poēma "Dilargetiāni" nav saglabājusies.

Pāris piebildes par latviešu atdzejojumiem

“Bruņinieks...” tapis apmēram tad, kad sāka būvēt Rīgu... Reibinoši! Un jau pirms tam septiņus gadsimtus bija pastāvējusi gruzīnu literatūra. Cik daudzas šodienas pasaules literatūras var lepoties ar tik senu tradīciju nepārtrauktību?

Atdzejotājam, redzams, tas pirmām kārtām nozīmē vienu: grūti tveramus teksta un konteksta slāņus. Taču tas vēl nav viss. Šotas Rustaveli poēmas stāstījums jāvērpj, pēc iespējas saglabājot visai daudzus tālo zemju un tālā gadsimta īpašvārdus, reālijas, faktūru; otrkārt, iespējami atbilstoši pārkausējot citā valodā ģeniāla dzejnieka tēlainību, intonācijas, treškārt, tas viss jāveic dzejnieka radītā unikālā, superstringrā *sairi* formā, kur visas četras panta sešpadsmitzīlbīgās rindas saista viena atskaņa...

Arvīda Skalbes (1922–2002) atdzejojums atbilst augstas raudzes prasībām. Ievērojamā dzejnieka, stingra kaluma formu meistara veikums iztur salīdzinājumu ar talantīgiem citautu atdzejojumiem; tas liekas adekvāts poēmas oriģināla skanējumam, ciktāl tīri ārēji to varam izjust.

Vēl jau kolēģi atceras, kā Arvīds teicās vienu četrindiņi dažkārt slīpējis mēn ešiem, un tā, nūdien, ne vienmēr būs bijusi hiperbola. Tiesa, teorētiski būtu pilnīgi pieļaujami un atzīstami nedaudz vienkāršāki atskaņojumi.

Taču mūsu dzejnieks gribējis parādīt dzimtās valodas lokanību, iespējas, un jāatzīst, ka to viņš veicis spoži un ar lielu mēra izjūtu (piemēram, retāku sinonīmu vai senāku vārdu lietojumā). Var tikai nožēlot, ka dzejnieks nav paguvis atdzejojot – vismaz mums pagaidām nav tādi pieejami – vēl kādus poēmas fragmentus.

Jēkabs Jansons-Saiva (189–1953) mūsdienās augšāmcēlies kā talantīgs lieroepiķis, senvēsturisku poēmu autors; pagaidām Latvijā vislabāk pazīst viņa patiesi dramatisko vēstījumu par seno kuršu sirojumiem Dānijā “Vilku lauks” (1935). Taču ievēribu pelna arī citas viņa

poēmas, tulkojumi un atdzejojumi, tai skaitā vecfranču eposs “Rolanda dziesma” un šajā grāmatā ietvertie Šotas Rustaveli “Bruņinieka...” fragmenti.

J. Jansons-Saiva gan nesaglabā *šairi* atskaņu sistēmu, – viņa četrindē ir krusteniskās atskaņas, – tomēr citādi viņa pants, intonācijas, vārsmas brīvā elpa dod iespēju cienījami veikt garo un grūto ceļa gabalu. Piebilstams, ka vietumis sastopamās neveiklības (piemēram, ap-ostrofētie vārdi) ir diezgan viegli novēršamas, kas šajā izdevumā retumis darīts.

Ja J. Jansona-Saivas atdzejojums ir pirmais mēģinājums, aizsākums, tad A. Skalbes veikums jau ir ar paliekošu nozīmi, drošs pamats, orientieris tālākajam darbam Šotas Rustaveli diždarba latviskojumā. Vērīgs atdzejotājs kaut ko derīgu atradis abos atdzejojumos, kas būtībā ir arī drosmīgs eksperiments.

Šotas Rustaveli vārsmas ne tikai reibina iztēli kā sens vīns, bet arī līdz gaišai smeldzei ļauj izjust, cik līdzīgi ar mums jutuši un domājuši citu tautu cilvēki jau tālajos laikos.

Imants Auziņš

რამდენიმე სიტყვა “ვეფხისტყაოსნის” ლატვიურ თარგმანებზე

“ვეფხისტყაოსანი” შექმნილია დაახლოებით იმ დროს, როცა რიგას საფუძველი ეყრებოდა. წარმოდგენილია, რომ მაშინ უკვე არსებობდა შეიდსაუკუნოვანი ქართული ლიტერატურა. თანამედროვე მსოფლიოს რამდენ ლიტერატურას შეუძლია იამაყოს უძველეს ტრადიციათა ასეთი უწყვეტელობით?

მთარგმნელისთვის ეს, ცხადია, უპირველესად ნიშნავს ერთ რამეს: კონტექსტის ძნელად აღსაქმელ შრეებს. მაგრამ ეს ყველაფერი როდია. რუსთაველის თხრობის შენარჩუნებასთან ერთად შეძლებისდაგვარად უნდა შეინარჩუნო საკმაოდ ბევრი საკუთარი სახელი, რეალია, შორეული ქვეყნებისა და შორეულ დროთა ფაქტურა. მეორეც, ასევე შეძლებისდაგვარად მშობლიურ ენაზე უნდა გარდასახო, გარდათქვა გენიალური პოეტის სახეები და ინტონაციები. თანაც ეს ყველაფერი უნდა მოახერხო ავტორის მიერ შექმნილი შაირის უნიკალური, ზემოკაცრი ფორმით, სადაც ოთხივე თექვსმეტმარცვლოვანი სტრიქონი ერთი რითმითაა შეკრული.

არვიდს სკალბეს (1922-2002) ნამუშევარი პასუხობს მხატვრული თარგმანის უმაღლეს მოთხოვნებს. შესანიშნავი პოეტის, მკაცრად ჩამოქნილი ფორმის ოსტატის მიერ შემოთავაზებული ტექსტი უძღვებს სხვა ენებზე ნიჭიერად შესრულებულ თარგმანებთან შედარებას. რამდენადაც შესაძლებელია სუფთა გარეგნულად ამის შეგრძნება, იგი დედნის ხმოვანების ადექვატურია.

კოდეგებს ჯერ კიდევ ახსოვთ არვიდსის მონაყოლი თუ როგორ ხვეწდა თვეების მანძილზე იგი ერთ სტროფს და, ღმერთმანი, მსგავსი რამ ყოველთვის არ გვეჩვენება ჰიპერბოლად. თუმცა ზოგჯერ თეორიულად სავსებით დასაშვები იყო გაცილებით უბრალო რითმები, ჩვენს პოეტს სურდა ეჩვენებინა მშობლიური ენის მოქნილობა, მისი შესაძლებლობები და უნდა ვაღიაროთ, რომ მან ეს შესძლო ბრწყინვალედ და

ზომიერების დიდი გრძობით (მაგალითად, იშვიათი სინონიმებისა და ძველებური სიტყვების გამოყენებით). დასანანია, რომ პოეტმა ვერ მოასწრო პოემის თუნდაც კიდევ რამდენიმე სხვა თავის თარგმნა. ან იქნებ ასეთი თარგმანები არსებობენ კიდევ, მაგრამ დღეს-დღეობით ჩვენთვის მიუწვდომელი რჩებიან.

ეკაბ იანსონს-საივა (1890-1953) ჩვენს დღეებში გაცოცხლდა როგორც ნიჭიერი ლირო-ეპიკოსი, ძველისტორიული პოემების ავტორი. ჯერ-ჯერობით ლატვიაში ყველაზე უფრო ცნობილია მისი ჭეშმარიტად დრამატული ტილო “მგლის ველი” (1935), რომელიც დანიაზე ძველი კურშების თავდასხმებს ეძღვნება. თუმცა უურადღების ღირსია მისი სხვა პოემებიც, პროზაული და პოეტური თარგმანებიც, რომელთა შორისაა ძველი ფრანგული ეპოსი “სიმღერა როლანდზე” და წინამდებარე კრებულში შესული “ვეფხისტყაოსნის” ნაწყვეტები.

ეკაბ იანსონს-საივა, მართალია, არ იცავს შაირის სარითმო სისტემას და ჯვარედინ რითმებს იყენებს, მაგრამ სხვა დანარჩენი – სტროფი, ინტონაცია, ლექსის თავისუფალი სუნთქვა – საშუალებას აძლევს მას დასძლიოს გრძელი და რთული გზა. მასაც დაუამატებდი, რომ ზოგიერთი ზედმეტობა (ვთქვათ, აქა-იქ უაღაგოდ ნახმარი აპოსტროფები) ადვილი მოსაშორებელია, რაც ჩვენს გამოცემაში მეტწილად მოშორებულია კიდევც.

თუ ეკაბ იანსონს-საივას თარგმანი ჭაშნიკია, დასაწყისია, ა. სკალბეს ნაშრომი უკვე წარუვალობის ნიშნითაა აღბეჭდილი. ესაა მყარი საფუძველი, ორიენტირი შოთა რუსთაველის ნაწარმოების ლატვიურ თარგმანებზე შემდგომი მუშაობისთვის.

გულისხმიერი მკითხველი უთუოდ იპოვის რაღაც ფასეულს ორივე თარგმანში, რომლებიც არსებითად გაბედულ ექსპერიმენტსაც წარმოადგენენ.

შოთა რუსთაველის პოეზია არა მარტო შუმ ღვინოსავით აბრუებს ჩვენს წარმოსახვას, არამედ ნათელ და მთრთოლვარე ტკივილამდე გვაგრძობინებს იმასაც, რომ თურმე შორეულ წარსულში სხვა ქვეყნის ადამიანებიც ჩვენსავით განიცდიდნენ და ფიქრობდნენ.

იმანტ აუზინში

Декілька слів про латиські переклади “Витязя в тигровій шкурі”

“Витязь в тигровій шкурі” створений приблизно тоді, коли почали будувати Ригу... Неймовірно! І до цього сім століть уже існувала грузинська література. Чи багато з сьогоднішніх літератур світу спроможні пишатися такою давньою сталістю традицій?

Для перекладача це, звісно, передовсім означає одне: ледь помітні прошарки тексту та контексту. І це ще не все. Дотримуючись канви оповіди Шоти Руставелі, слід зберегти, по можливості, чимало власних імен, реалій далекої країни і далекого часу; по-друге, так само, по-можливості, переплавити іншою мовою образи й інтонації геніального поета; по-третє, все це треба зробити в створеній поетом унікальній, надзвичайно строгій формі шаірі, в якій усі чотири шістнадцятискладові рядки зв'язує одна рима...

Переклад Арвідса Скалбе (1922-2002) відповідає високим вимогам художнього перекладу. Звершене чудовим поетом, майстром карбованих форм витримує порівняння з талановитими перекладами мовами інших народів; воно видається адекватним оригінальному звучанню поеми, якщо про це можливо судити за зовнішніми ознаками.

Колеги поета ще пам'ятають, як Арвід розповідав, що місяцями вдосконалював одне чотириряддя, і це, їй-Богу, не завжди видається перебільшенням. Хоча інколи теоретично припустиме вживання й набагато простіших рим. Та наш поет прагнув показати гнучкість рідної мови, її можливості і слід визнати, впорався з цим блискуче, з великим відчуттям міри (насамперед у використанні рідкісних синонімів чи архаїзмів). Доводиться лише жалкувати, що поет не встиг перекласти ще бодай кілька уривків з поеми, хоча може вони існують, але поки що нам невідомі.

Екаб Янсонс-Сайва (1890-1953) нині постав перед нами як талановитий ліроепік, автор історичних поем; поки що в Латвії найвідоміша його справді драматична оповідь “Вовче поле” (1935) – про набіги давніх куршів на Данію. Водночас варті уваги й інші його

поєми, прозаїчні та поетичні переклади, в тому числі давньофранцузький епос “Пісня про Роланда” і запропоновані в цій книзі уривки з “Витязя в тигровій шкурі” Шота Руставелі.

Щоправда, Єкаб Янсонс-Сайва, не зберігає систему римування *шаїрі*, – у нього рими перехресні, – але, зрештою, його строфа, інтонації, вільний подих вірша дозволяють здолати довгий і важкий відрізок шляху. Варто додати, що деякі недоречності (наприклад, апострофи в деяких словах) доволі легко усунути, що у даному виданні подекуди й робиться.

Якщо переклад Є. Янсона-Сайви – перша спроба, початок, то праця А. Скалбе вже має непроминальне значення: це міцне підґрунтя, орієнтир для подальшої роботи над латиським перекладом творіння Шота Руставелі. Уважний читач знайде щось цінне в обох перекладах, які по суті є також і сміливим експериментом.

Поезія Шоти Руставелі не тільки, як старе вино, п’янить уяву, але й до світло-щемливого болю дає відчуття, наскільки схоже з нами думали й переживали люди інших країн у давні часи.

Імант Аузінь

რაულ ჩილანავა

იერუსალიმის ქართველთა ჯვარის მონასტერში

მეც იმ სვეტთან, იმ ფრესკასთან ვდგავარ,
ნათელს ქვეშე ათასწლოვან თაღთა,
სად სიწუმე უკვე იწყებს თახთახს,
თითქოს ვიღაც ჩურჩულებსო: “თამარ!”

ნუთუ ბნელმა აქ უწია მგოსანს,
სიყვარულს რომ ხატთა ხატად რაცხდა?
ნუთუ მართლა ამ კედლებთან გაწყდა,
მორჩა მისი Via dolorosa?*

მეც ამ აფსიდს, მეც ამ გუმბათს ავმზერ,
ვფიქრობ წამზე, იმ მისტიურ წამზე,
როს დიდმპყრობელს აზრის, განცდის, ენის,

სერაფიმთა მიეახლა წყება
და აუწყა ზეციერის ნება:
მოხვალ ზეცად!.. აქ არს ტახტი შენი!

სამთა ვაჟთა, სამთა ძმათა

ერთმანეთის გვერდით მდგარო
სამო ოდავ, სამო სახლო,
არ მინახავს ქვეყნად თქვენზე
უკეთესი სამოსახლო.
აქ ბინადრობს სამი ვაჟი,
ერთმანეთზე ახოვანი,
ტარიელის, ავთანდილის
და ფრიდონის სახოვანი.
მათ ჭიშკრებზე ცხენის ნალი
ავგაროზად აჭედია.
აქეთ მულღაზანზარი და
იქით კიდევ ქაჯეთია.
იქით კედელ-ბურჯებია
იერიშით ასაღები
ან სულ იქნებ მათ აქვთ ყველა
ციხე-გოდლის გასაღები!
სამთა ვაჟთა, სამთა ძმათა,
დროა, დაგმონ დროთა რიდი.
მათ საგმირო გზას ლოცავენ
მუშთარი და ოტარიდი.

* *Via dolorosa* (დათ.) – გზა წამებისა.

Jeruzalemes gruzīnu Sv. Krusta klosterī*

Stāvu pie tās kolonnas, tās freskas,
Zem tām arkām tūkstošgadīgajām.
Klusums ievibrējas vietā šajā.
„Tamāra!” – vai gan tur čukstus neskan?

Vai te tumsai dzejnieku bij nozagt,
Kam bij mila svētums kā nevienam?
Vai gan pārtrūka reiz pie šīm sienām
Sāpēs viņa *Via dolorosa***?

Apsīda un kupols... Skatiem skaru,
Mirkli mistiskāko apjaust varu:
Domu, kaisles, vārdu valdnieks gauss

Sastapa te zēravus, kas viņam
Vēstīja, kas Visuaugstā ziņā:
Lūdzu debesīs! ... Šeit – tronis tavš.

Trīs bruņinieki, trīs brāļi

Cieši līdzās cita citai
Trejas odas***, trejas mājas.
Redzēt pasaulē nav nācies
Mītnes, kurās labāk klājas.
Valda tur trīs bruņinieki,
Ko par vīra stāju mīlam,
Līdzinās tie Tariēlim,
Fridonam un Avtandīlam.
Tā kā talismans pie vārtiem
Pakavs piesists – kā jau bija.
Mulgazanzara – tai pusē,
Šajā pusē – Kadžetija****.
Tajā pusē – augstas sienas,
Tās nav veicamas bez kaujas.
Bet varbūt, ka bruņiniekiem
Vārtu atslēgas jau saujās?
Bruņiniekiem šiem, trīs brāļiem,
Laiks ir pārspēt laika varu.
Planētas vēl – Otarida,
Muštara***** – tiem ceļu garu.

Atdzejojis Imants Auziņš

* Šota Rustaveli restaurējis un apgleznojis gruzīnu Sv. Krusta klosteri Jeruzalemē; tur atrasta freska ar dzejnieka attēlu.

** *Via dolorosa* – ciešanu, sāpju ceļš; ceļš, pa kuru Jēzu Kristu veda uz Golgātu.

*** Oda – gruzīnu koka māja uz pāļiem.

**** *Mulgazanzara, Kadžetija* – Rustaveli izdomātas zemes.

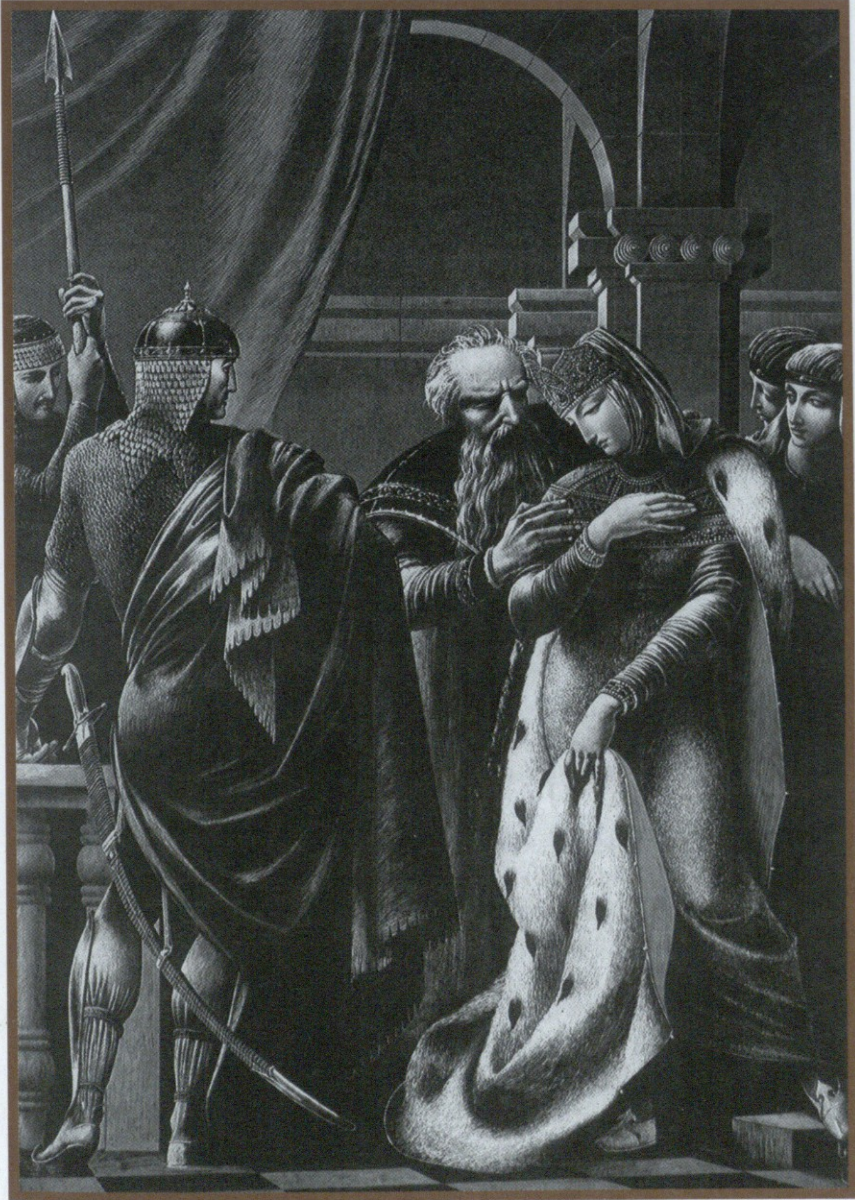
***** *Muštara, Otarida* – sengruzīnu planētu nosaukumi: *Jupiters, Merkuris*.

Šota Rustaveli
შოთა რუსთაველი
Шота Руставели

Arābu cars Rostevāns iecē| tronī savu meitu Tinatīnu
თინათინ ჩემი ხელმწიფედ დავსვი მე, მისმან მშობელმან
Доручив клейноди царські я дочці своїй в наділ

Bruņinieks tīģera ādā – Tariēlis

ნახეს უცხო მოყმე ვინმე, ჯდა მტირალი წყლისა პირსა

Раптом бачать: невідомий витязь сів край річки й плаче

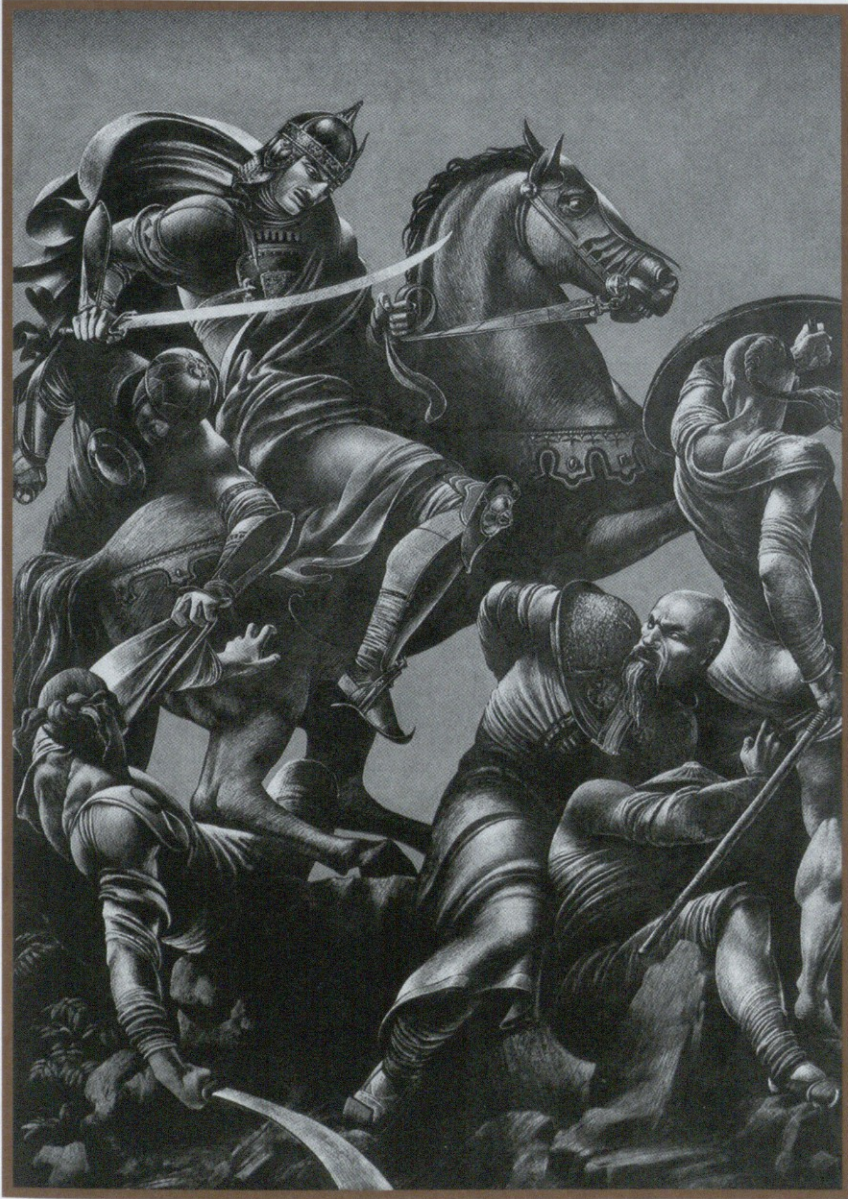

Pirmā Tariēļa un Avtandīla tikšanās
ჭგანდეს შვიდთავე მნათობთა, სხვადმცა რისად ვთქვი მე და რად
До семи планет небесних прирівняю їх обох

Nestan-Daredžanas pirmā vēstule savam mīļotajam
წიგნი ნესტან-დარეჯანისა საყვარელსა თანა მიწერილი პირველი
Перший лист Нестан-Дареджан своему коханому

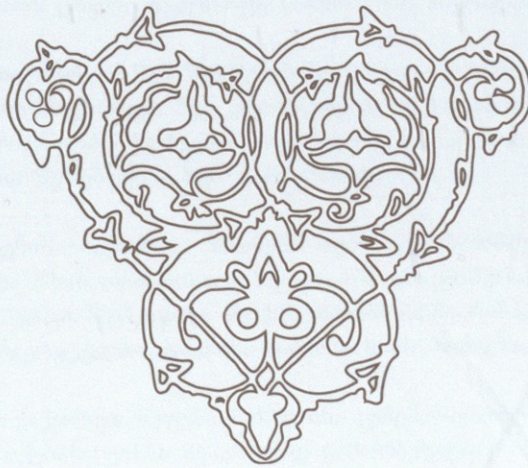
Tariélis satriec hatajiešus

შიგან ასრე გავერივე, გბოლის ჯოგსა ვითა ქორი
Я накинуся, мов яструб, на куріпок зграю тиху

შოთა რუსთაველი

ვეფხისტყაოსანი

ნაწევებში

დასაწყისი

რომელმან შექმნა სამყარო ძალითა მით ძლიერითა,
ზეგარდმო არსნი სულითა, ყვნა ზეცით მონაბერითა,
ჩვენ, კაცთა, მოგვცა ქვეყანა, გვაქვს უთვალავი ფერითა,
მისგან არს ყოვლი ხელმწიფე სახითა მის მიერითა.

ჰე, ღმერთო ერთო, შენ შექმენ სახე ყოვლისა ტანისა,
შენ დამიფარე, ძლევა მეც დათრგუნვად მე სატანისა,
მომეც მიჯნურთა სურვილი, სიკვდიდმდე გასატანისა,
ცოდვათა შესუბუქება, მუნ თანა წასატანისა.

ვის ჰშეენის – ლომსა, – ხმარება შუბისა, ფარ-შიმშერისა,
– მეფისა მზის თამარისა, დაწე-ბადახშ, თმა გიშერისა, –
მას, არა ვიცი, შევჰკადრო შესხმა ხოტბისა, შე, რისა,
მისთა მჭვრეტელთა ყანდისა მირთმა ხამს მართ, მი, შერისა.

თამარს ვაქებდეთ მეფესა სისხლისა ცრემლ-დათხეული,
ვთქვენი ქებანი ვისნი მე არ-ავად გამორჩეული.
მელნად ვიხმარე გიშრის ტბა და კალმად მე ნა რხეული,
ვინცა ისმინოს, დაესვას ლახვარი გულსა ხეული.

მიბრძანეს მათად საქებრად თქმა ლექსებისა ტკბილისა,
ქება წარბთა და წამწამთა, თმათა და ბაგე-კბილისა,
ბროლ-ბადახშისა თლილისა, მით მიჯრით მიწყობილისა.
გასტეხს ქვასაცა მაგარსა გრდემლი ტყვიისა ლბილისა.

აწ ენა მინდა გამოთქმად, გული და ხელოვანება, –
ძალი მომეც და შეწვევა შენგნით მაქვს, მივსცე გონება;
მით შევეწვივნეთ ტარიელს, ტურფადცა უნდა ხსენება,
მათ სამთა გმირთა მნათობთა სჭირს ერთმანერთის მონება.

მო, დაესხდეთ, ტარიელისთვის ცრემლი გვდის შეუშრობილი;
მისებრი მართ დაბადებით ვინმცა ყოფილა შობილი!
დავჯე, რუსთველმან გაველექსე, მისთვის გულს ლახვარ-სობილი,
აქამდის ამბად ნათქვამი, აწ მარგალიტი წყობილი.

მე, რუსთველი ხელობითა, ვიქმ საქმესა ამა დარი:
ვის ჰმორჩილობს ჯარი სპათა, მისთვის ვხელობ, მისთვის მკვდარი;
დავუძღურდი, მიჯნურთათვის კვლა წამალი არსით არი,
ანუ მომცეს განკურნება, ანუ მიწა მე სამარი.

ესე ამბავი სპარსული, ქართულად ნათარგმანები,
ვით მარგალიტი ობოლი, ხელის-ხელ საგომანები,
ვბოვე და ლექსად გარდავთქვი, საქმე ვქმენ საჭოჭმანები,
ჩემმან ხელ-მქმნელმან დამმართოს ლაღმან და ლამაზმან ნები.

თვალთა, მისგან უნათლოთა, ენატრამცა ახლად ჩენა;
აჰა, გული გამიჯნურდა, მიჰხვდომია ველთა რბენა!
მიაჯეთ ვინ, ხორცთა დაწვა კმა არს მისცეს სულთა ღხენა.
სამთა ფერთა საქებულთა ლამის ლექსთა უნდა ვლენა.

არცა ვის რა ბედმან მისცეს, დასჯერდეს და მას უბნობდეს;
მუშა მიწვიე მუშაკობდეს, მეომარი გულოვნობდეს;
კვლა მიჯნურსა მიჯნურობა უყვარდეს და გამოსცნობდეს,
არცა ვისგან დაიწუნოს, არცა სხვათა უწუნობდეს.

შაირობა პირველადვე სიბრძნისაა ერთი დარგი,
საღმრთო, საღმრთოდ გასაგონი, მსმენელთათვის დიდი მარგი,
კვლა აქაცა ეამების, ვინცა ისმენს კაცი ვარგი;
გრძელი სიტყვა მოკლედ ითქმის, შაირია ამაღ კარგი.

ვითა ცხენსა შარა გრძელი და გამოსცდის დიდი რბევა,
მობურთალსა – მოედანი, მართლად ცემა, მარჯვედ ქნევა,
მართ ავრევე მელექსესა – ლექსთა გრძელთა თქმა და ხევა,
რა მისჭირდეს საუბარი და დაუწყოს ლექსმან ლევა.

მაშინდა ნახეთ მეღეკსე და მისი მოშაირობა,
რა ვედარ მიჰხედეს ქართულსა, დაუწყოს ლექსმან ძვირობა,
არ შეამოაკლოს ქართული, არა ქმნას სიტყვა-მცირობა,
ხელ-მარჯვედ სცემდეს ჩოგანსა, იხმაროს დიდი გმირობა.

მოშაირე არა ჰქვიან, თუ სადმე თქვას ერთი, ორი;
თავი ყოლა ნუ ჰგონია მეღეკსეთა კარგთა სწორი;
განაღა თქვას ერთი, ორი, უმსგავსო და შორი-შორი,
მაგრა იტყვის: "ჩემი სჯობსო", უცილობლობს ვითა ჯორი.

მეორე ლექსი ცოტაი, ნაწილი მოშაირეთა,
არ ძალ-უც სრულ-ქმნა სიტყვათა, გულისა გასაგმირეთა, -
ვამსგავსე მშვილდი ბედიითი ყმაწვილთა მონადირეთა:
დიდსა ვერ მოჰკლვენ, ხელად აქვს ხოცა ნადირთა მცირეთა.

მესამე ლექსი კარგია სანადიმოდ, სამღერეულად,
სააშვიკოდ, საღაღობოდ, ამხანაგთა სათრეველად;
ჩვენ მათიცა გვეამების, რაცა ოდენ თქვან ნათელად.
მოშაირე არა ჰქვიან, ვერას იტყვის ვინცა გრძელად.

სამს, მეღეკსე ნაჭირვებსა მისსა ცუდად არ აბრკობდეს,
ერთი უჩნდეს სამიჯნურო, ერთსა ვისმე აშვიკობდეს,
ყოვლსა მისთვის ხელოვნობდეს, მას აქებდეს, მას ამკობდეს,
მისგან კიდე ნურა უნდა, მისთვის ენა მუსიკობდეს.

ჩემი აწ ცანით ყოველმან, მას ვაქებ, ვინცა მიქია;
ესე მიჩნს დიდად სახელად, არ თავი გამიქიქია!
იგია ჩემი სიცოცხლე, უწყალო ვითა ჯიქია;
მისი სახელი შეფარვით ქვემორე მითქვამს, მიქია.

ვთქვა მიჯნურობა პირველი და ტომი გვართა ზენათა,
ძნელად სათქმელი, საჭირო გამოსაგები ენათა;
იგია საქმე საზეო, მომცემი აღმაფრენათა;
ვინცა ეცდების, თმობამცა ჰქონდა მრავალთა წყენათა.

მას ერთსა მიჯნურობასა ჰკვიანნი ვერ მიჰხედებიან,
ენა დაშვრების, მსმენლისა ყურნიცა დავაღდებიან;
ვთქვენ ხელობანი ქვენანი, რომელნი ხორცთა ჰხვდებიან;
მართ მასვე ჰბაძვენ, თუ ოდეს არ სიძვენ, შორით ბნდებიან.

მიჯნური შმაგსა გვიქვიან არაბულითა ენითა,
მით რომე შმაგობს მისისა ვერ-მიხვედომისა წყენითა;
ზოგთა აქვს საღმრთო სიახლე, დაშვრების აღმაფრენითა,
კვლა ზოგთა ქვე. უც ბუნება კეკლუცთა ზედან ფრფენითა.

მიჯნურსა თვალად სიტურფე ჰმართებს, მართ ვითა მზეობა,
სიბრძნე, სიმდიდრე, სიუხვე, სიყმე და მოცალეობა,
ენა, გონება, დათმობა, მძლეუთა მებრძოლთა მძლეობა.
ვისცა ეს სრულად არა სჭირს, აკლია მიჯნურთ ზნეობა.

მიჯნურობა არის ტურფა, საცოდნელად ძნელი გვარი;
მიჯნურობა სხვა რამეა, არ სიძვისა დასადარი:
იგი სხვაა, სიძვა სხვაა, შუა უზის დიდი მზღვარი,
ნუენი გაპრევთ ერთმანერთსა, გესმას ჩემი ნაუბარი!

ხამს მიჯნური ხანიერი, არ მეძავი, ბილწი, მრუში,
რა მოჰშორდეს მოყვარესა, გაამრავლოს სულთქმა, უში,
გული ერთსა დააჯეროს, კუშტი მიჰხვდეს, თუნდა ქუში;
მძულს უგულოდ სიყვარული, ხვევნა, კოცნა, მტლაშა-მტლუში.

ამა საქმესა მიჯნური ნუ უხმობს მიჯნურობასა:
ღღეს ერთი უნდეს, ხვალე სხვა, სთმობდეს გაყრისა თმობასა;
ესე მღერასა ბედითსა ჰგავს ვაჟთა, ყმაწვილობასა.
კარგი მიჯნური იგია, ვინ იქმს სოფლისა თმობასა.

არს პირველი მიჯნურობა არ დარჩენა ჭირთა, მალევა,
თავის-წინა იგონებდეს, ნიადაგმცა ჰქონდა ხალვა,
შორით ბნელა, შორით კვდომა, შორით დაგვა, შორით აღვა,
დათმოს წყრომა მოყვრისაგან, მისი ჰქონდეს შიში, კრძალვა.

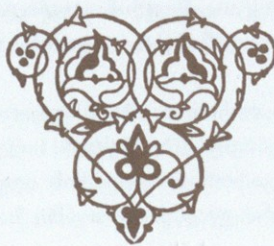
ხამს, თავისსა ხვაშიადსა არვისთანა ამჟღავნებდეს,
არ ბედითად “ჰაის” ზმიდეს, მოყვარესა აყივნებდეს,
არსით უნდეს მიჯნურობა, არასადა იფერებდეს,
მისთვის ჭირი ღხინად უნდეს, მისთვის ცეცხლსა მოიდებდეს.

მას უშმაგო ვით მიენდოს, ვინ მოყვარე გაამჟღავნოს?
ამის მეტი რამცა ირგო: მას აუნოს და თვითცა იუნოს.
რათამცალა ასახელა, რა სიტყვითა მოაყივნოს?
რა ჰგავა, თუ მოყვარესა კაცმან გული არ ატკივნოს!

მიკვირს, კაცი რად იფერებს საყვარლისა სიყვარულსა:
ვინცა უყვარს, რად აყიენებს მისთვის მკვდარსა, მისთვის წყლულსა?!
თუ არ უყვარს რად არა სძულს? რად აყიენებს, რაცა სძულსა?!
აგსა კაცსა ავი სიტყვა ურჩევნია სულსა, გულსა.

თუ მოყვარე მოყვრისათვის ტირს, ტირილსა ემართლებს:
სიარული, მარტოობა ჰშეენის, გაჭრად დაეთვლებს;
იღონებდეს, მისგან კიდე ნურაოდეს მოეცლებს,
არ დააჩნდეს მიჯნურობა, სჯობს თუ კაცსა ეახლებს.

ამბავი როსტევან არაბთა მეფისა

იყო არაბეთს როსტევან, მეფე ღმრთისაგან სვიანი,
მალალი, უხვი, მდაბალი, ლაშქარ-მრავალი, ყმიანი,
მოსამართლე და მოწყალე, მორჭმული, განგებიანი,
თვით მეომარი უებრო, კვლა მოუბარი წყლიანი.

სხვა ძე არ ესვა მეფესა, მართ ოდენ მარტო ასული,
სოფლისა მნათი მნათობი, მზისაცა დასთა დასული;
მან მისთა მჭვრეტთა წაუღის გული, გონება და სული
ბრძენი ხამს მისად მაქებრად და ენა ბევრად ასული.

მისი სახელი – თინათინ, არს ესე საცოდნარია!
რა გაიზარდა, გაივსო, მზე მისგან საწუნარია.
მეფემან იხმნა ვაზირნი, თვით ზის ლალი და წყნარია,
გვერდსა დაისხნა, დაუწყო მათ ამო საუბნარია.

უბრძანა: “გკითხავ საქმესა, ერთგან სასაუბნაროსა:
რა ვარდმან მისი ყვაილი გაახმოს, დაამჭნაროსა,
იგი წავა და სხვა მოვა ტურფასა საბადნაროსა;
მზე ჩაგვისვენდა, ბნელსა ესჭვრეტ ღამესა ჩვენ უმთვაროსა.

მე გარდასრულვარ, სიბერე მჭირს, ჭირთა უფრო ძნელია,
დღეს არა, ხვალე მოვკვდები, სოფელი ასრე მქმნელია;
რაღა იგი სინათლე, რასაცა ახლავს ბნელია?!
ჩემი ძე დავსვით ხელმწიფედ, ვისგან მზე საწუნელია”.

ვაზირთა ჰკადრეს: “ მეფეო, რად ჰბრძანეთ თქვენი ბერობა?
ვარდი თუ გახმეს, ეგრეცა გემართებს მისივე ჯერობა:
მისივე ჰმეტობს ყოველსა სული და ტურფა ფერობა.
მთვარესა მცხრალსა ვარსკვლავმან ვითამცა ჰკადრა მტერობა?!

“მაგას ნუ ჰბრძანებთ, მეფეო, ჯერთ ვარდი არ დაგჭნობია,
თქვენი თათბირი აეიცა სხვისა კარგისა მჯობია;
ხამს განაღამცა საქმნელად, რაცა თქვენ გულსა გლმობია:
სჯობს და მას მიეც მეფობა, ვისგან მზე შენაფლობია.

“თუცა ქალია, ხელმწიფედ მართ ღმრთისა დანაბადია;
არ გათნევთ, იცის მეფობა, უთქვენოდ გვითქვამს კვლა დია;
შუქთა მისთაებრ საქმეცა მისი მზეებრ განაცხადია.
ლეკვი ღომისა სწორია, ძუ იყოს, თუნდა ხვადია“.

ავთანდილ იყო სპასპეტი, ძე ამირ-სპასალარისა,
საროსა მჯობი ნაზარდი, მსგავსი მზისა და მთვარისა,
ჯერთ უწვეურული, სადარო ბროლ-მინა საცნობარისა;
მას თინათინის შეენება ჰკლევდის წამწამთა ჯარისა.

გულსა მისსა მიჯნურობა მისი ჰქონდა დამალულად;
რა მოჰშორდის, ვერ-მჭერეტელმან ვარდი შექმნის ფერ-ნაკლულად;
ნახის, ცეცხლი გაუახლდის, წყლული გახდის უფრო წყლულად.
საბრალთა, სიყვარული კაცსა შეიქმს გულ-მოკლულად!

რა მეფედ დასმა მეფემან ბრძანა მისისა ქალისა,
ავთანდილს მიჰხვდა სიამე, ვსება სჭირს მას აქ აღისა;
თქვა: “ზედა – ზედა მომხვდების ნახვა მის ბროლ-ფიქალისა,
ნუთუ მით ვპოვო წამალი მე ჩემი, ფერ-გამქრქალისა!

არაბეთს გასცა ბრძანება დიდმან არაბთა მფლობელმან:
“თინათინ ჩემი ხელმწიფედ დავსვი მე, მისმან მშობელმან;
მან განანათლნეს ყოველნი, ვით მზემან მანათობელმან.
მოდით და ნახეთ ყოველმან შემსხმელმან, შემამკობელმან”

მოვიდეს სრულნი არაბნი, ჯარი განმრავლდა ხასისა:
ათანდილ პირ-მზე, სპასპეტი ლაშქრისა ბეერ-ათასისა,
ვაზირი სოგრატ, მოახლე მეფისა დასთა დასისა;
მათ რომე დადგეს საჯდომი, თქვეს: “უთქმელია ფასისა!”

თინათინ მიჰყავს მამასა პირითა მით ნათელითა,
დასვა და თავსა გვირგვინი დასდგა თავისა ხელითა,
მისცა სკიპტრა და შემოსა მეფეთა სამოსელითა.
ქალი მზეებ უჭვრეტს ყოველთა ცნობითა ზემხედველითა.

უკუდგეს და თაყვანის-სცეს მეფემან და მისთა სპათა,
დალოცეს და მეფედ დასვეს, ქება უთხრეს სხვაგნით სხვათა,
ბუკსა ჰკრეს და წინწილანი დაატკობდეს მათთა ხმათა.
ქალი ტირს და ცრემლსა აფრქვევს, ჰხრის ყორნისა ბოლო-ფრთათა.

მამისა ტახტსა საჯდომად თავი არ ედირსებოდა,
ამად ტირს, ბალი ვარდისა ცრემლითა აივსებოდა;
მეფე სწვრთის: “მამა ყოველი ძისაგან ითავსებოდა,
ამისად ქმნამდის დამწველი ცეცხლი არ დამეცებოდა.”

უბრძანა: “ნუ სტირ, ასულო ისმინე ჩემი თხრობილი:
დღეს შენ ხარ მეფე არაბეთს, ჩემგან ხელმწიფედ ხმობილი,
აქათგან ესე სამეფო შენი არს მართ მონდობილი.
ხარმცა ბრძნად მქმნელი საქმისა, იყავ წუნარი და ცნობილი!”

“ვარდთა და ნეხვთა ვინათგან მზე სწორად მოეფინების,
დიდთა და წვრილთა წყალობა შენმცა ნუ მოგეწყინების!
უხვი ახსნილსა დააბამს, იგი თვით ების, ვინ ების.
უხვად გასცემდი, ზღვათაცა შესდის და გაედინების.

“მეფეთა შიგან სიუხვე, ვით ედემს ალვა, რგულია;
უხვსა ჰმორჩილობს ყოველი, იგიცა ვინ ორგულია;
სმა-ჭმა – დიდად შესარგი, დება რა სავარგულია?!
რასაცა გასცემ, შენია; რას არა, დაკარგულია!”

ამა მამისა სწავლასა ქალი ბრძნად მოისმინებდა,
ყურსა უყურობდა, ისმენდა, წვრთასა არ მოიწყინებდა;
მეფე სმასა და მღერასა იქმს, მეტად მოიღხინებდა,
თინათინ მზესა სწუნობდა, მაგრამ მზე თინათინებდა.

მოიხმო მისი გამზრდელი, ერთგული, ნაერთგულევი,
უბრძანა: “ჩემი საჭურჭლე, შენგან დანაბეჭდულევი,
მომართვი ჩემი ყველაი, ჩემი ნაუფლისწულევი”.
მოართვეს. გასცა უზომო, უნგარიშო, ულევი.

მას დღე გასცემს ყველაკასა სივაჟისა მოგებულსა,
რომე სრულად ამოაგებს მცირესა და დიდებულსა,
მერმე ბრძანა: ”ვიქმ საქმესა, მამისაგან სწავლებულსა,
ჩემსა ნუეინ ნუ დაჰმაღაეს საჭურჭლესა დადებულსა.

უბრძანა: წადით, გახსენით, რაცა სად საჭურჭლენია!
ამილახორო, მოასხი რემა, ჯოგი და ცხენია!”
მოიდეს. გასცა უზომო, სიუხვე არ მოსწყენია.
ლარსა ჰხვეტდიან ლაშქარნი, მართ ვითა მეკობრენია.

ალაფობდეს საჭურჭლესა მისსა, ვითა ნათურქალსა,
მას ტაიჭსა არაბულსა, ქვე-ნაბამსა, ნასუქალსა;
რომე ჰგვანდა სიუხვითა ბუქსა, ზეცით ნაბუქალსა,
არ დაარჩენს ცალიერსა არ ყმასა და არცა ქალსა.

დღე ერთ გარდახდა; პურობა, სმა-ჭამა იყო ხილობა,
ნადიმად მსხდომთა ლაშქართა მუნ დიდი შემოყრილობა;
მეფემან თავი დაჰკიდა და ჰქონდა დადრეჯილობა.
“ნეტარ რა უმძიმს, რა სჭირსო?” – შექმნეს ამისი ცილობა.

თავსა ზის პირ-მზე ავთანდილ, მჭერეტთაგან მოსანდომია,
სპათა სპასპეტი, ჩაუქი, ვითა ვეფხი და ლომია;
ვაზირი ბერი სოგრატე თვით მასთანავე მჯდომია.
თქვეს, თუ: “რა უმძიმს მეფესა, ანუ რად ფერი ჰკრთომია?”

თქვეს, თუ: “მეფე ცუდსა რასმე გონებასა ჩავარდნილა,
თვარა აქა სამძიმარი მათი ყოლა არა ქმნილა”.
ავთანდილ თქვა: “სოგრატე, ვკითხოთ, გვითხრას რადმცა შეგვეცილა?
ვკადროთ რამე სალადობო, რასათვისმცა გაგვაწბილა?”

ადგეს სოგრატე და ავთანდილ ტანითა მით კენართა,
თვითო აივსეს ჭიქები, მივლენ ქცევითა წყნართა,
წინა მიუსხდეს მუხლ-მოყრით, პირითა მოცინართა.
ვაზირი ლადობს ენითა, წყლიანად მოუბნართა:

“დაგიდრეჯია, მეფეო, აღარ გიცინის პირო.
მართალ ხარ: წახდა საჭურჭლე თქვენი მძიმე და ძვირიო,
ყველასა გასცემს ასული თქვენი საბოძვარ-ხშირიო;
ყოლამცა მეფედ 'ნუ დასვი! თავსა რად უგდე ჭირიო!”

რა მეფემან მოისმინა, გაცინებით შემოჰხედნა,
გაუკვირდა: ვით მკადრაო, ან სიტყვანი ვით გაბედნა?!
“კარგა ჰქმენო, – დაუმაღლა, წყალობანი უიმედნა, –
ჩემი ზრახვა სიძუნწისა, ტყუის ვინცა დაიბდენა!

“ეგე არ მიმძიმს ვაზირო, ესეა, რომე მწყენია:
სიბერე მახლავს, დაელიენ სიყმაწვილისა დღენია,
კაცი არ არის, სითგანცა საბრძანებელი ჩვენია,
რომე მას ჩემგან ესწავლნეს სამამაცონი ზნენია.

“ერთაი მიზის ასული, ნაზარდი სათუთობითა;
ღმერთმან არ მომცა ყმა-შვილი, – ვარ საწუთროსა თმობითა, –
ანუ მცა მგვანდა მშვილდოსნად, ანუ კვლა ბურთაობითა;
ცოტასა შემწვევს ავთანდილ ჩემგანვე ნაზარდობითა.”

ყმა მეფისა ბრძანებასა ღალი წყნარად მოისმენდა,
თავ-მოდრეკით გაიღიმნა, გაცინება დაუშვენდა,
თეთრთა კბილთათ გამომკრთალსა შექსა ველთა მოაფენდა.
მეფე ჰკითხავს: “რას იცინი? ანუ ჩემგან რა შეგრცხვენდა?”

კვლა უბრძანა: “თავსა ჩემსა, რას იცინი, რად დამგმეო?”
ყმამან ჰკადრა: “მოგახსენებ და ფარმანი მიბოძეო,
რაცა გკადრო, არ გეწყინოს, არ გაპრისხდე, არ გასწყრეო,
არ გამხადო კადნიერად, არ ამიკლო ამათხეო.”

უბრძანა: “რადმცა ვიწყინე თქმა შენგან საწყინარისა!
ფიცა მზე თინათინისა, მის მზისა მოწუნარისა.
ავთანდილ იტყვის: “დავიწყო კადრება საუბნარისა:
ნუ მოჰკვეს მშვილდოსნობასა, თქმა სჯობს სიტყვისა წყნარისა.

“მიწაცა თქვენი ავთანდილ თქვენს წინა მშვილდოსანია;
ნაძღვეი დავდვათ, მოვასხნეთ მოწმად თქვენნივე ყმანია;
მოსაპარეზედ ვინ მგავსო? – ცუდნილა უკუთქმანია.
გარდამწყვედელი მისიცა ბურთი და მოედანია!”

– “მე არ შეგარჩენ შენ ჩემსა მაგისა დაცილებასა.
ბრძანე, ვისროლოთ, ნუ იქმო შედრეკილობა–კლებასა,
კარგთა ყმათასა ვიქმოდეთ მოწმად ჩვენთანა ხლებასა,
მერმე გამონდეს მოედანს, ვისძი უთხორობდენ ქებასა!”

ავთანდილცა დაჰმორჩილდა, საუბარი გარდაწყვიდეს,
იცინოდეს, ყმაწვილობდეს, საყვარლად და კარგად ზმიდეს,
ნადღევიცა გააჩინეს, ამა პირსა დაესკენიდეს:
“ვინცა იყოს უარესი, თავ-შიშველი სამ დღე ვლიდეს”.

კვლა ბრძანა: “მონა თორმეტი შევსხათ ჩვენთანა მარებლად,
თორმეტი ჩვენად ისრისა მომრთმეველად, მოსახმარებლად, –
ერთაი შენი შერმაღინ არს მათად დასადარებლად, –
ნასროლ-ნაკრავსა სთვალვიდნენ უტყუერად, მიუმცდარებლად.”

მონადირეთა უბრძანა: “მინდორნი მოიარენით,
დასცევით ჯოგი ნადირთა, თავნი ამისთვის არენით.”
ლაშქარნი სამზოდ აწვიენეს: “მოდით და მოიჯარენით.”
გაყარეს სმა და ნადიმი. მუნ ამოდ გავიხარენით.

როსტევან მეფისაგან და აეთანდლისაგან ნადირობა

დილასა ადრე მოვიდა იგი ნაზარდი სოსანი,
ძოწუულითა მოსილი, პირად ბროლ-ბადახშოსანი,
პირ-ოქრო რიდე ეხვია, პშუენოდა ქარქაშოსანი,
მეფესა გასვლად აწვევდა, მოღვა თეთრ-ტაიჭოსანი.

შეეკაზმა მეფე, შეჯდა, ნადირობას გამოვიდეს;
მგრგვლივ მინდორსა მოსდგომოდეს, ალყას გარე შემოჰკვირდეს;
ზეიმი და ზარი იყო, სპანი ველთა დაჰფარვიდეს,
ნაძლევისა მათისათვის ისროდეს და ერთგან სვრიდეს.

უბრძანა: “მონა თორმეტი მოდით, ჩვენთანა ვლიდითა,
მშვილდსა ფიცხელსა მოგეცემდით, ისარსა მოგვართმიდითა,
ნაკრავსა შეადარებდით, ნასროლსა დასთვალვიდითა!”
დაიწყო მოსვლა ნადირმან ყოველთა მინდორთა კიდითა.

მოვიდა ჯოგი ნადირთა ანგარიშ-მიუწოთმელი:
ირემი, თხა და კანჯარი, ქურციკი მადლა მხლტომელი.
მას პატრონ-ყმანი გაუხდეს, ჭვრეტადმცა სჯობდა რომელი!
აჰა, მშვილდი და ისარი და მკლავი დაუშრომელი!

ცხენთა მათთა ნატერფალნი მზესა შუქთა წაუხმიდეს.
მიჰსოცდეს და მიისროდეს, მინდორს სისხლთა მიასხმიდეს,
რა ისარი დაელივის, მონანი-ყე მოართმიდეს.
მხეცნი, მათგან დაკოდილნი, წაღმა ბიჯსა ვერ წასდგმიდეს.

იგი ველი გაირბინეს, ჯოგი წინა შემოსხეს,
დახოცეს და ამოწყვიდეს, ცათა ღმერთი შეარისხეს,
ველნი წითლად შეედებნეს, ნადირთაგან სისხლი ისხეს.
ავთანდილის შემხედველთა: “ჰგავსო აღვას, ედემის ხეს”.

იგი მინდორი დალივეს, მართ მათგან განარბენია,
მინდორსა იქით წყალი დის და წყლისა პირსა კლდენია.
ნადირნი ტყესა შეესწრნეს, სადა ვერა რბის ცხენია.
იგი მაშურალნი ორივე მოსწყდეს, რაზომცა მხნენია.

ერთმანერთსა, თუ: “მე გჯობო”, სიცილით ეუბნებოდეს,
ამხანაგობდეს, ღაღობდეს, იქით და აქეთ დგებოდეს.
მერმე მოვიდეს მონანი, რომელნი უკან ჰყვებოდეს,
უბძანა: “თქვითო მართალი, ჩვენ თქვენგან არ გვეთნებოდეს.”

მონათა ჰკადრეს: “მართალსა კკადრებთ და ნუ გემცდარებით;
მეფეო, ყოლა ვერ ვიტყვით შენსა მაგისა დარებით,
აწვეცა დაგეხოც, ვერა ჰგავ, – ვერად ვერ მოგეხმარებით, –
ვისგან ნაკრავნი გვინახვან მხეცნი ვერ წაღმა წარებით.

“ორთავე ერთგან მოკლული ყველაი ასჯერ ოცია,
მაგრა ავთანდილს ოცითა უფროსი დაუხოცია:
არ დასცთომია ერთიცა, რაც ოდენ შეუტყორცია,
თქვენი მრავალი მიწითა დასერილი დაგვიხოცია”.

მეფესა ესე ამბავი უჩნს, ვითა მღერა ნარდისა,
უხარის ვგრე სიკეთე მისისა განაზარდისა,
აქვს მიჯნურობა ამისი, ვითა ბუღბუღლსა ვარდისა,
სიცილით ღაღობს, მიეცა გულით ამოსვლა დარდისა.

იგი ორნივე საგრილად გარდახდეს ძირსა ხეთასა.
ლაშქართა შექმნეს მოდენა, მოდგეს უფროსნი ბუეთასა.
ახლოს უთქს მონა თორმეტი, უმხნესი სხვათა მხნეთასა.
თამაშობდეს და უჭკერეტდეს წყალსა და პირსა ტყეთასა.

ნახვა არაბთა მეფისაგან მის ყმისა ვეფხისტყაოსნისა

ნახეს უცხო მოყმე ვინმე, ჯდა მტირალი წყლისა პირსა,
შავი ცხენი სადავითა ჰყვა ლომსა და ვითა გმირსა,
სშირად ესხა მარგალიტი ლაგამ-აბჯარ-უნაგირსა.
ცრემლსა ვარდი დაეთრთვილა, გულსა მდუღრად ანატირსა.

მას ტანსა კაბა ემოსა, გარე-თმა ვეფხის ტყავისა,
ვეფხის ტყავისა ქუდივე იყო სარქმელი თავისა,
ხელთა ნაჭედი მათრახი ჰქონდა უსხოსი მკლავისა;
ნახეს და ნახვა მოუნდა უცხოსა სანახავისა.

წავიდა მონა საუბრად მის ყმისა გულ-მდუღარისად,
თავ-ჩამოვდებით მტირალსა, არ ჭვრეტით მოლიზღარისად, –
მუნვე წვიმს წვიმა ბროლისა, ჰგია გიშრისა ღარი სად, –
ახლოს მივიდა, მოსცაღდა სიტყვისა თქმად აღარისად.

ვერა ჰკადრა საუბარი, მონა მეტად შეუზარდა,
დიღხანს უჭვრეტს გაკვირვებით, თუცა გული უმაგარდა.
მოახსენა: “გიბრძანებსო”, ახლოს მიდგა, დაუწყნარდა.
იგი ტირს და არა ესმის მისგან, გაუუმეცარდა.

მის მონისა არა ესმა სიტყვა, არცა ნაუბარი,
მათ ლაშქართა ზახილისა იყო ერთობ უგრძობარი,
უცხოოდ რადმე ამოსკვნოდა გული ცეცხლთა ნადებარი,
ცრემლსა სისხლი ერეოდა, გასდის, ვითა ნაგუბარი.

სხვაგან ქრის მისი გონება, მისმან თავისა წონამან!
ესე მეფისა ბრძანება ერთხელ კვლა ჰკადრა მონამან.
არცა დააგდო ტირილი, არცა რა გაიგონა მან,
არცა გახლინა ბაგეთათ თავი ვარდისა კონამან.

რა პასუხი არა გასცა, მონა გარე შემობრუნდა,
როსტანს ჰკადრა: “შემიტყვია, იმას თქვენი არა უნდა;
თვალნი მზეებრ გამირეტდეს, გული მეტად შემიძრწუნდა,
ვერ ვასმინე საუბარი, მით დავეოვნე ხანი მუნ, და”.

მეფე გაკვირდა, გა-ცა-წყრა, გული უც მისთვის მწყრომარე;
გაგზავნა მონა თორმეტი მისი წინაშე მდგომარე,
უბრძანა: “ხელთა აიღეთ აბჯარი თქვენ საომარე,
მიდით და აქა მომგვარეთ, ვინ არის იქი მჯდომარე”.

მონანი მიდგეს, მივიდეს, გახდა აბჯრისა ჩხარია;
მაშინდა შეერთა იგი ყმა, ტირს მეტად გულ-მდულარია,
თვალნი მოარნა ყოველგან, ნახა ლაშქართა ჯარია,
ერთხელ ესე თქვა: “ვა მეო!”, სხვად არას მოუბარია.

თვალთა ხელი უკუივლო, ცხელნი ცრემლნი მოიწურნა,
ხრმალ-კაპარტი მოიმაგრა, მკლავნი გაიმამაცურნა,
ცხენსა შეჯდა, – მონათამცა საუბარნი რად იყურნა! –
სხვასა მხარსა გაემართა, მათი ტირი არ განკურნა.

მონათა ხელი გამართეს მის ყმისა შესაპყრობელად,
მან, გლახ, იგინი დახადნა მტერთაცა საწყალობელად:
ჰკრა ერთმანერთსა, დახოცნა თავსა ხელ-აღუპყრობელად,
ზოგსა გადაჰკრის მათრახი მკერდამდის გასაპობელად.

მეფე გაწყრა, გაგულისდა, ლაშქარნიცა შეუხახნა;
მან მდევართა მიწვენამდის არ უჭყრიტნა, არცა ნახნა,
რაზომნიცა მიეწიენეს, ყოვლნი მკედართა დაასახნა,
კაცი კაცსა შემოსტყორცა, როსტან ამაღ ივაგლახნა.

შესხდეს მეფე და ავთანდილ მის ყმისა მისაწვევლად.
იგი ღალი და უკადრი მივა ტანისა მრხეველად,
ტაიჭი მიუქს მერანსა, მიეფინების მზე ველად,
შეიგნა მისლვა მეფისა მისად უკანა მდეველად.

რა ცნა, მეფე მოვიდაო, ჰკრა მათრახი მისსა ცხენსა.
მასვე წამსა დაიკარგა, – არ უნახავს თვალსა ჩვენსა, –
ჰგვანდა ქვესკნელს ჩაძრომილსა, ანუ ზეცად ანაფრენსა;
ექებდეს და ვერ ჰპოვებდეს კვალსა მისგან წანარბენსა.

კვალი ძებნეს და უკვირდა ვერ-პოვნა ნაკვალევისა,
აგრე კვალ-წმიდად წარხდომა კაცისა, ვითა დევისა;
ლაშქარნი მკვდართა სტიროდეს, სწრაფვა აქვს წყლულთა ხვევისა,
მეფემან ბრძანა: “ენახეო მიზეზი ღხინთა ღვევისა.”

ბრძანა: “ღმერთსა მოეწეინა აქანამდის ჩემი შვება,
ამად მიყო სიამისა სიმწართა დანავლლება,
სიკვდილამდის დამაწყლულა, ვერვის ძალ-უც განკურნება.
მასვე მადლი! ესე იყო წადილი და მისი ნება.”

ესე თქვა და შემობრუნდა, დაღრეჯილი წამოვიდა,
არცალა ჰკრა ასპარეზსა, ვამი ვამსა მოურთვიდა;
ყველაკაი მოიშალა, სადაცა ვინ მხეცთა სრვიდა;
ზოგთა თქვეს, თუ: “მართალია”, ზოგი: “ღმერთო!”, უზრახვიდა.

მეფე საწოლს შემოვიდა სვედიანი, დაღრეჯილი;
მისგან კიდე არვინ შეჰყვა, ავთანდილ უნს ვითა შვილი.
ყველაკაი გაიყარა, ჯალაბი ჩანს არ-დაჯრილი.
გაბედითდა სიხარული, ჩაღანა და ჩანგი ტკბილი.

თინათინს ესმა მამისა ეგეთი დაღრეჯილობა,
ადგა და კარსა მივიდა, – ჰქონდა მზისაცა ცილობა, –
მოლარე იხმო, უბრძანა: “ძილია, თუ ღვიძილობა?
მან მოახსენა: “დაღრეჯით ზის, სჭირსო ფერ-შეცვლილობა.”

”ერთიდა ახლავს ავთანდილ, წინაშე უზის სკამითა;
უცხო ყმა ვინმე უნახავს, ასრე დაღრეჯით ამით ა.”
თინათინ ბრძანა: “აწ წავალ, შესვლა არს ჩემგან უამით ა,
მიკითხოს, ჰკადრე: იყო-თქო აქა ერთისა წამითა.”

ხანი გამოხდა, იკითხა: "ნეტარ, რასა იქმს ქალიო, ჩემი ღხინი და ჯავარი, ჩემი სოფლისა წყალიო?"
მოღარე ჰკადრებს: "მოვიდა აწელა ფერ-ნამკრთალიო, დაღრეჯით გცნა და მიბრუნდა წინაშე მომავალიო".

უბრძანა, თუ: "წადი უხმე! უმისობა ვით გაეძლეო?
მოახსენე: "რად დაჰბრუნდი შენ, მამისა სიცოცხლეო?
მოდო, ჭმუნვა გამიქარვე, გულსა წყლულსა მეწამლეო,
გითხრა ჩემი სამიზეზო, მე თუ ღხინთა რად დავლეო."

თინათინ ადგა, მივიდა, მიჰყვა მამისა ნებასა,
უგაეს პირისა სინათლე მთვარისა მოვანებასა,
მამამან გვერდსა დაისვა, აკოცა ნება-ნებასა,
უბრძანა: "მახლავ რად არა, რად მეღი მოყვანებასა?"

ქალმან ჰკადრა: "ხელმწიფეო, დაღრეჯილსა ვინა გცნობდეს,
ვინმცა გნახა კადნიერად, რაზომ გინდა ამყობდეს!
თქვენნი აგრე დაღრეჯანი მნათობთაცა დაამხობდეს!
კაცმან საქმე მოიგვაროს, ვეჭვ, ჭმუნვასა ესე სჯობდეს."

უბრძანა: "შვილო რაზომცა მჭირს საქმე სავაგლახია,
შენი ჭერეტა და სიახლე ღხინადეუ დამისახია,
მომაქარეები სევდისა, მართ ვითა მუფარახია.
ვეჭვ, რა სცნა, შენცა მამართლო, ჩემი სულთქმა და ახია.

"უცხოსა და საკვირველსა ემასა რასმე გარდვეკიდე,
მისმან შუქმან განანათლა სამყარო და ხმელთა კიდე.
რა უმძიმდა, არ ვიცოდი, ან ტიროდა ვისთვის კიდე;
ჩემად ნახვად არ მოვიდა, გაეგულისდი, წავეკიდე.

"მე რა მნახა, ცხენსა შეჯდა, თვალთა ცრემლნი მოიხოცნა.
შესაპურობლად შევეუზახენ, სპანი სრულად დამიხოცნა,
ვითა ეშმა დამეკარგა, არ კაცურად გარდამოცნა,
ჯერთცა ესე არა ვიცი, ცხადი იყო თუ მეოცნა.

"აწ ესე მიკვირს, რა იყო, ანუ რა ვნახე და რული!
მან დამიხოცა ლაშქარი, სისხლი ადინა ღვარული.
კაცად ხორცისად ვით ითქმის ისრე თვალთაგან ფარული?!
უცილოდ ღმერთსა მოვსძულდი აქამდის მე მხიარული.

“ტკბილნი მისნი წყალობანი ბოლოდ ასრე გამემწარნეს, დამავიწყდა, რაცა დღენი მხიარულსა წამეარნეს. ყოვლმან პირმან ვაგლახ მიყოს, ვედარავინ მინეტარნეს, სადამდისცა დღენი მესხნენ, ვედარამან გამახარნეს?”

ქალმა ჰკადრა: ”მოგახსენებ მე სიტყვასა დანაუბელსა: ჰე, მეფეო! რად ემღურვი ანუ ღმერთსა, ანუ ბედსა? რად დასწამებ სიმწარესა ყოველთათვის ტკბილად მხედსა? ბოროტიმცა რად შეექმნა კეთილისა შემოქმედსა?!”

”მე ამას ვარჩევ: მეფე ხარ, მეფეთა ზედა მფლობელი, შორს არის თქვენი საზღვარი, ბრძანება-მიუთხრობელი. გაგზავნე კაცი ყოველგან მისთა ამბავთა მცნობელი, ადრე სცნობ, არის იგი ყმა შობილი თუ უშობელი?”

მოსახნეს კაცნი, გაგზავნეს ოთხთავე ცისა კიდეთა, უბრძანეს; ”წადით, პატიჟთა თავიმცა რად დაპრიდეთა? მონახეთ, ძებნეთ იგი ყმა, სხვად ნურად მოიცლიდეთა, მისწერეთ წიგნი, სადაცა ვერ მისწვდეთ, ვერ მიხვიდეთა.”

კაცნი წავიდეს, იარეს მათ ერთი წელიწადია, მონახეს, ძებნეს იგი ყმა, იკითხეს კვლა და კვლა დია, ვერ ნახეს მისი მნახავი ღმრთისაგან დანაბადია, ცუდად მაშვრალნი მოვიდეს, მათსავე გულსა ზადია.

მონათა ჰკადრეს: ”მეფეო, ჩვენ ხმელნი მოვიარენით, მაგრა ვერ ვპოვეთ იგი ყმა, მით ვერა გავიხარენით, მისსა მნახავსა სულ-დგმულსა კაცსა ვერ შევეყარენით, ჩვენ ვერა გარვეთ, საქმენი სხვანი რამ მოიგვარენით.”

მეფე ბრძანებს: “მართალ იყო ასული და ჩემი ძეო, ვნახე რამე ეშმაკისა სიცრუეე და სიბილწეო, ჩემად მტერად წამოსრული, გარდმოჭრილი ზეცით ზეო. გამიშვია შეჭირვება, არა მგამა ყოლა მეო.”

ესე თქვა და სიხარულით თამაშობა ადიდა. მგოსანი და მოშაითი უხმეს, პოვეს რაცა სადა. დია გასცა საბოძვარი, ყველა დარბაზს შემოხადა. მისი მსგავსი სიუხვითა ღმერთმა სხვამცა რა დაჰბადა!

თინათინისაგან ავთანდილის გაგზავნა მის ყმის საძებრად

ავთანდილ ჯდა მარტო საწოლს, ეცვა ოდენ მართ პერანგი,
იმღერდა და იხარებდა, წინა ედგა ერთი ჩანგი.
შემოვიდა მას წინაშე თინათინის მონა ზანგი,
მოახსენა: “გიბრძანებსო ტანი ალვა, პირი მანგი”.

ავთანდილს მიჰხვდა მოსმენა საქმისა სანატრელისა,
ადგა და კაბა ჩაიცვა, მჯობი ყოვლისა ჭრელისა;
უხარის შეყრა ვარდისა, არ ერთგან შეუყრელისა.
ამოა ჭკვრეტა ტურფისა, სიახლე საყვარელისა!

ავთანდილ ლალი, უკადრი მივა, არვისგან პრცხვენოდა,
მას ნახავს, ვისთა ვამთაგან ცრემლი მრავალჯერ სდენოდა;
იგი უებრო ქუშად ჯდა, ელვისა მსგავსად ჰშვენოდა,
მოვარესა მისთა შუქთაგან უკუნი გარდაჰვენოდა.

გადრცვილსა ტანსა ემოსნეს ყარყუმნი უსაპირონი,
ებურნეს მოშლით რიდენი, ფახისა თქმად საჭირონი,
ჰშვენოდეს შაენი წამწამნი, გულისა გასაგმირონი,
მას თეთრსა ყელსა ეხვიენეს გრძლად თმანი არ-უხშირონი.

დადრეჯით იყო მჯდომარე ძოწეულითა რიდითა,
ავთანდილს უთხრა დაჯდომა წყნარად, ცნობითა მშვიდითა.
მონამან სელნი დაუდგნა, დაჯდა კრძალვით და რიდითა.
პირის-პირ პირსა უჭკერტდა, საესე ღხინითა დიდითა.

ქალმან უბრძანა: “ზარი მღევს მე ამისისა თხრობისა;
მწადდა არა-თქმა, რომლისა ღონე არა მაქვს თმობისა,
მაგრა იცია მიზეზი შენისა აქა ხმობისა,
რად ეზი ქუშად და დადრეჯით ასრე მიხილი ცნობისა?”

ყმამან ჰკადრა: “საზაროსა ჩემგან თქმადა ვით იქმნების?
მხესა მთვარე შეეყაროს, დაილევის, და-ცა-ჭნების;
აზრად არად აღარა მცალს, თავი ჩემი მეგონების,
თქვეწვე ბრძანეთ, რაცა გიმძიმს, ანუ რაცა გეკურნების.”

ქალმან უთხრა საუბარი კეკლუც-სიტყვად, არ დუხჭირად;
იტყვის: “თუცა აქანამდის ჩემგან შორს ხარ დანამჭირად,
გიკვირს, მოგხედა წამის ყოფით საქმე შენგან საეჭვი რად,
მაგრა გითხრა პირველ ხვალმე, სენი მე მჭირს რაცა ჭირად.

გახსოვს, ოდეს შენ და როსტანს მინდორს მხეცი დაგეხოცა,
ყმა გენახა უცხო ვინმე, რომე ცრემლი მოეხოცა?
მას უკანით გონებამან მისმან ასრე დამამხოცა,
შენ გენუკვი მონახვასა, კიდით კიდე მოჰლახო ცა.

აქანამდის ნაუბარსა თუცა ვერას ვერ გეტყვია,
მაგრა შორით სიყვარული შენგან ჩემი შემიტყვია,
ვიცი, რომე გაუწყვედლად თვალთა ცრემლი გისეტყვია,
შეუპყრისარ სიყვარულსა, გული შენი დაუტყვია.

ასრე გითხრა, სამსახური ჩემი გმართებს ამაღ ორად:
პირველ, ყმა ხარ, ხორციელი არეინა გეყავს შენად სწორად,
მერმე, ჩემი მიჯნური ხარ, დასტურია, არ ნაჭორად;
წადი, იგი მოყმე ძებნე, ახლოს იყოს, თუნდა შორად.

შენგან ჩემი სიყვარული ამით უფრო გაამყარე,
რომე დამხსნა შეჭირვება, ეშმა ბილწი ასაპყარე.
გულსა გარე საიმედო ია მორგე, ვარდი ყარე,
მერმე მოდი, ლომო მხესა შეგეყრები, შემეყარე.

სამსა ძებნე წელიწადსა იგი შენი საძებარი;
ჰპოვო, მოდი გამარჯვებით, მხიარულად მოუბარი;
ვერა ჰპოვებ, დავიჯერებ, იყო თურმე უჩინარი;
კოკობი და დაუფრჭენელი ვარდი დაგხვდე დაუმჯნარი.

ფიცით გითხრობ: შენგან კიდე თუ შევიროთ რაცა ქმარი,
მზეცა მომხვდეს ხორციელი, ჩემთვის კაცად შენაქმარი,
სრულად მოვსწყდე სამოთხესა, ქვესკნელს ვიყო დასანთქმარი,
შენი მკლვიდეს სიყვარული, გულსა დანა ასაქმარი.”

მოახსენა ყმამან: “მზეო, ვინ გიშერი აწამწამე,
სხვა პასუხი რამცა გკადრე, ანუ რამცა შევიწამე?
მე სიკვდილსა მოველოდი, შენ სიცოცხლე გამიწამე,
ვითა მონა, სამსახურად გაღანამცა წავე, წა, მე!”

კვლაცა ჰკადრა: “აჰა, მზეო, რათგან ღმერთმან მზედ დაგბადა,
მით გმორჩილობს, ზეციერი მნათობია რაცა სადა;
მე რომ თქვენგან მოვისმინენ წყალობანი, მედიადა.
ვარდი ჩემი არ დაჭნების, შუქი შენი იეფად ა.”

კვლა შეჰფიცეს ერთმანერთსა, დააპირეს ესე პირი,
გასაღდეს და გაამრავლეს საუბარი სიტყვა-ხშირი.
გაადვილდა, აქანამდის გარდებდა რაცა ჭირი,
თეთრთა კბილთათ გამოჰკრთების თეთრი ელვა ვითა ჭვირი.

ერთგან დასხდეს, ილაღობეს, საუბარი ასად აგეს,
ბროლ-ბადახში შეხვეული და გიშერი ასადაგეს;
ყმა ეტყვის, თუ: “შენთა მჭკერეტთა თავი ხელი, ა, სად აგეს!
ცეცხლთა, მანდით მოდებულთა, გული ჩემი ასადაგეს”.

ყმა წავიდა, სიშორესა თუცა მისსა ვერ გასძღებდა,
უკუღმავე იხედვიდა, თვალთა რეტად აყოლებდა,
ბროლსა სეტყვს და ვარდსა აზრობს, ტანსა მჭკვერსა ათროლებდა,
გული ჰქონდა გულისათვის, სიყვარულსა ავალებდა.

თქვა: “მზეო, ვარდსა სიშორე შენი დამანდეს ეს ადრე,
ბროლი და ღალი გასრულვარ ქარვისა უყვითელესად-რე.
მაშინ რაღა ვქმნა, ვერ-ჭკერეტა რა მომხვდეს კვლა უგრძესად-რე!
ხამს მოყვრისათვის სიკვდილი, ესე მე დამიც წესად-რე”.

საწოლს დაწვა, ტირს, მტირალსა ცრემლი ძნელად ეხოცებოდა
ვითა ვერხვი ქარისაგან, ირხევის და იკეცების;
რა მიჰლულნის, სიახლევე საყვარლისა ეოცების,
შეკრთის, დიდნი დაზრახის, მით პატივი ეოცების.

მოშორება საყვარლისა მას შეჰქმნოდა მისად ღაზოდ,
ცრემლსა ვითა მარგალიტსა ჰყრის ვარდისა დასანაზოდ.
რა გათენდა, შეეკაზმა მისთა მჭვრეტთა სალამაზოდ,
ცხენსა შეჯდა, გაემართა, დარბაზს მივა სადარბაზოდ.

დარბაზს ეჯიბი შეგზავნა, მართ მისგან შენარონია,
შესთვალა: “გკადრებ, მეფეო, მე ესე გამიგონია:
ყოველი პირი მიწისა თქვენ ხრმლითა დაგმონია,
აწ თუ სჯობს, ესე ამბავი ცნან, რაცა გარემონია.

მე წავიდე მოვიარო, ვილაშქრო და ვინაპირო,
თინათინის ხელმწიფობა მტერთა თქვენთა გულსა ვჰგმირო,
მორჩილ – ქმნილი გავახარო, ურჩი ყოველი ავატირო,
ძღვენნი გკადრნე ზედა-ზედა, არ სალამი დავაძვირო“.

მეფესა ეთქვა ამისი დიადი მადრიელობა,
ებრძანა: “ლომო, არა გჭირს შენ ომთა გარდუხედელობა,
აწ მაგა შენსა თათბირსა ჰგავსო შენივე ქველობა.
წა, მაგრა მომხედეს, რაღა ექმნა, თუ სიშორისა გრძელობა!”

ყმა შევიდა, თაყვანის-სცა, მადლი რამე მოახსენა:
“ხელმწიფეო, მიკვირს ქება რად იკადრეთ ჩემი თქვენა?!
აწ ნუთუმცა კვლა ნახვითა ღმერთმან ბნელი გამითენა,
პირი თქვენი მხიარული მხიარულსა კვლა მიჩვენა!”

მეფე ყელსა მოეკიდა, გარდაკოცნა ვითა შეილი.
სხვა მათებრი არ ყოფილა არ გამზრდელი, არ გაზრდილი!
ყმა ადგა და წამოვიდა, მას დღე მათი ჩანს გაყრილი;
როსტან მისთვის აატირა გონიერი გული, ლბილი.

გამოემართა ავთანდილ, მოყმე მხნე, ლაღად მავალი.
ოც დღე იარა, ღამეცა დღეზედა წაჰრთო მრავალი.
იგია ლხინი სოფლისა, იგია ნიეთი და ვალი,
არ მისცილდება თინათინ მისი მას, ვისგან სწვაე ალი.

რა მოვიდა, სიხარული შიგან გახდა სამეფოსა.
მოეგებნენ დიდებულნი, ძღვენსა სძღვნიდეს იეფოსა.
იგი პირ-მზე არ მოსცთების სიარულსა სასწრაფოსა.
მიჰხედეს მყოფნი მას წინაშე სიხარულსა სადაფოსა.

ქალაქი ჰქონდა მაგარი საზაროდ სანაპიროსა,
გარე კლდე იყო, გიამობო ზღუდესა უქვიტიროსა.
ყმამან მუნ დაყო სამი დღე ამოსა სანადიროსა,
გაზრდილი მისი შერმადინ დაისვა სავაზიროსა.

ესეა მონა შერმადინ, ზემოთცა სახელ-დებული,
თანა-შეზრდილი, ერთგული და მისთვის თავ-დადებული.
მან არ იცოდა აქამდის მის ყმისა ცეცხლი დებული,
აწ გაუცხადა სიტყვები მის მზისა იმედებული.

უბრძანა: “აჰა, შერმადინ, ამაღ მე შენგან მრცხვენიან,
ჩემნი საქმენი ყოველნი გცოდნიან, გაგივლენიან,
მაგრა არ იცი, აქამდის რანიცა ცრემლნი მდენიან!
მე ვისგან მქონდეს პატიუნი, აწ მასვე მოულხენიან.

მოუკლავარ თინათინის სურვილსა და სიყვარულსა,
ცრემლი ცხელი ასოვლებდის ნარგისთაგან ვარდსა ზრულსა,
ვერ ვაჩენდი აქანამდის ჭირსა ჩემგან დაფარულსა,
აწ მიბრძანა საიმედო, ამაღ მხედავ მხიარულსა.”

მიბრძანა: “მიცან ამბავი მის ყმისა დაკარგულისა,
მოხვიდე, სრულ-გქმნა მაშინდა შენი წადილი გულისა,
ქმარი არ მინდა უშენოდ, მომხედეს სისაცა რგულისა!”
მომცა წამალი გულისა, აქამდის დადაგულისა.

“პირველ ყმა ვარ, წასვლა მინდა პატრონისა სამსახურად, –
ხამს მეფეთა ერთგულობა, ყოფა გემართებს ყმასა ყმურად, –
მერმე, ცეცხლი დაუესია, აღარა მწვავეს გულსა მურად.
ხამს, თუ კაცი არ შეუდრკეს ჭირს, მიუხედეს მამაცურად.

ვართ უმოყვრესნი, მე და შენ ყოველთა პატრონ-ყმათასა,
ამისთვის გნუკვე სმენასა შენ ამა ჩემთა ხმათასა:
ჩემ წილ დაგადებ პატრონად, თავადად ჩემთა სპათასა,
ამა საქმესა ვერა ვიქმ მე განდობასა სხვათასა.

ლაშქართა და დიდებულთა ალაშქრებდი, კპატრონობდდი,
დარბაზს კაცსა გაჰგზავნიდი და ამბავსა მათსა სცნობდი,
წიგნსა სწერდი ჩემ მაგიერ, უფასოსა ძღვენსა სძღვნობდი,
აქა სადმე არ-ყოფასა ჩემსა მათმცა რად ავრძნობდი!

ლაშქრობა და ნადირობა შენი ჩემსა დაასახე,
აქათ სამ წელ მომიცადე, ხვაშიადი შემინახე,
მე ნუთუმცა შემოვბრუნდი, ალვა ჩემი არ დატუნა ხე,
არ მოვბრუნდე, მომიგლოვე, მიტირე და მივაგლახე.

მაშინდა ჰკადრე მეფესა არ საქმე სასურვალთა,
აცნობე ჩემი სიკვდილი, – იყავ მართ ვითა მთრევალთა, –
მიჰხვდა-თქო საქმე, რომელი ყოველთათვის გარდუვალთა.
გლახაკთა მიეც საჭურჭლე, ოქრო, ვერცხლი და რვალთა.

მაშინ უფრო მომეხმარე, ამისგანცა უფრო მხნედ-რე,
ნუთუ ადრე დამივიწყო? მახსენებდი ზედა-ზედ-რე!
მეტად კარგად დამიურვე, სული ჩემი შეივედრე,
ზრდანი ჩემნი მოიგონენ, გული შენი მოიმდედრე.”

რა მონამან მოისმინა, გაუკვირდა შეეზარა,
თვალთათ ვითა მარგალიტი ცრემლი ცხელი გარდმოყარა,
მოახსენა: “უშენომან გულმან რამცა გაიხარა!
ვიცი, რომე არ დასდგები, მაგას გიშლი ამად არა.

“ჩემად ნაცვლად დაგაგდებო”, – ესე სიტყვა ვით მიბრძანე?
რაგვარა ვქმნა პატრონობა? რამც ვიფერე, რამც ვიგვანე?
შენ მარტოსა გიგონებდე, მემცა მიწა ვიაკვანე!
სჯობს ორნივე გავიპარნეთ, წამოგვევები, წამიტანე!”

ყმამან უთხრა: “მომისმინე, მართლად გითხრობ, არა ჭრეულად:
რა მიჯნური ველთა რბოდეს, მარტო უნდა გასაჭრეულად.
მარგალიტი არვის მიჰხვდეს უსასყიდლოდ, უვაჭრეულად.
კაცი ცრუ და მოღალატე ხამს ლახვრითა დასაჭრეულად.

ვისმცა ვუთხრა ხვაშიადი? შენგან კიდევ არვინ ვარგა,
უშენოსა პატრონობა ვის მივანდო, ვინ იქმს კარგა?
სანაპირო გაამაგრე, მტერმან ახლოს ვერ იბარგა,
კვლა ნუთუმცა შემოვიქეც, ღმერთმან სრულად არ დამკარგა.

ფათერაკი სწორად მოჰკლავს, ერთი იყოს თუნდა ასი;
მარტოობა ვერას მიზამს, მცავს თუ ცისა ძალთა დასი;
აქათ სამ წელ არ მოვიდუ, მაშინ გმართებს გლოვა, ფლასი;
წიგნსა მოგცემ, გმორჩილობდენ ვინცა იყოს ჩემი ხასი.”

ავთანდილი თავის ქვეშევრდომებს წერილს უტოვებს და უცხო მოყმის საძებნად მიემართება. ახლოვდება სატრფოს მიერ დანიშნული დრო, იგი სამშობლოში უნდა დაბრუნდეს, უცნობი კი თითქოს მიწამ ჩაყლაპაო. ბოლოს და ბოლოს ავთანდილი მიაგნებს იდუმალ რაინდს, მაგრამ სისხლისღვრის თავიდან ასაცილებლად ორი დღე შორიდან უთვალთვალეს მას. ხეზე შემჯდარი ავთანდილი ხედავს, როგორ ეგებება მღვიმის ზღურბლზე მოყმეს ვიდაც ახალგაზრდა ქალი. ყურმოკრულიდან იგი გაიგებს, რომ მოყმის სახელია ტარიელი, მასპინძელი ქალისა კი – ასმათი.

მღვიმეში ცოტაოდენი დაყოვნების შემდეგ უცხო მოყმე მიდის. ავთანდილი ცდილობს ასმათისგან გაიგოს, ვინაა იგი, მაგრამ ქალი სასტიკ უარზეა. როცა დაყვავებით მიზანს ვერ მიაღწევს, ავთანდილი მუქარაზე გადადის. კვლავ რომ არაფერი გამოუვა, მოუთხრობს თინათინზე, ეტყვის, მიჯნური ვარ და ვეფხისტყაოსან რაინდს სატრფოს დავალებით ვეძებო. მაშინ ასმათი მოღბება და მას ტარიელთან შეახვედრებს. მოყმეებს მაშინვე მოეწონებათ ერთმანეთი და ტარიელი მოჰყვება საკუთარ თავგადასავალს. იგი ინდოელია. მამამისი სარიდანი ინდოეთის ერთი მეშვიდედის მფლობელი იყო. რადგან ქვეყნის მეფე ფარსადანს შვილი არ ჰყავდა, ტახტის მემკვიდრედ ტარიელის გამოცხადება ჰქონდა განზრახული. მოგვიანებით მეფეს შეეძინება პირმშენიერი ასული ნესტან-დარეჯანი. მამის გარდაცვალების შემდეგ ტარიელს მემკვიდრეობით ერგება ინდოეთის უმაღლესი სამხედრო პირის ამირბარის ტიტული. მას შეუყვარდება ნესტან-დარეჯანი, მაგრამ საკუთარი გრძნობების გამხელა გაუძნელდება. არც ნესტან-დარეჯანია გულგრილი მის მიმართ, რასაც გაამხელს კიდევ საკუთარი მოახლის ასმათის ხელით ვაგ ზავნილ ბარათში. იგი იქვე მოეწოდებს ტარიელს დასაჯოს ურჩი ხატაელები. ტარიელი ხატაელთა მეფე რამაზს ელჩების პირით შეუთვლის, დამნებდით, მაგრამ რამაზი უემეს პასუხს გასცემს. ჭაბუკი ამირბარი ძღვევამოსილად დალაშქრავს ხატაეთს და უკან დიდძალი ალაფითა და დატყვევებული მეფით დაბრუნდება. ტარიელის გამარჯვება კიდევ უფრო განამტკიცებს ნესტან-დარეჯანის სიყვარულს. სამწუხაროდ, მიჯნურებს წინ დიდი განსაცდელი ელით. ტარიელი სასახლეში გაიგებს, რომ მეფე ფარსადანს გადაუწყვეტია თავისი ასული ხვარაზმშას შვილს მიათხოვოს, მაგრამ იგი მოთოკავს აღშფოთებას და დაჰყვება მეფის ნებას. შეძრწუნებულ ნესტანს მიაჩნია, რომ მიჯნურმა უღალატა. ტარიელი საკუთარი ერთგულების დასტურად კლავს სასიძოს. გაგულისებული ფარსადანი ნესტანსა და ტარიელს შორის შუამავლობაში საკუთარ დას დავარს დაადანაშაულებს. განაწყენებული დავარი დასჯის შიშით ორ ჯადოქარ მონას უბრძანებს ნესტანი წაიყვანონ ზღვის ჭიპამდე, რათა მან იქ მტკნარ წყალზე იოცნებოს. ნესტანი გაქრება. ტარიელის თითქმის ორწლიანი ძიება შედეგს ვერ გამოიღებს. სატრფო მას ვეფხის სახით წარმოუდგენია, ამიტომაცაა შემოსილი ვეფხის ტყავით.

პოემის მთელი სიუჟეტური ინტრიგა აგებულია სწორედ ნესტანისა და ტარიელის ბედზე. თავდაპირველად მკითხველს აინტერესებს თუ ვინაა ის უცნაური უცხო მოქმედი, რატომაა ასეთი უკარება, რატომ ეძალება ყველას. როცა ამას გაიგებს, ახალი კითხვა არ აძლევს მოსვენებას: რა მოუვა ნესტან-დარეჯანს? ყველა პერსონაჟი შეპყრობილია ერთადერთი სურვილით – დაეხმაროს განსაცდელში ჩავარდნილ მიჯნურებს. ისინი გარკვეულწილად იდეალიზებული და რომანტიკული შარავანდედით მოსილი არიან, თუმცა არც რეალისტური ნიშან-თვისებები აკლიათ. ტარიელი უსაზღვრო ადამიანური ძალის განსახიერებაა, კაცი-ჰიპერბოლაა. ავთანდილიც უზარმაზარი ფიზიკური ძალის პატრონია, მაგრამ საკუთარ ქმედებებში უფრო თავდაპყრილი და წინდახედულია. ტარიელი ერთთავად ემოციების ტყვეობაშია. მისი მბრძანებლები გული და გრძობაა. ავთანდილი კი უპირატესობას ანიჭებს განსჯას, ჯანსაღ აზრს. რუსთაველი გეიხატავს ორ განსხვავებულ გმირს, რომლებსაც აერთიანებს მშობელი ქვეყნის, მიჯნურის, მეგობრის წინაშე პასუხისმგებლობის გრძობა, სიკეთის კეთების უდიდესი შინაგანი მოთხოვნილება.

განსხვავებული ხასიათი და ტემპერამენტი აქვს ღვთაებრივი მშვენიერებით, ნებისყოფითა და სიბრძნით შემკულ მეფის ორ ასულს – თინათინსა და ნესტან-დარეჯანსაც. მართალია, თინათინი არაა ისე მკაფიოდ დახატული, როგორც ნესტანი. ჩვენ მას ვერ ვხედავთ სამოქმედო არენაზე, მაშინ, როცა ნესტანი ერთთავად ვენებიანი და უღმობელი ბრძოლის მორევში ტრიალებს. თუმცა დაუზბრუნდეთ ისევ სიუჟეტს.

ტარიელი შემთხვევით გადაარჩენს დაჭრილ მოყმეს, რომელიც ზღვათა ქვეყნის მულღაზანზარის მეფე ფრიდონი აღმოჩნდება. იგი მოჰყვება, რომ ნადირობისას ნახა ორი მონა, რომლებმაც ხმელეთზე ქალი გადმოსვეს. “მან განანათლა სამყარო, გაცუდდეს შუქნი მზისანი“, – იტყვის ახლადგაცნობილი. ტარიელი მიხვდება, რომ ფრიდონს სწორედ ნესტან-დარეჯანი უნახავს. იგი დაემშვიდობება თავის ახალ მეგობარს და კვლავ სატრფოს საძებნად გაიჭრება. ასმათთან ერთად იგი თავს შეაფარებს მღვიმეს, სადაც მას მოაგნებს ავთანდილი. არაბეთს მიქცეული სპასპეტი თინათინს მოახსენებს საკუთარ თავგადასავალს და სთხოვს, კვლავ გაუშვას მძიმე დღეში ჩავარდნილ მეგობართან. თინათინი გადაწყვეტილებას მოუწონებს, მაგრამ როსტევანი კატეგორიულად შეეწინააღმდეგება: მას არ სურს დიდი ხნით დაშორდეს თავის სპასპეტსა და აღზრდილს. რაინდული წესის ერთგული ავთანდილი მეფის აკრძალვას არ დაემორჩილება და მაინც გასწევს ტარიელთან. თავის ანდერძში იგი პატიებას სთხოვს როსტევანს და გამოთქვამს საკუთარ შეხედულებებს რაინდობაზე, მეგობრობაზე, სიყვარულზე, სიკეთესა და ბოროტებაზე, სიცოცხლესა და სიკვდილზე.

ანდერძი ავთანდილისა როსტევან მეფის წინაშე

დაჯდა წერად ანდერძისად, საბრალოსა საუბრისად:
“ჰე, მეფეო, გავიპარე ძეხნად ჩემგან საძებრისად!
ვერ დავღვები შეუყრელად ჩემთა ცეცხლთა მომდებრისად;
შემინდე და წამატანე მოწყალება ღმრთეებისად.

ვიცი, ბოლოდ არ დამიგმობ ამა ჩემსა განზრახულსა.
კაცი ბრძენი ვერ გასწირავს მოყვარესა მოყვარულსა;
მე სიტყვასა ერთსა გკადრებ, პლატონისგან სწავლა-თქმულსა:
“სიცრუე და ორპირობა ავნებს ხორცსა, მერმე სულსა”.

რადგან თავია სიცრუე ყოვლისა უბედობისა,
მე რად გაეწირო მოყვარე, ძმა უმტკიცესი ძმობისა?!
არა ვიქმ, ცოდნა რას მარგებს ფილოსოფოსთა ბრძნობისა!
მით ვისწავლეებით, მოგვეცეს შერთვა ზესთ მწეობრთა წეობისა.

წავიკითხავს სიყვარულსა მოციქულნი რაგვარ წერენ?
ვით იტყვიან, ვით აქებენ? ცან ცნობანი მიაფერენ.
“სიყვარული აღგვამაღლებს”, ვით ეკვანნი, ამას ეღერენ,
შენ არ სჯერხარ, უსწავლელნი კაცნი ვითმცა შევაჯერენ!

ვინ დამბადა, შეძლებადა მანვე მომცა ძღვევად მტერთად,
ვინ არს ძალი უხილავი შემწვედ ყოველთა მიწიერთად,
უნ საზღვარსა დაუსაზღვრავს, ზის უკვდავი ღმერთი ღმერთად,
იგი გაჰხდის წამის-ყოფით ერთსა ასად, ასსა ერთად.

რაცა ღმერთსა არა სწადდეს, არა საქმე არ იქმნების.
მზისა შუქთა ვერ-მჭკრეტელი ია ხმების, ვარდი ჭნების,
თვალთა ტურფა საჭკრეტელი უცხოდ რადმე ეშვენების;
მე ვით გაგძლო უმისობა, ან სიცოცხლე ვით მეთნების!

რაზომცა სწერები, შემინდევ შეცვლა თქვენისა მცნებისა.
ძალი არ მქონდა ტყვე-ქმნილსა მე მაგისისა თნებისა;
აწ წასვლა იყო წამალი ჩემთა სახმილთა გზნებისა,
სადა გინდ ვიყო, რა მგამა, ყოფამცა მქონდა ნებისა!

არას გარგებს სიმძიმელი, უსარგებლო ცრემლთა დენა;
არ გარდავა გარდუვალად მომავალი საქმე ზენა;
წესი არის მამაცისა მოჭირვება, ჭირთა თმენა,
არვის ძალ-უც ხორციელსა განგებისა გარდავლენა.

რაცა ღმერთსა გაუგია თავსა ჩემსა გარდასავლად,
გარდამხდეს და შემოვიქცე, აღარ დამრჩეს გული ავლად;
თქვენვე გნახნე მხიარულნი დიდებით და დავლა-მრავლად;
მას რა ვარგო, ესე ჩემთვის დიდებად და კმარის დავლად.

მეფეო ესე თათბირი, მომკალ, ვინ დამიწუნოსა!
მეფეო, ნუთუ წასვლამან თქვენ ჩემმან დაგაჭმუნოსა?!
ვერ ვეცრუები, ვერ ვუზამ საქმესა საძაბუნოსა,
პირის-პირ მარცხვენს, ორნივე მივალთ მას საუქუნოსა.

არ დავიწყება მოყვრისა აროდეს გვიზამს ზიანსა;
ვკვამობ კაცსა აუგიანსა, ცრუსა და დალატიანსა!
ვერ ვეცრუვები, ვერ ვუზამ მას ხელმწიფესა მზიანსა.
რა უარეა მამაცსა სულ-დიდსა, წასლვა-გვიანსა?!

რა უარეა მამაცსა ომშიგან პირის მხმეჭელსა,
შედრეკილ-შეშინებულსა და სიკვდილისა მეჭველსა!
კაცი ჯაბანი რითა სჯობს დიაცსა ქსლისა მბეჭველსა?
სჯობს სახელისა მოხვეჭა ყოვლისა მოსახვეჭელსა!

ვერ დაიჭირავს სიკვდილსა გზა ვიწრო, ვერცა კლდოვანი;
მისგან გასწორდეს ყოველი, სუსტი და ძალ-გულოვანი;
ბოლოდ შეყარნეს მიწამან ერთგან მოყმე და მხცოვანი.
სჯობს სიცოცხლესა ნაზრახსა სიკვდილი სახელოვანი!

მერე ვიშიშვი, მეფეო, თქვენად კადრებად ამისად:
ცთების და ცთების, სიკვდილსა ვინ არ მოელის წამისად;
მოვა შემყრელი ყოველთა ერთგან დღისა და ღამისად,
თუ ვერა გნახე ცოცხალმან, ყოფამცა მქონდა ჟამისად.

თუ საწუთრომან დამამხოს, ყოველთა დამამხოებელმან,
ღარიბი მოკვდე ღარიბად, ვერ დამიტიროს მშობელმან,
ველარ შემსუდრონ დაზრდილთა და ვერცა მისანდობელმან, –
მუნ შემიწყალოს თქვენმანვე გულმან მოწყალე-მღმობელმან.

მაქვს საქონელი ურიცხვი, ვერვისგან ანაწონები,
მიეც გლახაკთა საჭურჭლე, ათავისუფლე მონები,
შენ დაამდიდრე ყოველი, ობოლი არას მქონები:
მიღეწიან, მომიგონებენ, დამლოცვენ, მოვეგონები.

რაცა თქვენთვის არ ვარგ იყოს საჭურჭლესა დასადებლად,
მიეც ზოგი ხანაგათა, ზოგი ხიდთა ასაგებლად;
ნურა ნუ გშურს საქონელი ჩემი ჩემთვის წარსაგებლად!
შენგან კიდევ არვინ მივის ცეცხლთა ჩემთა დამავსებლად!

ამას იქით ჩემგან ჩემი ამბავიცა არ გეცნევის,
ამად გვედრებ სულსა ჩემსა, წიგნი გაადრებს, არ გეთნევის,
არას მარგებს, ეშმაკისა საქმეთაგან დაეძღვევის,
შემინდევ და შემივედრე, მკვდარსა რაღა გარდმეხდევის!

გვედრებ, მეფეო, შერმადინს, მონასა ჩემსა რჩეულსა, –
ნაკად აქვს ჭირი სამისოდ ამ წელიწადსა წლეულსა, –
ნუგეშინის-ეც წყალობით, ჩემგან წყალობა ჩვეულსა,
ნუ დაადინებ თვალთაგან ცრემლსა, სისხლითა ფრქვეულსა.

გასრულდა ჩემი ანდერძი, ჩემგან ნაწერი ხელითა.
აჰა, გამზრდელო, მოგ შორდი, წავე გულითა ხელითა!
ნუ სჭმუნავთ ჩემთვის მეფენი, ნუ ხართ მოსილნი ბნელითა,
სუფევითმცა ხართ თავითა, მტერთაგან საკრძაღველითა!”

მისცა ანდერძი შერმადინს, რა გაათავა წერითა,
უთხრა: “ჰკადრეო მეფესა საქმითა მეცნიერითა,
შენ დაგამეტებს ვერაფინ მსახურებითა ვერითა”.
მოეხვია და ატირდა ცრემლითა სისხლთა ფერითა.

მღვიმეში ავთანდილმა ტარიელი ვერ იპოვა. ასმათმა ტირილით შეატყობინა, რომ იგი მას შემდეგ, რაც მის კვალდაკვალ გაემართა, უკან არ მობრუნებულა. მღვიმის შორიანხლო ავთანდილი იპოვის დაჭრილ და სისხლდამდინარე მოძმეს. მას თურმე ღომი და ვეფხი დაუხოცავს, თვითონ კი, ქანცვაცლილი, მათ შორის დაცემულა. ტარიელს ისინი მიჯნურებისთვის შეუდარებია, რომლებიც ჯერ ერთმანეთს ეალერსებოდნენ, მერე კი სამკვდრო-სასიცოცხლოდ შეიბნენ. ვეფხს მისთვის ნესტან-დარეჯანი მოუგონებია და გულჯავრიანს ვეფხის მოქიშპე ღომი განუგმირავს. როცა ვეფხი საკოცნელად არ დანებებია, ისიც გამოუსალმებია სიცოცხლისთვის.

ავთანდილი ტარიელს მღვიმეში სტოვებს, რადგან იგი გონმიხდილია და განსჯის თავი არა აქვს. თვითონ კი, როგორც ამას მეგობრობის კანონი უკარნახებს, გადაწყვეტს აუცილებლად მოძებნოს ნესტან-დარეჯანი. გზად იგი ფრიდონს გაუველის და მისი ოთხი მსახურის თანხლებით გააგრძელებს ძებნას. ავთანდილი ზღვაზე მეკობრეებისგან დაიცავს ვაჭართა ქარავანს და მისი მფლობელის სახით გულანშაროში მიდის. იქ იგი გაეცნობა მდიდარი ვაჭრის უსენის მეუღლე ფატმანს, რომლისგანაც გაიგებს ნესტანის ასავალ-დასავალს.

წიგნი ნესტან-დარეჯანისა საყვარელთანა

აწ საყვარელსა მიუწერს გულ-ამოსკენილი, მტირალი,
მისმანვე ცრემლმან დაუვისს, ვის ედებოდა ვის ალი!
დაწერა წიგნი, მსმენელთა გულისა გასაგმირალი,
ვარდი გააპის, გამოჩნდის მუნ ბროლი გამომჭვირალი.

“ჰე ჩემო, ესე უსტარი არს ჩემგან მონადეაწები,
ტანი კალმად მაქვს, კალამი ნაველსა ამონაწები,
მე გული შენი ქალაღდად გულსავე ჩემსა ვაწები, –
გულო, შავ-გულო, დაბმულხარ, ნუ აეხსნები, აწ ები!

ჰხედავცა, ჩემო, სოფელი რათა საქმეთა მქმნელია!
რაზომცა ნათობს სინათლე, ჩემთვის ეგრეცა ბნელია.
ბრძენნი იცნობენ, სწუნობენ, მით მათგან საწუნელია;
უშენოდ ჩემი სიცოცხლე ვამე, რა დიდი ძნელია!

ჰხედავ, ჩემო, ვით გაგყვარნა სოფელმან და ჟამმან კრულმან?
ველარ გნახე საყვარელი მხიარული მხიარულმან,
ნეტარ, რა ქნას უშენომან გულმან, შენგან დალახერულმან!
გაგიცხადა დამალული გონებამან დაფარულმან.

შენმან მზემან, აქანამდის შენ ცოცხალი არ მეგონე;
ჩემი მეთქვა: გარდასრულდა სიცოცხლე და ყოვლი ღონე;
აწ და მესმა, შემოქმედი ვადიდე და ღმერთსა ვჰმონე,
ჩემი ყველა აქანამდის ჭირი ღხინსა შევაწონე.

შენი სიცოცხლე მეყოფის ჩემად იმედად გულისად,
გულისა ერთობ წყლულისა და ასრე დადაგულისად!
მომიგონებდე, გახსოვდე მე შენთვის დაკარგული სად;
ვზი მზრდელი სიყვარულისა, მის ჩემგან დანერგულისად.

სხვად ჩემო ჩემი ამბავი ჩემგან არ მოგეწერების:
ენა დაშერების, მოსმენით არვისგან დაიჯერების.
ფატმან წამგვარა გრძნეულთა, ღმერთიმცა მას ეტყერების!
აწ კვლა ქმნა იგი სოფელმან, რაცა მას შეეფერების.

აწ სოფელმან უარესი ჭირი ჭირსა მომისართა,
არ დასჯერდა ბედი ჩემი მათ პატიჟთა მრავალ-გვართა,
კვლაცა მიმცა შესაპყრობლად ქაჯთა, ძნელად საომართა;
ბედმან გვიყო ყველაკაი, ჩემო, რაცა დაგვემართა!

ციხეს ვზი ეზომ მაღალსა, თვალნი ძლივს გარდასწვდებიან,
გზა გვირაბითა შემოვა, მცველნი მუნ ზედა დგებიან,
დღისით და ღამით მოქმენი ნობათსა არ დასცდებიან,
მათთა შემბმელთა დახოცენ, მართ ცეცხლად მოედებიან.

ნუთუ ესენი გეგონენ სხვათა მებრძოლთა წესითა?!
ნუცა მე მომელავ ჭირითა, ამისგან უარესითა;
შენ მკედარსა გნახავ, დავიწვი, ვითა აბელი კვესითა;
მოგშორდი, დამთმე გულითა, კლდისაცა უმაგრესითა!

შენ, საყვარელო, ნუ სჭმუნავ ჭმუნვითა ამისთანითა,
ჩემი სთქვა: სხვათა მიჰხვდლო იგი ალვისა ტანითა.
არამ სიცოცხლე უშენოდ! ვარ აქამდისცა ნანითა;
ან თავსა კლდეთა ჩავიქცევ, ანუ მოვიკლავ დანითა.

შენმან მზემან, უშენოსა არვის მიჰხვდეს მთვარე შენი,
შენმან მზემან, ვერვის მიჰხვდეს, მო-ცა-ვიდენ სამნი მზენი!
აქათ თავსა გარდავიქცევ, ახლოს მახლვან დიდნი კლდენი,
სული ჩემი შეივედრე, ზეცით მომხვდნენ ნუთუ ფრთენი.

ღმერთსა შემევედრე, ნუთუ კვლა დამხსნას სოფლისა შრომასა,
ცეცხლსა, წყალსა და მიწასა, ჰაერთა თანა ძრომასა;
მომცნეს ფრთენი და აღუფრინდე, მივჰხედე მას ჩემსა ნდომასა,
დღისით და ღამით ვჰხედვიდე მზისა ელვათა კრთომასა.

მზე უშენოდ ვერ იქმნების, რათგან შენ ხარ მისი წილი,
განადამცა მას ეახელ მისი ეტლი, არ თუ წბილი!
მუნა გნახო, მადვე გსახო, განმინათლო გული ჩრდილი,
თუ სიცოცხლე მწარე მქონდა, სიკვდილიმცა მქონდა ტკბილი!

მე სიკვდილი აღარ მიძიმს, შემოგვედრებ რათგან სულსა,
მაგრა შენი სიყვარული ჩავიტანე, ჩამრჩა გულსა;
მომეგონოს მოშორებება, მემატების წყლული წყლულსა;
ნუცა მტირ და ნუცა მგლოვობ ჩემო, შენთვის დაკარგულსა!

წადი, ინდოეთს მიჰმართე, არგე რა ჩემსა მშობელსა,
მტერთაგან შეიწრებულსა, ყოვლგნით ხელ-აღუპრობელსა,
გულსა აღხინე ჩემისა მოშორებებისა მთმობელსა,
მომიგონებდი მტირალსა, შენთვის ცრემლ-შეუშრობელსა!

რაცა ვინივლე ბედისა ჩემისა, კმა საჩივარად,
ცან, სამართალი მართალი გულისა გულსა მივა რად.
შენთვის მოგკვდები, გახვდები ყორანთა დასაყივარად,
ვირე ცოცხალ ვარ, გეყოფი სატირლად და სატივარად.

აჰა ინიწნე ნიშანი შენუელისა რიდისა!
გადრმიკვეთია აღამი, ჩემო, ერთისა კიდისა,
ესელა დაგრჩეს სანაცვლოდ მის იმედისა დიდისა.
რისხვით მობრუნდა ბორბალი ჩვენზედა ცისა შეიდისა”.

ესე წიგნი, საყვარელსა მისსა თანა მინაწერი,
რა დაწერა, გარდაჰკვეთა მათ რიდეთა ერთი წვერი.
თავ-მოხდილსა დაუშვენდა სისხო, სიგრძე, თმათა ფერი,
აღვისაგან სული მოქრის, ყორნის ფრთათათ მონაბერი.

იგი მონა წამოვიდა, გულანშაროს მომავალი,
წამ-ერთ მიხდა ფატმანისსა, დღე იარა არ-მრავალი.
რა ავთანდილს გაუსრულდა საქმე მისი სასურვალის,
ხელ-აღპრობით ღმერთსა ჰმადლობს ცნობა-სრული, არა მთრვალის.

ფატმანს უთხრა: “გამისრულდა ჟამად საქმე საწადელი, დიდი შენი მოჭირვება ჩემგან არის გარდუხედელი, წავალ, დღომად აღარა მცალს, დრო მოსრულდა შარშანდელი, ფიცხლად ქაჯეთს მოვიყვანო მათი მომსპობ-ამწვეველი”.

ხათუნმან უთხრა: ”ჰე ლომო, ცეცხლი აწ უფრო ცხედლების, მოეშორეების ნათელსა, გული ამისთვის ბნელდების; ისწრაფე, ჩემი ნუ გაგვა, – ხელი ეგრეცა ხელდების, – თუ ქაჯნი მოგესწრებიან, მუნ მისლვა გაგიძნელდების”.

ყმაძან ფრიდონის მონანი უხმნა, მასთანა ხლებულნი, უბრძანა: “მკედარნი აქამდის აწლა ვართ დაცოცხლებულნი, რაცა გვინდოდა, მისითა სმენითა გახარებულნი, ჩვენთა მტერთანი გვიჩვენე წელულნი მით ვაგლახებულნი!

მიდით და ფრიდონს უამბეთ ამბავი არ-ნაცქაფავი; მე ვერა ვნახავ, ვისწრაფი, გზა ჩემი არს ნასწრაფავი. მან გაახაფოს ხმა ხაფი, კელა უფრო გასახაფავი, თქვენ მოგცე ლარი ყველაი მე, ჩემი ნაალაფავი.

ჩემსა ზედა დიდი არის ვალი, თქვენგან დანადები; მადლსა სხვაებრ გარდავიხდი, თულა ფრიდონს შევეყრები; აწ წაიდეთ ყველაკაი, მეკობრეთა წანადები, ამის მეტსა ვერას მოგცემ, ვიცი ამაღ გეძუნწები.

სახლი არ მახლავს, არ ძალ-მაქვს გაცემა საბოძვარისა”. მისცა მართ სავესე ხომალდი, რიცხვი ტურფათა ლარისა, უბრძანა: “წადით, წაიდეთ, გზა წავლეთ მისვე არისა, ფრიდონს მიართვით უსტარი ჩემგან, ძმად-ნაფიცარისა”.

ნესტან-დარეჯანის წერილი გადამწვევტი მოქმედებისკენ უბიძგებს მოყმებს, რომლებიც საბრძოლო გეგმის დაწვრილებით შემუშავების შემდეგ ქაჯეთის ციხეზე იერიშს მიიტანენ.

თათბირი ტარიელისა

ტარიელ უთხრა: “მე თქვენი ვცან გმირთა მეტი გმირობა,
თქვენსა ძალ-გულსა თქვენივე ჰგავს თათბირობა, პირობა;
ვიცი, გწადს ომი ფიცხელი, არ ცუდი ხრმალთა ღირობა,
კაციმცა მაშინ თქვენ გახლავს, რა ომთან ქმნას გაჭირობა.

მაგრა იყვენით ჩემთვისცა საქმისა რასმე რჩევითა:
ხმა ესმას ჩემსა ხელ-მქმნელსა, ზედა გარდმოდგეს მზე ვითა,
თქვენ გქონდეთ ომი ფიცხელი, უომრად მნახოს მე ვითა?
ესე მე დამსვრის, ნუ უბნობთ სიტყვითა თქვენ სათნევითა.

მაგა თათბირსა ესე სჯობს, ვქმნათ ჩემი მონახსენები:
გავიყოთ კაცი ას-ასი, რა ღამე ჩნდეს ნათენები,
სამთავე სამგნით მივჰმართოთ, ფიცხლად დავსხლიტოთ ცხენები;
მოგვეგებვიან, ვემცრობით, ჩვენ ხრმალსა მივსცეთ მძლე ნები.

ფიცხლად შევებნეთ, შევსჯარნეთ, ვერ მოგვასწრებენ კარებსა,
სამთავან ერთი შეუვალთ, სხვა გარეთ ესცემდეთ გარებსა,
მან ერთმან შიგნით შიგანნი მივსცნეთ სისხლისა ღვარებსა,
ხელი კვლა ვჰხადოთ აბჯარსა, მას ჩვენგან მძლედ ნახმარებსა”.

ფრიღონ უთხრა: “შემიგია, გამიგია ვიცი მე რა:
მაგა ცხენსა ჩემეულსა მოასწრებენ კარსა ვერა;
ოდეს გიძღვენ, არ ვიცოდი, ქაჯეთს გვინდა ქაჯთა მზეერა,
თვარა ყოლა არ გიძღვნიდი, ჩემი ვითხრა სიძუნწე რა”.

ფრიდონ ლალი ამხანაგობს საუბართა ესოდენტა.
ამას ზედან გაიცინნეს მათ წყლიანთა, სიტყვა-ბრძენთა,
ერთმანერთსა ელაღობნეს ლაღობითა, მათთა მშვენთა,
გარდახდეს და დაეკაზმნეს, უკეთესთა შესხდეს ცხენთა.

კელა ერთმანერთსა მიუგეს სიტყვები არ პირ-მკვახები,
დაასკენეს იგი თათბირი, ტარიას განაზრახები:
გაიყვეს კაცი ას-ასი, ყველაი გმირთა სახები,
ცხენებსა შესხდეს, აიღეს მათ მათი ჩაბალახები.

იგი ჭაბუკნი შუქითა ვნახენ მზისაცა მეტიითა;
მათ სამთა შვიდნი მნათობნი ჰფარვენ ნათლისა სვეტიითა;
ტარიელ შავსა ზედან ზის ტანითა მით წერწეტიითა;
დალიენეს მტერნი ომითა, ვითა მჭვრეტელნი ჭვრეტითა.

ჩემი აწ ესე ნათქვამი მათი სახე და დარია:
რა ზედა წვიმდეს ღრუბელნი და მთათა ატყდეს დვარია,
მოვა და ხევთა მოგრაგნის, ისმის ზათქი და ზარია,
მაგრა რა ზღვათა შეერთვის, მაშინ ეგრეცა წყნარია.

თუცა ფრიდონ და ავთანდილ სიკეთე-მიუწვდომნია,
მაგრა ტარიას შებმანი არვისგან მოსანდომნია;
მზე მნათობთაცა დაჰფარავს არცაღა ნათლად ხომნია.
აწ იყურებდით, მსმენელნო, გესმნენ ფიცხელნი ომნია!

სამთავე სამად გაიყვეს, თვითომან თვითო კარები;
თანა ჰყვა კაცი სამასი, ყველაი გმირთა დარები.
მას ღამით უქმნეს სადარნო, უცრუო, ანაჩქარები,
გათენდა, გაჩნდეს, მიჰმართეს, თავის-თავე ჰქონდა ფარები.

პირველ ამოდ მიდიოდეს, მგ ზავრთა რათმე მაგიერად,
მათ შიგანთა ვერა უგრძნეს, ვერცა დაჰხვდეს გულ-ხმიერად;
გულსა შიში არა ჰქონდა, ამოდ დგეს და ნებიერად,
მიდგეს გარე, მუზარადნი დაიხურეს ჟამიერად.

ანაზღად ცხენი გაქუსლეს, მათრახმან შექმნა წრიალი.
რა ნახეს, კარნი გაახენეს, ქალაქით გახდა ზრიალი.
სამთავე სამგნით მიჰმართეს, თავსა მით უყვეს რიალი.
იკრეს ნობსა და დაბდაბსა, შეიქმნა ბუკთა ტკრციალი.

მაშინ ქაჯეთს მოიწია უსაზომო რისხვა ღმრთისა:

კრონოს, წყრომით შემხედველმან, მოიშორვა სიტკბო მზისა;
მათვე რისხვით გარდუბრუნდა ბორბალი და სიმგრგველე ცისა,
ველნი მკედართა ვერ იტევედეს, გადიადდა ჯარი მკედრისა.

კაცსა უკრავად დაბნედლის ხმა ტარიელის ხაფისა,
აბჯარსა ფრეწდის, გაცუდდის სიმაგრე ჯავშან-ქაფისა.
სამგნითვე კართა შესჯარნეს, ჭირნი არ ნახნეს კაფისა,
რა ქალაქს შეხედეს, შეიქმნა სიხარკე ციხეს სწრაფისა.

ავთანდილ და ლომი ფრიდონ შიგნით ერთად შეიყარნეს,
მტერნი სრულად აეწყვიდნეს, სისხლნი მათნი მოედვარნეს,
უყიველეს და ერთმანერთი ნახეს, დიდად გაეხარნეს,
თქვეს: “ტარიელ რა იქმნაო?” მისად ჭკრეტად თვალნი არნეს.

ერთმანცა არა იცოდა, ვერა ცნეს ტარიერისა.
ციხისა კარსა მიჰმართეს, რიდი არ ჰქონდა მტერისა;
მუნ ნახეს რიყე აბჯრისა, ნაღეწი ხრმალთა წვეერისა,
ათი ათასი ნობათი, უსულო, მსგავსი მტვერისა.

ციხისა მცველი ყველაი იდვა მართ ვითა სნეული,
თავით ფერხამდის დაჭრილი, აბჯარი მუნ დახეული,
ციხისა კარნი განხმულნი, კართა ნაღეწი სრეული,
ცნეს ნაქმრად ტარიელისად, თქვეს: ”საქმე არს მისეული”.

გზანი დახედეს შეკაფულნი, შევიდეს და გაძვრეს ხერელსა,
ნახეს, მზისა შესაყრელად გამოეშვა მთვარე გველსა,
მუზარადი მოეხადა, ჰშეენის აკრვა თმასა ლელსა,
მკერდი მკერდსა შეეწება, გარდაეჭლო ყელი ყელსა.

ეხვეოდეს ერთმანერთსა, აკოცეს და ცრემლნი დვარნეს;
ამას ჰგვანდეს, ოდეს ერთგან მუშთარ, ზუაღ შეიყარნეს.
მზე რა ვარდსა შემოადგეს, დაშეენდეს და შუქნი არნეს,
აქანამდის ჭირ-ნახულთა ამას იქით გაიხარნეს.

მათ ერთმანერთსა აკოცეს, დგანან ყელ-გარდაჭდობილნი.
კვლა შეეწებნეს ხშირ-ხშირად ვარდნი ბაგეთათ პობილნი.
აწ ესენიცა გავიდნეს, შეკრბეს სამნივე ძმობილნი,
მას მზესა მისცეს საღამი, წარდგეს მათ ვითა ხმობილნი.

მზე მოვეება პირითა ტურფითა მოცინარითა,
აკოცა მისთა მეშველთა ლაღმან ცნობითა წყნარითა,
მათ ჭდაბლად მაღლი უბრძანა სიტყვითა მით ნარნარითა,
ორივე ერთგან უბნობდეს ამოთა საუბნარითა.

ტარიელსაც უსალამეს, მას აღვისა მორჩსა ვით ხეს,
მიულოცეს გამარჯვება, ერთმანეთი მოიკითხეს;
არა სჭირდა, არ ინანეს, რომ აბჯარი არ გაითხეს,
თაენი მათნი გაალომნეს, მათნი მბრძოლნი იშველეს, ითხეს!

სამასისა კაცისაგან ას სამოცი შეჰყოლოდა;
ფრიდონს უძიძის სპათა მისთა, მაგრა ცალ-კერძ უხაროდა;
მონახეს და არ აცოცხლეს, რაცა ბრძოლნი დარჩომოდა,
რომე პოვნეს საჭურჭლენი, აწმცა თვაღვა ვით ითქმოდა!

მოკრიფეს ჯორი, აქლემი, რაცა ვით პოვეს მალეუბი;
სამიათასსა აჰკიდეს მარგალიტი და თვალები,
თვალი ყველაი დათლილი, იაგუნდი და ლაღეუბი,
იგი მზე შესვეს კუბოსა, არს მათგან განაკრძალები.

სამოცი კაცი დააგდეს ქაჯეთს ციხისა მცველია,
წამოიყვანეს იგი მზე, მათიღა წაგვრა ძნელია;
ზღვათა ქაღაქსა დაჰმართეს, თუცა გზა მუნით გრძელია,
თქვეს: "ვატმან ენახოთ, მუქაფა გვაც მისი გარდუხდელია."

კეთილი სძლევს ბოროტს. ფრიდონი ტარიელსა და ნესტან-დარეჯანს ქორწილს გაუმართავს. მერე კი ისინი გაემგზავრებიან არაბეთში, სადაც დაქორწინდებიან ავთანდილი და თინათინი.

დასასრული

გასრულდა მათი ამბავი ვითა სიზმარი ღამისა.
გარდახდეს, გაველეს სოფელი, – ნახეთ სიმუხთლე ჟამისა! –
ვის გრძლად ჰგონია, მისთვისცა არის ერთისა წამისა.
ვწერ ვინმე მესხი მელექსე მე რუსთველისად ამისა.

ქართველთა ღმრთისა დაეითის, ვის მზე მსახურებს სარებლად,
ესე ამბავი გაველქსე მე მათად საკამათებლად,
ვინ არის აღმოსავლეთით დასავლეთს ზართა მარებლად,
ორგულთა მათთა დამწველად, ერთგულთა გამახარებლად.

დაეითის ქმნანი ვითა ვთქვენე სიხალხე-სიხაფეთანი!
ესე ამბავი უცხონი, უცხოთა ხელმწიფეთანი,
პირველ ზნენი და საქმენი, ქებანი მათ მეფეთანი,
ეპოვენ და ლექსად გარდავთქვენ, ამითა ვილაყფეთანი.

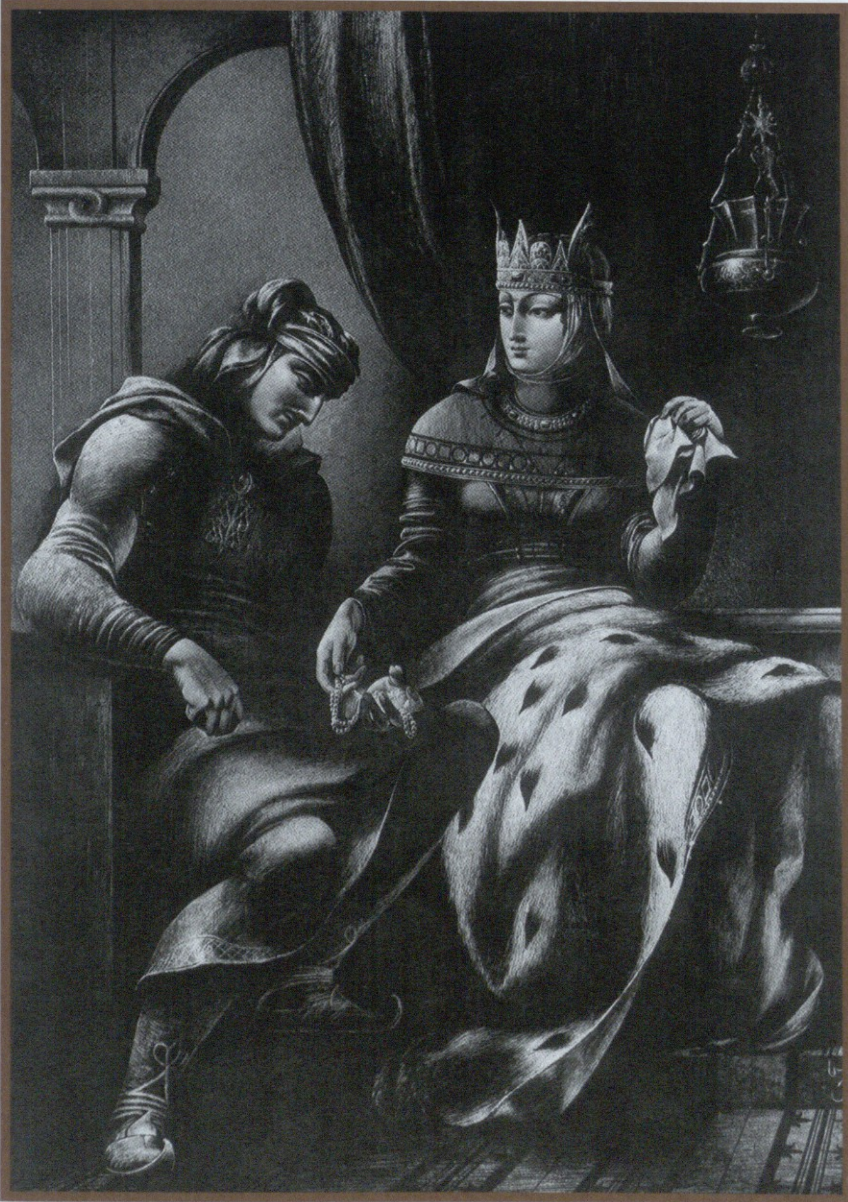
ესე ასეთი სოფელი, არვისგან მისანდობელი,
წამია კაცთა თვალისა და წამწამისა მსწრობელი!
რასა ვინ ეძებთ, რას აქმნევთ? ბედია მაყვივნებელი,
ვის არ შეუცვლის, კარგია, ორისავე იყოს მხლებელი.

ამირან დარეჯანის ძე მოსეს უქია ხონელსა,
აბდულ-მესია – შაფთელსა, ლექსი მას უქეს რომელსა,
დილარგეთ – სარგის თმოგველსა, მას ენა-დაუშრომელსა,
ტარიელ – მისსა რუსთველსა, მისთვის ცრემლ-შეუშრომელსა.

Davara, cara Rostevāna māsa, nodod gūstā Nestan-Daredžanu
მათ კიდობანი მოიღეს, ეუბნეს არ აჯებოთა,
მას შიგან ჩასვეს იგი მზე, ჰგავს, იქმნა დარაჯებოთა
Внесли паланкін закритий і туди, в цю клітку дивну,
Затягли нещасну діву, полонили сонцерівну

Avtandils un Tinatina

ყმა ტკბილი და ტკბილ-ქართული, სიკეთისა ხელის მხდელი,
მხესა ასრე ეუბნების, ვით გაზრდილსა ამო მზრდელი
Витязь стриманий, цнотливий, тонко вишуканий в мові,
Говорив із сонцем словом, гідним їхньої любові

Tarielis nogalina lauvu un tīgeri
სრმალ-გამოწვდილი მიეუხე, მივეც ღახვართა სობასა
Разлюбятя я на лева, вірний меч в руці затис

Fatme un Nestan-Daredžana

მოვიყვანე შინა ჩემსა იგი პირ-მზე ტანით აღვით
Повела її до себе, мов алое, світлолицю

Kadzetijas cietoksnis

ციხეს ვხი ეზომ მაღალსა, თვალნი ძლივ გარდასწვდებიან
Місто каджив – нездоланне. Мур обвівсь навкруг твердині

Tariელა un Nestan-Daredžanas tikšanās Kadzetiას ციხესწიშ
შეკრდი შეკრდსა შეეწეზა, გარდაეჭდო ეელი ეელსა
Груды до грудей припали, шию обвивала шия

Шота Руставели

Витязь в тигровой шкурі

Вступ

Уривки

Переклав з грузинської
Микола Бажан

Вступ

Той, що силою своєю сотворив будову світу,
Вклав у всі живі створіння душу, з духом неба злиту, –
Він нам, людям, дав цю землю, многобарвну, повну цвіту,
Дав царям свою подобу, величаву й гордовиту.

Ти, єдиний боже, твориш в світі образ тіл усіх;
Дай же сил, щоб я у битві з сатаною не знеміг,
Сповни прагненням мідждура до останніх днів моїх
І, коли прийду до тебе, полегши тяжкий мій гріх!

Лева владного, що гідно носить спис, і меч, і щит,
І Тамар, царицю-сонце, світлий лал її ланит, –
Чи посмію їх вславляти, чи складу пісенний спит?
Як солодкий мед вкушати, так вдивляться в їхній вид!

Про Тамар тепер співаймо, лиймо ключ кривавих сліз;
Я колись виборні оди їй на славу вже приніс, –
Гішер* плес я взяв чорнилом, а комиш калямом стис,
В серце тих, що спів мій чують, пісня влучить, наче спис.

Їй на честь солодкі вірші скласти звелено мені,
Славословити волосся, вії славити рясні,
Лали** вуст, зубів кристали, щільно зімкнуті й тісні.
Може й олов'яний молот бити камені міцні!

* Гішер – дорогоцінний камінь, чорний агат.

** Лал – дорогоцінний камінь, рубін.

Прагну я для свого твору вміння, серця й слів добірних.
Дай, мій розумє, для мене сил, цим намірам покірних,
Щоб явити Таріелу поміч в злигоднях незмірних,
Славить трьох героїв сяйних, як раби ті, – в дружбі вірних.

О, приходьте! Таріела всі оплачмо як один!
Де зродився той, що був би Таріелу рівний він?
Я, Руствелі, вірш складаю, в груди зранений на скін,
І устенну давню повість я нижу в разок перлин.

Я, Руствелі, збожеволів, побиваючись за тою,
Що підвладне їй вояцтво, військо, ладнане до бою,
Знемагаю і ніколи ран любовних не загою, –
Хай землі дасть на могилу чи цілющого напою!

Цю стару іранську повість, що й в картвельській* мові квітне,
Передавану з рук в руки, наче перло те самітне,
Я знайшов і віршем виклав – діло виконав помітне,
І від гордої красуні жду на схвалення привітне.

Хоч і сліплять очі любі, прагну бачити їх знову:
Серце, що міджнуром стало, на землі не знайде схову.
Я молю: врятуй хоч душу, плоть спаливши буйнокрову!
Де на славу трьох героїв взяти сили віршу й слову?

Хай всі люди поважають долю, кожному надану:
Працівник хай знає працю, войовник – відвагу бранну;
Хай пізнає шал кохання, хто обрав собі кохану, –
Хай його шанують люди, хай він їм являє шану.

Царством мудрості одвіку віршування зветься гоже,
Людям корисно у вірші зачувати слово боже:
Бо тоді в їх душах радість неодмінно переможе.
Тим вірш добрий, що він стисло викласти річ довгу може.

Для коня найкраща проба – довгий, безупинний шлях,
Для грача у м'яч є спитом пильний зір і влучний змах,
Для поета – вірш просторий, де б він мав розгін в словах.
Якщо сила слів змаліла і, ослабши, вірш зачах, –

Придивіться до поета в мить, як вірш у нього зблідне
І почне тоді кульгати річ картвельська, слово рідне, –
Він відступить для розгону і уміння явить гідне:
Вправно діючи чоганом,* діло завершить побідне.

Не зовіть того поетом, хто випадком, ненавмисне,
Кілька слів пустих, нікчемних, у нудного вірша втисне,
Хоч і пнеться до поетів, хоч бундючиться він злісне,
Хоч, немов той мул, гвалтує: “Ти найкраща, власна пісню!”

Є такі, але й інакших знаю віршників багато,
Що не годні слів добрати із разючого булата.
Це – мисливці недолугі. Їх стріла, легка й щербата,
Непридатна бити звіра, поціляє в звіренята.

Треті є ще відмінні: не бракує їм кебети
Прикрашати співом сварку, гулі, гульбища й бенкети, –
Досить з них, якщо їм скажуть: “Склав співаннячко дзвінке ти”.
Лиш в значних, величних творах визначаються поети.

Той – поет, що труд свій творчий береже, мов дань велику,
Щоб даниною цією тішить діву сонцелику,
Дум своїх вславлять владику і кохатъ її довіку,
Тільки їй одній віддати мови звучної музику.

Знайте всі: одну красуню славлю я пісенним хором, –
Це для мене честь велика, не потала і не сором;
В ній – моє життя, в жорстокій, з гнівним, як в пантери, зором;
Я ім’я її вславляю, перлом вквітчую прозорим.

Славлю я любов високу, душ піднесених потугу,
Що її не вкласти в слово, в нашу мову недолугу.
Дар небес – таке кохання, неземне стремління духу, –
Хто до нього прагне, мусить знести горе, злидні й тугу.

Мудрецам незрозуміла почуття такого суть, –
Всі слова для нього кволі, і не всім його відчутъ;
Це – не хтиве перелюбство, вгрузле в плотську каламутъ,
Це – любов, яку коханці за зразок собі беруть.

* Чоган – ключка для гри в м’яч (кінне поло).

По-арабському шаленець і міджнур – слівце одне,
Бо і справді шаленіє, хто глибин чуття сягне.
Є такі, що дух їх лине в поривання неземне,
Інший має ницу вдачу – він красунь не промине.

Хто міджнуром є, той в серці повен красоти ясної,
І душа його ясніє в мудрості та супокої,
Діє він так щедро й палко, як поводяться герої.
Не кохає той, хто зрікся бути вдачі отакої.

Незбагненна таємниця є в міджнуровім коханні,
І до нього не рівняти любодійництва погані;
Хіть – одне, кохання – інше, поміж них безодні й хлані, -
Їх не плутайте, вслухайтеся в ці поради, мною дані!

Вірним є міджнур в коханні – блуду він ганьбить пороки;
Бувши з милою в розлуці, відчуває біль глибокий,
Бо віддав сповна все серце їй, хоч гнівній, хоч жорстокій.
Я ганьблю любов бездушну, де є тільки скоки-цмоки.

Отакі діла, коханці, ви коханням не зовіть:
Нині – ця, а взавтра – інша, теж покинута за мить, -
Це похоже на хлопчачу, не приборкану ще хіть.
Тільки той, хто зрікся світу, вміє щиро полюбити.

Знак найвищої любові – почуття свої таїти,
Вічно згадуючи любу, повсякчас відлюдно жити.
У розлуці з нею мліти, пломеніти і горіти;
Хоч би й гнівалась кохана, – їй годити і служити.

Заховати тайну серця треба від найближчих навіть, -
Можна стогоном жальливим честь коханої знеславить.
Ні, закоханий нікому почуття свого не явить,
Через неї він палає, та вогонь за радість править.

Хто всім плеще про кохання – чи довіри годен зроду?
Він, нашкодивши коханій, діє і собі на шкоду, -
Чим себе зрятує, чутку сам пустивши між народу?
Ні, міджнур коханій діє не на зло, а на угоду.

Удає людина часом, мов укохану голубить, –
Чом же він ганьбить коханку, а, бува, й про неї трубить?
Хай нелюбу зневажає, та навщо глумом губить?
Більш, як душу, більш, як серце, злий злостиве слово любить.

За коханою тужити – це міджнурові не встид;
Хай самотній він блукає, наче світ йому огид,
Хай, розставшись з нею, мріє про її сліпучий вид,
Та палкі чуття міджнура людям виявлять не слід.

Про Ростевана, арабського царя

Ростеван був цар арабів, – з ласки бога владував,
Щедрий, скромний, величавий, проводир звияжних лав,
Сам – звияжець незрівнянний, охоронець людських прав,
Милосердий, справедливий, ще й речисто промовляв.

Цар, не мавши сина, доньці віддавав усю любов.
І вона над світом сяла, з сонцем зрівняна немов.
Хто її узрів – цей погляд душу й розум в тих зборів;
Щоб їй славу скласти, треба сто сот тисяч мудрих мов.

Тінатін – її наймення хай відоме буде всім!
Як вона зросла, то сонце світлом тьмарила своїм.
Володар величний скликав всіх вазирів в пишній дім,
Посадив їх поруч себе і сказав привітно їм.

Мовив так: “На спільну раду ви прийшли; питаю вас:
От, коли троянда в’яне, – чи в саду нема прикрас:
Чи отам не розцвітає юна квітка в той же час?
Ніч безмісячна надходить, сонця блиск уже пригас.

Вік марчіє мій. А старість – це найтяжча із недуг.
Не сьогодні вмру я – ввзавтра. Світу так вершиться круг.
Як сіяти може сяйво, що іде уже за пруг?
Хай дочка, ясніша сонця, царствує над всім навкруг!”

Відрекли вазіри: “Царю! Про літа свої старі
Нащо ви згадали? Втішна нам троянда й в тій порі,
Як прив’яне. Запашніше розцвіта вона вгорі.
Навіть з місяцем ущербним чи змагатися зорі?”

Не кажи так, володарю! Не зав’яв троянди цвіт,
Всіх чужих порад мудріший навіть хибний твій одвіт,
Але слухатись покірно звикли ми багато літ:
Передай же трон красуні, що осяла сонцем світ.

З ласки бога буде править, хоч і діва ще, цариця;
Вміння й мудрість є у неї – нам лестити не годиться,
Бо ділами, як промінням, вже засяла сонцелиця.
В лева рівні левенята – чи самець то, чи самиця”.

Автанділ спаспет* був славний, амір-спасалара** син,
З кипарисом рівен зростом, був як сонце й місяць він:
Підборіддя ще не вкрила мужня прорість волосин,
Та його вбивали стріли – довгі вії Тінатін!

Він свою любов міджнура у душі таїти звик;
Як її не бачив довго, то в’ялив троянди щік,
А як бачив – рану серця пломінь непогасний пік.
Гodne жалоців кохання, що разить людей навек!

Автанділ зрадів, почувши владаря свого ухвалу
Передать дочці державу, і сказав собі помалу:
“Я тепер частіш побачу лик пресвітлого кристалу, –
Може, знову оживлю я щік своїх троянду в’ялу!”

Воля владаря арабів рознеслась по всій країні:
“Віддаю над вами владу я дочці своїй єдиній, –
Хай вона зоріє сонцем кожній, що прийде, людині.
Всі до нас збирайтесь, будьмо Тінатін вславляти нині!”

* Спаспет – верховний головнокомандувач.

** Амір-спасалар – найвищий військовий титул
при царському дворі.

Йдуть араби. Рушив війська здвиг, не чуваний ще доти.
Автанділ – воєначальник тьмочисленної кінноти –
І Сограт – вазір найближчий, що цареві знав турботи,
Встановили трон коштовний дивовижної пишноти.

Батько сам перед народом Тінатін веде до трону,
Садовить і власноручно подає царську корону,
Берло віддає, вдягає в одяг з пурпуру й віссону.*
Світлосяйні очі діви сяють людям крізь запону.

Відступили і вклонились всі, що тут зібрались, люди;
Їй на славу линуть кличі, линуть співи звідусюди,
І солодкі звуки сурем, і кімвалів перегуди.
Тільки діва плаче, хилить крила ворона на груди.

Недостойна – так вважає – в руки взять державу й владу,
І бринять по щоках сльози, мов струмки в трояндах саду.
Цар навчає: “Завше батька молоде змінє чадо –
Цей закон ствердивши нині, відчуваю я відряду.

Не ридай же, доню, слухай, що тобі скажу сьогодні:
Ти – цариця аравійська, взявши берла верховодні,
Прийняла під владну руку царство й натовпи народні, –
Будь же скромна та розважна, справи звершуй благородні!

Блиск на гній і на троянди сонце рівно лле в просторі –
Хай же рівно знають ласку сильні й кволі, дужі й хворі.
Щедрість зв’яже непокірних, а покірні й так в покорі, –
Будь же щедра! Відпливають й знов вертають води в морі.

Кипарис – краса Едему, щедрість – владарів оздоба.
Перед щедрим тихнуть чвари, поникає ворохоба.
Їсти й пити – в цьому користь; бути скнарим – не подоба.
Що сховав – згубив навіки, що роздав – твоє до гроба”.

Донька вислухала мудро слово батька неоцінне,
Щоб у пам’яті лишити назавжди вчення незмінне.
Веселиться цар, гуляє і вино кружляє пінне, –
Тінатін затьмила сонце, сонце ж стало тінатінне.

* Віссон – дорогоцінна тканина, ознака шляхетності.

Скарбника старого кличе, їй відомого давно,
І велить: “Розкрий скарбниці, з них зірви моє клейно,
Принеси сюди багатства, що цариці їх дано”.
Він несе, й вона дарами роздає своє майно.

Що з дитячих літ збиралось – зникло протягом доби.
Збагатили і шляхетні, і звичайний люд з юрби.
Потім каже скарбникові: “Що отець казав – зроби!
Роздаурймо до останку нагороджені скарби!”

Наказала: “Все, що маю, всі скарбниці відчини!
Ти же, вірний мій стайничий, добрих коней прижені!”
Роздавала всім багатства, коней цілі табуни;
Ті скарби хапало військо, наче здобич од війни.

Мов розбійники, тягали, що було, з її скарбниць,
Румаків добірних брали, аравійських кобилиць.
Як метіль, що з неба віє, – так щедроти слала ниць,
Без дарунків не лишила ні мужчин, ні молодниць.

Перший день минув бенкету – ріки трунків, гори страв.
Пишну учту влаштували для усіх вояцьких лав;
Тільки, голову схиливши, цар чомусь засумував.
“Він чому смутний? Що сталось?” – шепіт в залі продунав.

З місць почесних над юрбою Автанділа сяє зір –
Там сидить, за лева дужчий, військо славний проводир.
Поруч нього коло столу сів Сограт, старий вазір,* –
Кажуть: “Що царя турбує? Що смутить душевний мир?”

Кажуть: “Видно, зародились у царя похмурі думи,
Не могли ж його смутити ці п’янки, бенкетні шуми?”
Автанділ сказав: “Сограте! Запитаймо привід стуми,
Пожартуймо з ним і, може, жартом звіємо журбу ми”.

Встав Сограт, вазір владики, й Автанділ, прекрасний тілом;
Келих сповнивши по вінця, перед владарем змарнілим,
Посміхаючись поштиво, коліньми стають на килим,
І вазір тоді промовив проречистим словом смілим:

* Вазір – царський радник, міністр.

“Зажурився ти, владарю, мить твою журба зборола.
Правий ти! Скарби пропали, у скарбниці – пустка гола, –
Все дочка пороздавала, милостива й світлочоча.
Нащо горе скликав? Ліпше не давав би їй престола!”

Посміхнувшись, цар прослухав слово радника завзяте,
Дивувався, як наваживсь він царю таке сказати.
І озвався тихим словом: “Ти гаразд зробив, Сограте,
Та збрехав би той, хто скаже, що скупий я на витрати.

Ні, смутить не те, вазіре. Я журюся з мислі тої,
Що минула юність, чую кроки старості лихої,
Та в усій моїй країні не зродились ще герої,
Котрі вивчилися би в мене діла – справи бойової.

Доручив клейноди царські я дочці своїй в наділ,
Бо Господь не дав нам сина, що навчився б ратних діл, –
Так, як я, м’яча жбурляти, бити з лука градом стріл.
Перейняв у мене дещо, може, тільки Автанділ”.

Витязь вислухав, що мовив цар вазіреві тому,
Похилившись, посміхнувся – личить посмішка йому;
Блиск його зубів сліпучих всюди розвіває тьму.
Цар питає: “Чом смієшся? Засоромився чому?”

Знов питає: “Чи кумедним не вважаєш мій одчай?”
Витязь мовив шанобливо: “Я скажу, та слово дай,
Що з мого завзяття, царю, не розсердишся украй, –
Не вважай це за зухвальство і мене не погубляй”.

Цар сказав: “З образи навіть не ображусь, втишу гнів!”
Тінатін іменням клявся, найпрекраснішої з дів.
Автанділ тоді озвався: “Сміло я заговорив:
Скромний будь, не вихваляйся, добрим луком – поготів!

Автанділ – твій раб, та з лука він не гірш за тебе б’є,
Тож давай змагатись, царю, – військо виборне твоє
Буде свідком поединку. Чи на це догода є?
Хай суддею у змаганні нам мисливський лук стає”.

“Що ж, приймаєм виклик. Герці ми не раз уже вели.
Не зрікайся ж слів – провірим влучність нашої стріли.
Треба, щоб за свідків герцю кращі витязі були.
Хай покаже поле ловів, хто з нас заживе хвали!”

Автанділ свою дав згоду. Склали договір двобою,
Залунав і сміх, і співи, жартували між собою
І погодились, заклавшись, з постановою такою,
Що ходитиме без шапки переможений днів троє.

Цар сказав: “Дванадцять ловчих будуть їздити за нами,
Полюватиму на звіра я з дванадцятьма рабами,
Шермадін же твій – з тобою, не бракує в нього тями.
Хай обчислять нашу здобич, бродять хащами й полями”.

Ловчим мовив: “Їдьте в поле на світанку ще, як темно,
Виганяйте всяких звірів, походжайте недаремно.
Ви ж на герць ідіть дивитись, – війську цар промовив чемно, –
Учті – край. Бенкетували з вами весело й приємно”.

Полювання царя Ростевана і Автанділа

Рано-вранці їде витязь, осяйніший за лілеї.
Вуст палкі рубіни грають, пломенить багрець керей,
Золотий серпанок в'ється, кінь басує на алеї,
І царя він просить вийти із хоромини своєї.

Цар, узброєння вдягнувши, радо виїздить на лови,
Облягли мисливці поле, мов його взяли в закови.
Сурми грають урочисто. Їдуть вершники з діброви,
Вкупі б'ють, стріляють з луків – це закладу їх умови.

Цар звелів: “Дванадцять ловчих, – всі слідом за мною сміло,
Пружні луки приношайте, подавайте добрі стріли,
Стежте пильно і зважайте, скільки звіра ми забили”.
От з усіх просторів звірі табунами повалили.

Позбігалися, в тлумище позбиравшись незугарне,
Кози, олені і тури, й високострибучі сарни.
Їх ганяв слуга й владика – о видовище прегарне! –
Ось невтомні руки й луки, і стріла не йде намарне.

Сонця промені затьмарив копитами збитий порох,
Звіра били, кров точили по долинах неозорих...
І приносили їм слуги купи стріл метких та скорих.
Здобич зрана валялась по лісах, по темних зворах.

Гнавши звіра перед себе, перемчали поля схили,
Забивали, плюндрували, бога правого гнівили,
Аж поля темніли багро, кров'ю звірів червоніли,
“Він – як дерево Едему” – люди звали Автанділа.

Проскакали довге поле, проминули кручі й строми –
Струменить за полем річка, протікає в скель проломи.
Звір сховався в нетрі темні, в непролазні буреломи.
Два суперники спинились, щоб спочинути з утоми.

Сміючись, пишався кожен: “Тільки я стріляв путяще!”
Дружньо, мило жартували, коні йшли напризволяще,
Тут раби їх наздогнали, перебравшись через хаші.
Цар велів їм: “Мовте правду, хто із нас мисливець кращий?”

І раби озвались: “Кажем правду з вашого наказу:
Він вас, царю, переважив. Не вважайте за образу,
Пощадіть, – та вам до нього не рівнятись цього разу.
Автанділ, як влучив звіра, так і клав його відразу.

Сто раз двадцять вбито звірів – скажем це ми і не змилим,
Та за вас на двадцять більше впало перед Автанділом,
Бо ні разу він не схибив, бив тварину кожним стрілом,
Ваших стріл знайшли ж багато на землі, укритих пилом”.

Цар сприйняв цю вість, неначе хтось здолав його у шахи,
Щиросердо він втішався з Автанділа переваги, –
Так троянду соловейко любить в час палкої спраги,
Як любив владар ласкавий учня, повного відваги.

З басунів зійшли мисливці, в холодку лягли на трави.
Мов колосся, тьмочисленні позбирались війська лави,
І прийшло дванадцять ловчих – з найбравіших кожен бравий,
Поглядають на бескеди, на ріку, на тихі плави.

Як цар аравійський побачив витязя в тигровій шкурі

Раптом бачать: невідомий витязь сів край річки й плаче,
Коло нього на повідді чорний кінь стоїть терпляче;
Умереживши всю зброю, перло світиться гаряче.
На троянди щік упали сльози, паморозь неначе.

Витязь, голову убравши в тигрову смугасту шкуру,
Вкривши шкурою такою ж кремезну свою статуру,
Канчука-залізов'яза у руці затиснув хмуρο.
Бачать, хочуть роздивитись – шлють гінцем до нього джуру.

Джура-раб іде до левня, що продовжував ридати, –
Грізний з вигляду, він плакав, похилив чоло на шати;
Кришталевий дощ зрошає вій густих рясні агати.
Раб прийшов, та він і слова не схотів рабу сказати.

Раб не в силі слова змовить. Ляк його проймає й душить.
Він, жажнувшись, поглядає, та цареві вірно служить,
Тож підходить ближче й каже: “Цар воліє...” Не зворушить
Ані клич, ні слово левня – він ридає, ревно тужить.

І не чує, і не бачить він з-за слізної полуци,
І на те він не зважає, що гукають зайшли люди,
Дивно схлипує, зітхає, мов огонь запав у груди;
Кров змішалася із слізьми, і криваві ринуть пруди.

Розум левня, мислі й мрії прагнуть іншого десь краю!
Знов цареве повеління раб проказує з одчаю,
Та його не чує витязь, тільки плаче та ридає, –
Кетяг цих троянд прекрасних квітки уст не розкриває.

Так одвіту й не діждавши, повернувся раб до стану.
“Він мене не хоче слухать, – раб промовив Ростевану. –
Я гадаю: ваша ласка не потрібна тому пану,
Що сліпить, неначе сонце, – я, мабуть, незрячий стану”.

Цар, здивований і гнівний, люті в серці не стаїв
І гукнув до вірних ловчих, до дванадцяти рабів:
“Бойову беріте зброю в руки, звиклі до боїв, –
Приведіть сюди того ви, що у березі там сів”.

Ловчі рушили. Бряжчала зброя їх завзятих лав, –
Лиш тоді очуняв витязь, що ховався між купав;
Він навколо озирнувся, військо зором пронизав,
Тільки змовив: “Горе, горе!” Більш нічого не сказав.

Втер рукою журні очі, – і сльоза з очей зника.
На собі меча поправив, підтягнув сагайдака.
І, повіддя взявши в руки, верхи сів на румака.
Що йому погрози рабські, клич раба-войовника?

Щоб схопити левня, військо обступило навкруги.
Лихо, що він з ними скоїв! Їх жаліли б вороги –
Розбивав лоби лобами, бив і нищив до ноги,
Канчуком навпіл панахав, повен гнівної снаги.

Цар, розгнівавшись, вояцтву каже гнатись навздогін,
Витязь їде, на гонитву не погляне навіть він;
Хто ж його доскочив, жити не лишився ні один.
Ростевану горе – слати вояків своїх на скін.

І тоді за ним помчали Автанділ і Ростеван, –
Він же гордо їхав далі, коливався юний стан,
Гнався кінь, Мерані* чорний, і встелявся сяйвом лан.
Витязь бачив, що женеться цар за ним, щоб взяти в бран.

Наближався цар до нього у гоньбі несамовитій, –
Він тоді, коня хльоснувши, зник з очей тієї ж миті,
Наче в прірву провалився чи в небесній щез блакиті,
Годі й сліду розшукати на дорозі, пилом вкритій!

Довго стежили, шукали, але згинув навіть слід, –
Тільки дів отак зникає, духів безтілесних рід.
Хто поранений був – мився, по мерцях ридав нарід:
Цар сказав: “Нам бог змінєє час утіх порою бід.

Завершив він лютим горем мій веселий, щасний вік,
Обернув на тугу радість, на журбу мене прирік
І до смерті серце зранив – де, який шукати лік?
Хай святиться божа воля і віднині, і навек!”

Більш не кликав полювати, а зітхання тужні множив,
Скакуна на шлях додому повернув і підострожив.
Ловчі луки поховали, клич їх звірів не тривожив;
Хтось казав: “Владар наш правий!” Хтось же тихо святобожив.

Цар ввійшов, смутний, похмурий, до найдалшого покою
І пустив лиш Автанділа, наче сина, за собою.
Люди вийшли із хоромів зацімілою юрбою.
Змовкла арфа, і кімвали не бринять дзвінкою грою.

Тінатін, коли дізналась про події таємничі,
Підійшла, край входу стала – сонцем сяли світлі вічі, –
В скарбника спитала: “Спить він чи й не засне після стрічі?”
Той відмовив: “Тужить сильно, аж змінився на обличчі.

Автанділ там з ним, до себе не пустив нікого з нас,
Він чудного левня бачив, світ очей йому загас”.
Тінатін же відповіла: “Увійти туди не час,
Як мене питає, скажеш, що приходила якраз?”

* Мерані – за грузинською міфологією чорний крилатий кінь.

Цар гукнув, коли від серця трохи туга одлягла:
“Де моя перлина й радість, втіха й сяєво чола?”
Відповів скарбник: “Недавно тут була, бліда, як мла,
Та про ваш одчай почула і, смутна, назад пішла”.

Цар звелів: “Ідіть, покличте, бо я в тузі згину доти!
Йй скажіть: чом не приходиш? Чом не втишуєш скорботи?
О, життя єдине батька, звесели ж печаль його ти!
Він розкаже про причину, що породжує турботи!”

Воли батьківській скорившись, Тінатін до батька йде, –
Наче місяць повновидий, сяє чоло молоде.
Цар її цілує ніжно і ласкаву річ веде:
“Нащо ждала, щоб покликав? Пропадала досі де?”

Діва мовить: “Ваша туга і з небес змете світила.
Як дізнається людина, що журба вас охопила, –
Чи насмілиться й поглянуть, хоч була б яка пресміла?
Я гадала: ніж тужити, ліпше зважить все до діла”.

Він сказав: “Моя дитино, затужив я дуже сам,
Але ти – моя розрада, втіха змореним очам,
Вигляд твій загоїть смуток, він лікує, мов бальзам.
Я повім причину туги – ти причину цю затям.

Стрів я лицаря чудного, вояка ще юних літ, –
Зір його, як промінь, слався на похмурий краєвид;
Я не знаю, чом той витязь плакав так, ридав навзрид,
Та розгнівавсь, бо вітати нас він не схотів як слід.

Як мене побачив, скочив на коня й погнався чвалом.
Я звелів його схопити – він поклав все військо валом;
Не звітав мене по-людськи; як диявол, щез провалом.
Чи з людиною я стрівся, може – з марищем несталим?

Бог дари свої солодкі обернув на сумовиті,
Я забув про дні веселі, світлий час, щасливі миті.
Все мені – тягар пекучий, все мені – жалі неситі,
І ніщо мене не втішить, скільки житиму на світі”.

Відказала дівка: “Сміло я тобі промовлю, тато, –
Нащо ремствуєш на бога і на долю так затято?
Скаржишся в журбі на того, що нам щастя дав багато,
Той не вчинить зла, хто діє завше добре, мудро й свято.

Ось така моя порада: ти – владика всіх владик
І твої безмежні землі, їх не зміряти й за рік.
Надішли ж збирати вісті ти гінців у кожен бік,
Скоро знатимеш: чи привид стрівся вам, чи чоловік.

Як людиною був лицар, що мандрує по землі, –
Деся його таки ж побачать: в місті, в полі, на селі.
А як ні – то був диявол, що лукавства чинить злі.
Так покинь же вболівання, кинь же смутки та жалі!”

Кличе цар гінців і каже йти в держави кожен край,
Їм велить: “Пильнуй невпинно і часу не зволікай, –
Все зроби, щоб одшукався той мандрований силай.
Де не зможеш быть – листовно там наказа надсилай”.

Посланці пішли, ходили, цілий рік бродили скрізь,
Виглядали, обшукали шир долин, нагірну вись,
Та ніхто його не бачив, мов сховався він кудись.
Марно змучившись, додому спохмурніло подались.

Повіщають: “Обходили ми простори всіх безмеж,
Не знайшли того тужливця, марно змучились од стеж,
І нема людей на світі, що його стрівали б теж.
Ми тобі не прислужились. Може, інших дій вживеш?”

Цар промовив: “Правду каже любій доні серце віще:
То нечистий дух, диявол, що, як ворог, світом рище,
Появив свою оману і жалю завдав мені ще.
Та тепер я кину смуток, – побиватися навіщо?”

Так сказав. Розваги й втіхи стали знову панувати,
Звідусіль збирались блазні, співаки та акробати.
Цар дари роздав народу, всіх покликав у палати.
Де такий іще владує цар і щедрий, і багатий?

Тінатін посилає Автанділа на пошуки витязя

Автанділ, у спочивальні сівши пізньої години,
Веселиться і співає, арфи звук солодкий лине.
Раптом входить, мову мовить негр, прислужник Тінатіні:
“Зве стрункіша за алое вас до себе на гостини”.

Найжаданіше віщують юнаку слова оті, –
Він вдягає ліпші шати, різнобарвні й золоті,
Щоб свою троянду вперше споглядати на самоті.
Радість – любу зустрічати, зір втопити в красоті!

Автанділ іде погордий, голови не хилить вниз –
Він побачить ту, що в нього стільки виточила сліз.
Наче блискавка, чудова красаота дівочих рис,
Хоч сидить вона похмура, смуток серце їй затис.

Тінатін прекрасні перса горностай укрив пухкий,
А чоло сповив серпанку найпрозоріший сувій.
Простромляють кожне серце стріли довгих, чорних вій,
І вгорнули шию коси, мов ланцюг блискучих змій.

З-під багряного серпанку, з-під перлового вінця
Поглядає сумно діва і вітає молодця.
Ніжно просить Автанділа сісти поруч на стільця.
Повен радощів великих, став лицем він до лица.

“Я німію, вас жажнувшись, – він сказав, схилившись долі, –
Як зустрівся з сонцем місяць – гасне він на видноколі;
Я тепер боюсь за себе, мислі всі мої в неволі.
Ви скажіть – що вас турбує, чим зцілити ваші болі?”

Почала поважно діва річ виборну і гарячу,
Мовить: “Я тебе уперше коло себе зблизька бачу,
Тож здивуєшся, почувши справу цю, мені болячу,
Та скажу тобі про хворість, що красу від неї трачу.

Пригадай, як з Ростеваном ви на лови йшли юрбою, –
Там чудний скорботний витязь вам зустрівся над рікою.
Розповідь про це зачувши, я позбулась супокою, –
Обдивись бодай всю землю, та знайди його, герою!

Хоч не змовив ти до мене досі й слова у розмові,
Але знаю: через мене ти палаєш од любові,
Градом сліз побивши щоки, серце змивши шалом крові.
Ти – любові світлий бранець, ти – в любовному закові.

І тебе служити змусять дві причини безсумнівні:
Ти, по-перше, смілий витязь. Де іще тобі є рівні?
А по-друге, ти міджнур мій, відданий своїй царівні.
Так іди шукати левня, починай же мандри дивні!

Зробиш це – і ще міцніше я тебе любити стану,
Бо звільниш мене від муки, згониш демонську оману.
Дай моїй душі надію, як фіалоньку духмяну,
І вертай, мов лев, до мене обійнять свою кохану!

Скрізь шукай його три роки, весь цьому віддавшись ділу.
Відшукаєш – переможцем повертай розважить милу,
Не знайдеш – зустріли, значить, ви тоді нечисту силу;
Пригорнеш свою троянду не зів’ялу й не змарнілу.

Дам я клятву: як тим часом з іншим стану я у парі,
Будь то навіть сонце в плоті, що зійшло б до мене в чарі, –
Хай мене позбавлять раю, віддадуть пекельній карі,
Хай уб'є твоє кохання, хай згорю в твоїм пожарі!”

Витязь мовив: “Ти, як сонце, сяєш крізь агати-вії!
Що тобі сказати маю? Що промовити посмію?
Я чекав на смерть, натомість ти дала життя й надії.
Наче раб слухняний, рушу в мандри, в розшуки і в дії.

Витязь мовив ще: “О сонце, бога сонячне створіння, –
Ти сузір'я всі скоряєш словом владного веління.
Недостойний я такого, щедро сланого, проміння.
Світить сяєво ласкаве на троянд моїх цвітіння”.

Поклялися обопільно і свою ствердили віру, –
Їхні душі звеселили, почали розмову щиру.
Серце змучене юнацьке лиш тепер зазнало миру.
З губ, як біла блискавиця, сміх блискоче потаймиру.

Сіли поруч, милувались, все забувши в ці хвилини,
І очей агати стрілись, і знизались уст рубіни.
Він сказав: “На тебе глянуть – божевілля для людини.
Твій вогонь палає, серце ж попеліє від огнини”.

Він пішов, нестерпні муки відчуваючи в розстанні,
Оглядавсь назад безумно, погляд кинувши останній.
Квітку щік, лиця кристали росять сльози ненастанні.
Серце з серцем поріднилось – поклялися у коханні.

Шепотів: “В розлуці рано на троянду ляже тлін.
Мов рубін, допіру саяв – став жовтіший за бурштин.
У розлуці ж довгій, дальній, що робитиму один?
Це – закон, щоб для коханки йшов коханий на загин”.

Ліг на ложе, – слізьми росить він обличчя осяйне,
Плаче, хилиться, тріпоче – так тополю вітер гне;
Задрімає, в сні побачить, що кохана промайне, –
Затремтить з тяжкої муки, тужно й голосно гукне.

Став ревнивий у розлуді, людям він не довіря, –
Впали сльози на троянди, на лице богатиря.
Він прокинувся, тільки в небі змеркла ранішня зоря, –
Одягнувся і поїхав, щоб побачити царя.

До царя послав еджіба*, найвірнішого із слуг:
“До моєї мови, царю, приверни ласкаво слух –
Вся земля тобі покірна, владен меч твій, владен дух;
Понесу я вість про тебе по державах всіх навкруг.

Недругів б’ючи у битвах, я пройду крізь гони й гони,
Тінатін прославлю всюди, всі здолаю перепони,
Звеселю покірних, знищу невокорених загони,
Присилатиму дарунки, часто слатиму поклони”.

Цар потішився цим дуже і звелів йому ректи:
“Леву личить не зрікатись воєн, бранної мети, –
Дух твій мужній вимагає сам такої тяготи.
Вирушай же, хоч і тяжко, що від нас відходиш ти!”

Увійшов, вклонився витязь і сказав ось так йому:
“Похвалу царя надмірну я покірливо сприйму.
Може, бог мені осяє дальньої дороги тьму, –
Знов тоді я, з волі бога, ваші ноги обійму!”

Пригорнути Автанділа цар простер старечі руки –
Обіймає щиро вчитель учня, гідного науки.
Витязь встав, пішов із зали. Був цей день їм – днем розлуки.
Ростеван, сумирний, мудрий, гірко плакав од розпуки.

Витязь вирушив сміливо у незнану даль шляхів,
Їхав двадцять днів, з’єднавши з млою ночі світло днів;
Вищих повелінь скрижалі Всесвіт перед ним розкрив.
Тінатін згадавши, серцем він невгасно пломенів.

Він в маєток свій приїхав – йде назустріч люду здвиг,
І несуть йому дарунки наговпи вельмож значних;
Хто побачив Автанділа – радість сяяла для тих, –
Та, збираючись в мандрівку, він баритися не міг.

Володів він містом дужим. Між узгір був той осад,
Кам'яна, міцна твердиня проти вражих чвар і звад.
Автанділ там веселився, полював три дні підряд,
Та й покликав Шермадіна, щоб спитать його порад.

Вже раніш про Шермадіна наша повість річ вела, –
З паном раб зростав укупі, знав усі його діла,
Та не знав іще, що витязь од любовних мук пала, –
Лиш тепер йому розкрита тайна владаря була.

Витязь мовив: “Шермадіне, це мені й сказати встид, –
Ти ж бо вірником найближчим був мені багато літ,
А проте не знав нічого, що тяжкий терпів я гніт.
Нині ж з волі володарки знов мені розкрився світ!

В Тінатін я закохався, і коханням був забитий,
І з нарцисів ллялись сльози на троянд померзлі квіти.
Тільки зараз таємниці не схотів я затаїти,
Бо її слова впоїли щастям дух мій сумовитий.

Так вона мені звеліла: “Юнака, що десь ізник,
Розшукай, і як вернешся – стану я твоя навік.
Будеш ти, ніхто інакше, – мій коханий чоловік!”
Слово це на рани серця полилось мов справжній лік.

Так, по-перше, владареві появлю я службу сталу,
Бо коритися цареві личить вірному васалу,
А по-друге, ця красуня серце визволить од палу, –
Випроби зламати не можуть мужа волю витривалу.

Поміж всіх панів і хлопів ми з тобою – ближчі друзі,
Тож послухай же, благаю, радцю мій в усякій тузі:
Доки буду я блукати – будь за владаря в окрузі,
Бо твоїй лиш довіряю я і мудрості, й потузі.

Над підданцями, над військом ти правуй, твердий і чулий,
Шли таких гінців до двору, щоб почути все сягнули,
Шли дарунки їм коштовні, шли за мене їм цидули,
Щоб відсутності моєї владарі і не відчули!

Будь такий, як я, завзятий і до ловів, і до бою,
Жди мене три роки, тайну зберігаючи святою!
Як вернусь, – цвіт алое ще засяє красою,
Не вернусь, – тужи невтішно, вболівай і плач за мною.

Лиш тоді печальну звістку владареві надішліть.
Про мою пишійть загибель, про мою останню мить;
Напишіть: його недоля – доля людських всіх порідь, –
І скарби роздайте бідним: срібло, золото і мідь.

Прослужи іще ревніше, як буття кінчу я бренне, –
Не забудь про мене зразу, про моє життя шалене,
Все зроби, як я благаю, помолись тоді за мене,
Пригадай дитинство наше, по-хлопчачи навіжене!”

Шермадін почув цю мову – душу геть журба роздерла,
Із очей гарячі сльози заструміли, наче перла.
Він сказав: “Ідеш – і радість у моєму серці вмерла.
Ти не спинишся, та нащо дав мені владарські берла?”

Чи я зможу замість тебе владувати непохитно?
Чи маєтками твоїми зможу правити пожитно?
Хай земля б мене приспала, ніж тебе пустить самотно, –
Тож візьми мене з собою мандрувати кругосвітно”.

Витязь відповів: “Послухай річ мою без лжі і кпини:
Як блукає десь коханець, – прагне він до самотини.
Без труда не дістаються людям дорогі перлини.
Спис нехай простромить груди віроламної людини!

Хто, крім тебе, ще оцінить пристрасть, в мене забуялу?
Хто, крім тебе, може дати раду і наказ васалу?
Зміцнюй тверджі прикордонні вражу стримати навалу.
Добрий бог – мене, можливо, не віддасть він на поталу.

Нарівні біда потрапить і одну людину, й сотні.
Оборонять сили неба – не страшні путі самотні.
Не вернусь я за три роки, – вдягнеш одяги скорботні.
Дам указа, що над краєм ти владуєш від сьогодні”.

Автанділ залишає листа своїм підданам і відправляється на пошуки. Строк, признаючи коханю, спливає: час повертатися на батьківщину, а незнайомця ніби поглинула земля. Та все ж таки доля зглянулася, і Автанділ знаходить витязя, однак, побоюючись кровопролиття, дві доби переслідує його, поки той не наблизиться до печери. Сховавшись на дереві, Автанділ бачить, як гостинно й мило зустрічає його молода жінка. З підслуханої розмови Автанділ дізнається, що зветь витязя Таріел, а жінку, що зустріла його, – Аснат.

Не затримуючись довго в печері, незнайомиць йде геть. Автанділ вирішує дізнатися про Таріела, розпитавши Аснат, але вона опирається. Коли вмовляння виявилися марними, Автанділ вдається до погроз. Не допомагає й це. Тоді він намагається викликати співчуття й розповідає їй про своє кохання до Тінатін, про те, що він міджнур, який розшукує витязя в тигровій шкурі за дорученням коханої. Слова Автанділа вплинули на Аснат, і вона влаштовує йому зустріч з Таріелом. Витязі одразу ж сподобалися один одному. Таріел розповів свою історію.

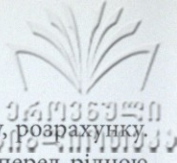
Він індієць. Його батько володів однією сьомою частиною Індії, та, оскільки цар усєї країни Парсадан був бездітний, він почав готувати своїм спадкоємцем Таріела. Пізніше у царя народжується дочка – прекрасна Нестан-Дареджан. Після смерті батька шістнадцятирічний Таріел успадкував вищий військовий титул Індії – амірбара. Юний витязь закохується в Нестан-Дареджан, однак свої почуття приховує. Нестан-Дареджан також не байдужа до амірбара і через свою служку Аснат передає йому листа, в якому освідчується в коханні. В ньому вона закликає коханого піти війною проти непокірних хатавів. Щасливий Таріел відправляє послів до царя хатавів Рамаза з пропозицією підкоритися, але той зухвало відмовляється. Молодий амірбар розгромив супротивника й повертається в Індію з полоненим царем. Перемога Таріела зміцнює кохання Нестан до нього. Та закоханих підстерігає лихо.

Цар Парсадан вирішив віддати свою доньку за сина Хорезмського шаха. Таріел дізнається про це в палаці, на раді придворних. Стримуючи свій гнів та обурення, він підкоряється волі царя. Нестан у відчаї. Вона вважає, що коханий зрадив. Таріел на доказ своєї вірності вбиває нареченого. Розгніваний Парсадан звинувачує в посередництві між Таріелом і Нестан свою сестру Давар.

Ображена Давар, побоюючись страти, наказує двом рабам-чаклунам відвезти Нестан до “пупа моря”, щоб там вона мріяла про питну прісну воду.

Нестан зникає. Майже дворічні пошуки Таріела не дали ніяких результатів. Кохана уявляється йому тигрицею, тому він і ходить у тигровій шкурі.

Уся сюжетна інтрига поеми побудована саме на долях Таріела і Нестан. Спочатку читача зацікавить, хто цей дивний витязь-чужоземець, чому він такий нелюдимий, чому ховається від усіх. Дізнавшись про нього, ми не можемо позбавитися думки: що ж буде з Нестан-Дареджан? Усіх персонажів об'єднує одне прагнення – допомогти закоханим, котрі опинилися в біді. Вони дещо ідеалізовані, постають у романтичному ореолі, хоча й не позбавлені конкретних реалістичних рис. Таріел – втілення безмежної людської сили, це – людина-гіпербола. Автанділ також наділений величезною фізичною силою, але у вчинках своїх він виявляє більшу стриманість і передбачливість. Таріел – увесь із емоцій, його

повелителі – серце й почуття. Автанділ же віддає перевагу здоровому глузду, розраханку. Руставелі малює два різні образи, яких зближує почуття відповідальності перед рідною країною, коханою, другом, величезна внутрішня потреба творити добро.

Різними за характером і темпераментом постають перед нами Тінатін і Нестан-Дареджан – царівни, наділені божественною красою, силою волі, мудрістю. Та образ Тінатін не так яскраво змальований, як постать Нестан. Ми її не бачимо в дії, тоді як Нестан постає в боротьбі, пристрасній і нещадній. Та повернемося до розгортання сюжету...

Таріел випадково рятує пораненого витязя, який виявляється царем країни морів Мулгазанзар Фрідоном. Той розповідає, як одного разу на полюванні побачив двох рабів, які висадили на сушу діву з обличчям, подібним місяцю, однак, помітивши стороннього, одразу ж зникли. Таріел вигукнув: "Її ти бачив!.."

Витязь у тигровій шкурі, попросившись зі своїм новим другом, продовжує поневірятися по білому світу. Разом з Асмаат він поселяється в печері, де й знаходить його Автанділ.

Повернувшись в Аравію, Автанділ розповідає Тінатін про свої пригоди і просить відпустити його до друга, який перебуває у скрутному становищі. Тінатін схвалює його рішення, але Ростеван категорично заперечує: йому не хочеться знову надовго розлучатися зі своїм спасетом і вихованцем. Автанділ, вірний обов'язку витязя, все-таки відправляється до Таріела, порушуючи заборону царя. У заповіті, залишеному Ростевану, він просить пробачення і висловлює власні погляди на кохання, дружбу, мужність, добро і зло, життя і смерть.

Заповіт Автанділа цареві Ростевану, коли він таємно від'їздив

Заповіт він сів писати, жалісливі склав листи:
“Царю мій, таємно мушу я на розшуки піти, –
Паля душі моєї я не можу не знайти.
Наче бог, будь милостивий, подорожнього прости!

Знаю – згодитись зі мною я тебе колись примушу,
Адже вірності до друга не зречуся, не порушу;
Слово вдумливе Платона я тобі згадати мушу:
“Лжа й дволичність шкодить тілу, потім нівечить і душу”.

Знаю я, що лжа – одвічне джерело усіх скорбот.
Кинуть друга, що за брата він любіший у стокрот?
Ні, не кину, не змарную філософських знань і цнот!
Ми вчимось, щоб дух наш злинув до гармонії висот.

Ти читав, що про кохання нам апостоли писали?
Обміркуй же, пригадавши їх напучення й ухвали:
“Нас любов підносить” – дзвоном мислі мудрих пролунали!
Ти не віриш, – що ж промовлю я до темної навали?

Мій творець, мене могуттям обдарує щедро він,
Він – незрима сила й поміч для створінь і для тварин,
Він – безсмертний бог, що змірив грань буття і світу плин,
Він, який миттєво створить сто – з одного, з ста – один.

В божій волі – все на світі, і помітне й непомітне.
Без промінь троянда в'яне, і фіалка не розквітне.
Всі радіють, як побачать щось прекрасне, щось тендітне.
Ні, моє життя без нього – животіння безприсвітне!

Ти прости мені непослух, що твою накликав лють:
Я іду, мов полонений, де чуття мене ведуть.
Щоб вогонь в душі згасити, я іду в цілющу путь.
Де б не був я – що до того? Волю б знов мені відчуть!

Марно зараз сумувати, сльози лити в самотині,
Бо рокової справи не уникнути людині:
Муж повинен бути терплячим і міцним при злій годині.
Не сховатися від того, що призначено віднині.

Бог призначив – і приймаю долю я, мені надану, –
Чесно виконавши справу, в серці вилікую рану!
Хай же в радості й багатстві, повернувшись, вас застану;
Мій же зиск – як Таріелу я іще в пригоді стану.

Царю, вбий мене, почувши, що мій вчинок гудить люд.
Не сумуй, мене не стримуй; сльози й скарги – марний труд!
Я не зраджу Таріела, я не здатен до облуд;
Він зганьбить мене, як станем на тім світі ми на суд.

Вічно мусимо про друга пам'ятать в душі своїй;
Безсоромний віроламець – він ганебний і гидкий!
Навіть цар мене не змусить до підступних, хитрих дій;
Гірше всіх – хистка людина, зло в людині є хисткій!

Мужа, зляканого смертю, що боїться навіть згадки,
Що в бою трясеться й блідне, – зневажатимуть нащадки, –
Боягуз нічим не ліпший від прядильниць коло прядки.
Краще славу здобувати, ніж багатства і достатки.

Не зупиняють смерті й скелі, і гірське вузьке пуття!
Рівні в смерті й муж хоробрий, і знедолене дитя.
Чи старі, чи юні – врешті всім в землі є сповиття.
Ліпше смерть, достойна слави, аніж зганьблене життя.

Я насмілюся, о царю, пригадати тобі ще раз:
Це не вірно – жити, смерті не ждучи собі всякчас, –
Той вночі і вдень приходиться, хто усіх з'єднає нас!
Якщо я не повернуся, – значить, в муках десь загас.

Як мене нищівна доля знищить присудом своїм, –
Мандрівник, загину в мандрах, не оплаканий ніким,
Не вгорне мене у саван вірний учень-побратим.
Вість про смерть мою ти стрінеш з серцем і лицем смутним.

Маю ще неоціненні, незліченні я скарби:
Бідакам їх дай, і вільні хай стають усі раби,
А сиріт щонайбідніших ти багатими зроби,
Щоб мене благословляли у молитвах щодоби.

Забери собі найкраще, як мій каже заповіт,
А на решту хай будують люди протягом цих літ
Чи мости довготривалі, чи притулки для сиріт.
Мій вогонь згасити можеш ти єдиний на весь світ.

Відтепер тобі від мене не прибудуть вже листи, –
Це останній лист, і з нього правду всю прознаєш ти.
Я диявола здолаю і доб'юся до мети.
Хто мерцеві дорікає? Тож мене тепер прости!

Хай в царя зазнає ласки мій прислужник Шермадін, –
Час несе йому багато злих, нерадісних годин;
Будь до нього милостивий – милість мав од мене він;
Не дозволяй йому точити сльози й кров навперемін.

Заповіт мій власноручний вже кінчати на порі,
Мій учителю! Від тебе йду, шалений, я в журі, –
Не сумуйте через мене, не печальтеся, царі,
Ворогів гнобять і сяйте, наче сонце угорі!”

Заповіт свій закінчивши, – Шермадіну передав
І сказав: “Вручи цареві це здання печальних справ
Ти, що радником найближчим в мене завше пробував”.
І, ридаючи криваво, служника він обійняв.

У печері Таріела не було. Аснат, ридаючи, повідомила, що Таріел пішов слідом за ним і не повернувся. Неподалік від печери Автанділ знайде свого побратима, але пораненого, закривавленого і стікаючого кров'ю. Він убив лева і тигрицю, а сам, знесилений, лежить між ними. Виявляється, Таріел цих звірів порівняв із закоханими, які спочатку злилися у пестошах, а потім – у смертельному поєдинку. Тигриця нагадала витязю Нестан-Дареджан, і, розлютившись на лева, він убив його, а тигрицю хотів поцілувати, та за злий норів прикінчив і її.

Автанділ залишає Таріела в печері, оскільки той був безтямний і нездатний на розумні вчинки. Сам же, вірний дружбі, вирішує обов'язково розшукати Нестан-Дареджан. По дорозі він завітав до Фрідона і в супроводі чотирьох його слуг відправляється на нові пошуки. Мандруючи по морю, він захищає караван купців і під виглядом його ватажка прибуває в приморське купецьке місто Гуланшаро. Він знайомиться з Фатман, дружиною багатого купця, яка й розповідає йому про долю Нестан-Дареджан.

Лист Нестан-Дареджан до її коханого

До укоханого пише і зітхає з непокою, –
Полум'я палюче в серці гасне, зрошене сльозою;
Лист складає, що всі душі вмить пронизує стрілою;
Розкривається троянда, і кристали сяють грою.

“Любий мій! Я власноручно слово списую по слові, –
Стан гнучкий – пером для мене, а чорнило – з жовчі й крові.
А папір – серця то наші, разом з'єднані в любові.
О ти, серце, чорне серце! Ти, закуте, будь в закові!

Бачиш, любий мій, що діє світ оцей, його діла!
Скільки б сяєво не сяло, та для мене скрізь імла.
Мудреці ганьблять немарно світ, юдоль плачу і зла!
Горе, горе! Як без тебе існувати я змогла?

Роз'єднав нас, мій коханий, світ і час, проклятий тричі, –
Не судилось радо глянуть одне одному у вічі!
Що зробити може серце, мов списом пробите в січі?
Розум мій розкрив для тебе мрії й мислі таємничі.

Присягаюсь світлим сонцем, в мене зникла і надія,
Що живий ти, бо й у власнім вже зневірилась в житті я,
Та, дізнавшись, прославляла милість бога-чудодія, –
Радість зваживши із горем, спалахнула марна мрія.

Ти живий – цього вже досить, щоб у серці зник одчай,
В серці, зраненому тяжко, в серці, спаленому вкрай.
Ти про мене, що вмирає за тобою, хоч згадай, –
Тут в журбі моє кохання виростає, наче гай.

Повість днів моїх для тебе тут описувать – несила,
Бо ця повість неймовірна і язик би мій зморила.
Раз мене Фат'ма від горя – з ласки божої – звільнила,
Нині ж світ, як личить світу, знову кинув до горнила.

Він тепер ще збільшив горе, долучив до болів болі;
Мук моїх різноманітних, видно, світу не доволі, –
Знов у каджив* непоборних опинилась я в неволі.
Все, що сталось з нами, любий, – все це справи злої долі.

Я сиджу в гірській фортеці – не сягти до мене й оку,
Через хід у скелі можна в тверджу вибратись високу;
День і ніч отут сторожа ходить з того, з цього боку, –
Вб'ють вони всіх супротивців, підступить не давши й кроку.

Ти гадаєш, що до інших рівне військо це вороже?
Не наклич такого горя, що мене забити зможе, –
Я тебе побачу мертвим, і в огні душа знеможе!
О, зречись мене! – Хай серце на каміння стане схоже.

Не сумуй ти, мій коханий, побиватись перестань,
Що якийсь інакший ловчий заполює бідну лань.
Я не житиму без тебе, не знесу тяжких страждань:
Чи встромлю кинджала в груди, чи зі скелі кинув в хлань.

Присягаюсь нашим сонцем, – місяць твій тобі лиш вірний,
Хоч би втрьох три сонця разом простеляли блиск незмірний!
Вниз я кинусь – всюди хланню обступає край нагірний.
Помолися, щоб на крилах в небо злинув дух прозорний!

* Кадживі – нечиста сила, лихі людиноподібні істоти.

Помолись за мене богу, щоб звільнив мене з плачу,
Щоб послав мені він крила, – в ясний світ я полечу,
Від страждань в землі, в повітрі, у воді, в огні втечу,
Близком сонячного саява там свій зір озолочу!

Чи без тебе, частко сонця, світить сонце милозоре?
Ні, бо ти з ним злитий, Лево, Зодіаку світла зоре!
Там, на сонці, – наша зустріч, там осяєш серце хворе.
Буде смерть мені солодка, бо життя гірке й суворе.

Я, тобі віддавши душу, розіб'ю життя кайдани, –
Лиш любов в серцях сховаєм ми, навічні милодани.
Горе! Спогади про тебе рани змножують на рани, –
Ради нашої любові, не вбивайся, мій коханий!

Йди до Індії, до батька, – потребує втіхи він,
Сам безсилий, ворогами замкнутий зі всіх сторін.
Звесели його, – він гине від неволи перемін,
І про мене, бідну, згадуй, що за тебе йде на скін.

Годі долі дорікати, годі скаржитись на муки!
Знай, – від серця йде до серця щира правда, без ошуки.
Прагну вмерти через тебе, – хай закрядуть хижі круки!
Доки житиму, невпинно я ридатиму з розпуки.

Глянь, пізнай, – це край вуалі, що мені дарунком дав, –
Хай би він тобі за згадку про кохання наше став.
Світ лиш це мені залишив, хоч багато обіцяв, –
Круг звернув семинебесний, нам безжальний вирок склав”.

Лист до любого кінчивши й застогнавши, діва мила
Відірвала шмат вуалі; їй коса чоло укрила, –
Гарні пахощі алое злива кучерів точила,
Пах духмяний проливали чорні воронові крила.

Рушив раб у Гуланшаро, зник у сяєві простору
І прибув тієї ж миті він до Фатьминого двору.
Автанділ узрів, що доля довершила справу скору,
І прославив щиро бога, розпростерши руки вгору.

Він сказав Фатьмі: “Наш задум вчасно вивершили чари.
Чи складу я на подяку гідні діл твоїх віддари?
Я їду. Часу немає для дозвілля та забари, –
Приведу сюди в Каджеті мужа – вісника покари”.

Пані мовила: “О леве! Знов страждання полум’яне, –
Серце з світлом розстається, тож темнішає і в’яне:
Я шалію через тебе, та мене не жалуй, пане,
Поспішай, – прибудуть каджі, тяжче битися вам стане”.

Скликав він рабів Фрідона, що жили отут із ним,
Мовив: “Ми були мерцями, зараз дух наш став живим, –
Ми почули те, що чути серцем прагнули своїм;
Ворогів нещасних наших втопчем в прах, розвієм в дим!

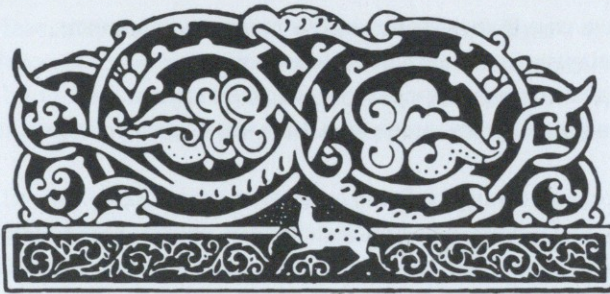
До Фрідона йдіть, цю повість в докладну вкладіте річ;
Я його не можу бачить, – кваплюсь я до інших стріч.
Хай напружить він свій голос, переможний кликне клич!
Обіцяю вам віддати здобич всю з майбутніх січ.

Борг великий перед вами маю я, – це знаю й бачу;
Як зустрінуся з Фрідоном, іншим чином вам оддячу,
А тепер лиш скарб піратський, що забрав я, на роздачу
Вам призначив – окрім цього зараз більше не настачу.

Чим іще я обдарую самовідданих людей?
Корабель віддам їм, повний найкоштовніших речей”.
Мовив: “Взявши це, рушайте в світлі днів, у темі ночей, –
Побратимові Фрідону передайте лист оцей”.

Лист Нестан-Дареджан стає поштоvhом до рішучих дій витязів, які після жвавого обговорення бойового плану йдуть на штурм каджетської фортеці.

Здобуття каджетської фортеці та визволення Нестан-Дареджан

Бачив я оцих звияжців, наче сонце, осяйних, –
Сім планет стовпами сяйва вкрили кожного із них;
Таріел стрункий очолив їхній непоборний здвиг, –
Ось вони війною знищать ворогів своїх грізних.

Щоб порівнювати, в мене образ є для них один:
Так гірські річки, від зливи переповнивши свій плин,
З шумом, з ревом, з гуркотінням вириваються з тіснин,
Та вони вщухають, вливши води в нутр морських глибин.

До Фрідона й Автанділа рівних стрінуги навряд,
Та ніхто й ніде не може з Таріелом стати вряд,
Адже сонце гасить зорі, тьмарить сяєво плеяд!
А тепер про бій прелютий поведу пісенний лад.

Втрюх три брами поділили, щоб туди в боях пройти, –
З ними рушило їх військо, триста левнів, три чоти.
Ніч примусила звияжців в тайну засідку лягти,
На світанку ж всі з'явилися, несучи свої щити.

Йшли спокійно, наче кожен був лише мандрівником,
Не відчула лиха варта, заспокоєна цілком,
І недбало придивлялась, мур обходячи кругом,
Та, наблизившись, прибулець взяв меч, вдягнув шолом.

Раптом ляснули нагайки, і пустились коні вскач.
Ось до брам вже рвуться, з міста лине лемент, зойк і плач.
Втрюх трьома шляхами ринуть, кожен – подвигів шукач.
Б'ють тривогу барабани, різко десь сурмить сурмач.

Нині звідає Каджеті гнівність божого веління:
Відхилиє грізно Кронос* втішне сонячне проміння, –
Зверглось вічне коло світу, неба стьмарилось склепіння.
Не вмістять поля їх трупу, сповнить світ їх голосіння!

Рик разючий Таріела всім смертельно ранить слух,
Розриває враз риштунок, крицю скровлених кольчуг.
Ринуть з трьох сторін – грозою вкривсь багровий виднокруг;
Розламинвши всі три брами, ворогів разять навкруг.

Лев Фрідон із Автанділом, вдвох зустрівшись, обіймались, –
Ворог знищений дощенту, аж річки криваві лялялись.
Обдивившись бойовище, один в одного питались:
“Таріел куди подівся?” – скрізь на друга видивлялись.

Не знайшли ніде героя, хоч оббігли весь окіл;
До фортечних брам вернулись, – там гірський укрили схил
Вламки лат, мечі розбиті, леза, зламані навпіл, –
Десять тисяч варти трупом впали ниць, неначе пил.

Вся сторожа у фортеці, мов недужа, полягла, –
Від кольчуг шматки лишилися, рани вкрили їх тіла.
І розкрито хід у скелі, де найбільша з веж була;
З цих прикмет вони впізнали Таріелові діла.

Вийшли ходом в скелі вгору, де стримить грізна озія;
Там побачили, – звільнило сонце місяць вже від змія:
Він шолома зняв, а в неї коси зм'яла веремія,
Груди до грудей припали, шию обвивала шия.

Плач, цілунки та обійми їх з'єднали в ніжній парі;
Видавалось, мов зійшлися вкупі тут Зуал з Муштарі, –
Прикрашає промінь сонця пелюстки троянди ярі.
Зникло горе, й нині радість їм далась в солодкім дарі.

Цілувалися, тілами пригорталися струнками
І зливалися устами, мов трояндами палкими.
Таріел побачив друзів – втрюх зустрілись побратими
І вітали сонце-діву, що засяла перед ними.

Блиск на сонячнім обличчі загорівсь при їх появі, –
І вона поцілувала цих поплічників у славі,
І смиренно на подяку їм зрєкла слова ласкаві;
Почали розмову красну друзі, милі й величаві.

Прославляли Таріела за звитяги, богом дані,
Один одного вітали, і були вони ще в стані
Битись далі, не зазнавши ран тяжких на полі брані, –
Вороги втекли від левів, наче кози, наче лані.

Із трюхсот бійців сто сорок вмерло дня того страшного, –
Це Фрідона засмутило, та втішала перемога:
Після бою не лишилось в місті ворога живого.
Не злічити, скільки в здобич мали скарбу дорогого!

На верблюдах і на мулах повезли із цих країн
Купи сяйних самоцвітів і три тисячі перлин,
Все – гранчатий, добрий камінь: пишний яхонт і рубін;
Варту виставивши, сонце посадили в паланкін.

У Каджеті залишили шістдесят богатирів,
Повезли з собою сонце – сяйвом лик її горів;
Дружно рушили у дальню путь до города Морів,
Щоб Фатьму зустріти й скласти дяку, гідну владарів.

Добро перемагає зло. Фрідон влаштовує весілля Нестан-Дареджан і Таріела, потім вони їдуть в Аравію, де вінчаються Тінатін з Автанділом.

Прикінцеві строфи

Наче сон нічний, кінчилась їхня повість в згоді й славі,
 Вже пішли вони із світу. О часи хисткі й лукаві!
 Час – це мить одна, хоч довгим він здається нам в уяві.
 Так пишу я, месх незнаний, родом з селища Руставі.

Богу Грузії Давиду,* сонце рівному на вроду,
 Склав я віршами цю повість на забаву і догоду, –
 Він поширює могутньо жах від Заходу до Сходу,
 Палить підступ і дарує міць підданому народу.

Славить подвиги Давида – марні всі старання ревні!
 Повість цю про край далекий, про діла й звичаї древні,
 Про державців чужоземних, про пригоди їх плачевні
 Я знайшов і віршем виклав, і розради мав душевні.

Отакий цей світ несталий, – все він крутить в веремії,
 А життя – лиш мить, коротша за миттєвий помах вії.
 Що нам те, до чого прагнем? Доля – згубниця надії,
 Світом тим і цим владує, нещедротна в благодії.

Аміран Дареджанідзе мав співця – Мосе Хонелі,**
 Про Абдул-Месію вірші склав прославлений Шавтелі,***
 Безутомно Діларгета оспівав Саргіс Тмогвелі,****
 У сльозах про Таріела я співаю, Руставелі.

* Давид – Давид Сослані, другий чоловік цариці Тамар, полководець.

** Мосе Хонелі – грузинський поет, попередник Руставелі, автор поеми “Амірандареджаніані” – “Аміран, син Дареджан”.

*** Іоане Шавтелі – грузинський поет XII століття, автор циклу од “Абдул-Месія” про царя Давида Агмашенбелі (Будівничого).

**** Саргіс Тмогвелі – грузинський поет XII століття, сучасник Руставелі.

რახულ ჩიღაჩავა

რუსთველის ტომი

ღვინო კი არა ჯამში მიდგას რაღაც დუბელა,
წვიმს მთელი ღამე, ცის ნატეხი ჩამოაქვს დაბლა.
ცარიელია ისევ ჩემი პაწია ტაბლა
და მარტო შოენილს ლექსს მიკითხავს მე დიუ ბელე.*

როგორც აბსენტი, მწარე სითხე ჩემს ვენებს ავსებს
და ყურს ჩაესმის ნაწყვეტ-ნაწყვეტ: პარიზი... რომი...
გაქრა სტუმარი – მე გავშალე რუსთველის ტომი,
რომლის სტროფებში უძველესი დუღს რენესანსი.

მიკოლა ბაჟანი თარგმნის “ვეფხისტყაოსანს”

სისხამია თუ შუადღე თუ ზამთრის ღამე გვიანი,
დნიპროს მიდამო გაშლილა თუ ჭალა არაგვიანი,
პირველი თოვლი მოსულა თუ ყვავილობენ იანი,
პერგამენტს უზის ჭაბუკი, ხან ღალი, ხან სევდიანი.

ჭაბუკი ამბობს: “ცოცხალვარ, თუმცა მეგონა გავთავდი,
განცდების ჩემის ხანძარმა უწია მეცხრე ცათამდი.
ძმად გავეფიცე ტარიელს, ნურადინ-ფრიდონს, ავთანდილს.
მე მათთან ერთად მტერს ვებრძვი, ცრემლები ღვარიც მათთან მდის.

მშობელ ერისთვის ვაგროვებ ურიცხვ ღალსა და საფირონს,
რათა თვალწევდენ სივრცეში მათი ნათელი გავფინო.
ძველ ლექსიკონებს ჩავცქერი თუ ვუმზერ მტკვრის სანაპიროს,
მესმის მარიკას “გეთაყვა”, სიმონის “გოლუაფირო.”

ძმანო მგოსანნო, ამ წამის დაუშურველად თქვით ქება,
შიში თანდათან მცილდება, ვნების კოცონში ინთქმება,
სწორუპოვარი შაირი მოქუხს უნაზეს რითმებად,
რა აღმაფრენაც მეწვია, ენით არ გამოითქმება.

მიჯრით ეწყობა პწკარები, როგორც ბაჯაღლო ზოდები,
თვალწინ გარბიან ქართული ვენახები და ოდები,
ბრმა ტკივილები ამშლელი, ტანზე აღმურის მომდები,
საუკუნეთა მიღმიდან კივიან მიკიოტები.

აჰა, ჩემი შთაგონების შეხსნილია შეიდივ კარი,
და თუ კიევს არ ვაწვდინე ხმოვანება შოთას ქნარის,
“სრულად მოვსწყდე სამოთხესა, ქვესკნელს ვიყო დასანთქმარი,”
“ხაი მენე პოზბაველიატ რაიუ, ვიდდადუტ პეკელნი კარი.”**

* დიუ ბელე – XVI საუკუნის ფრანგი პოეტი.

** რუსთაველის სტრიქონის ბაჟანისეული თარგმანი.

Рауль Чілачава

Нічний гість

Злива... За північ... Тремтить скаламучений келих.
Трунку – по вінця. Небо розверзлось – цілу ніч лле.
Стіл мій порожній, і сам я – немовби в келії,
І наодинці читає мені вірш Дю Беле.*

Кров – як абсент... Бентежиться, мов б'ється об скелі,
В Римі, Парижі побував я неначе в ту мить.
Гість мій зникає... Я том розгорнув Руставелі –
Із прадавніх рядків ренесансне життя струмить.

Авторизований переклад з грузинської Віктора Кордуна

Микола Бажан перекладає "Витязя в тигровій шкурі"

Ранок це чи полудення, чи гучне ридання ночі?
Чи шалений біг Арагві, чи Дніпро чарує очі?
Це зима здійсмає вихор чи повстали поторочі? –
Отрок з книгою, він змалку до величних книг охочий.

"Я – живий, – шепоче тихо, – а здавалось: сил не стане,
Дев'яти небес торкнуся – й дух лігати перестане.
Таріелу, Автанділу, Нурадін-Придону дане
Знищення твоїх нещадних супостатів, о Нестане!

Щоб далеким вічним сяйвом спалахнули сонця грона,
Лалом і сапфіром квітли мислі всемогутні крона, –
Словники гортаю давні, п'ю струмки з гірського лона,
Чую "гетаква" Маріки, "голуапіро" Симона.**

О поети, будьмо разом, бо навік ми – кривні браття,
І тоді насправді щезнуть лихо, помста і прокляття.
Як шаїрі ніжнозвучний будуть всюди пам'ятати –
Світ відкриється для щастя й зацвіте любов'ю свято.

Злибки золота кладу я, чистий лист – в густім покрові,
Виноградні сльози ллються, наче ллється кров по крові.
Із глибин століть незрячі день і ніч гукають сови,
Будять біль, який не має назви в материній мові.

Як грузинську пісню-ліру, блиск Мтацмінди, відблиск Джварі
До Дніпра не донесу я, заблуджусь в словесній хмарі,
"Срулад мовцхде самотхеса, квескнелс віко дасанткмарі", –
Хай мене позбавлять раю, віддадуть пекельній карі."***

Авторизований переклад з грузинської Бориса Чіна

* Гетаква, голуапіро (груз.) – будь ласка; мається на увазі подружжя Маріка і Симон Чіковані.

** Переклад М. Бажаном руставелівського рядка.

Rauls Čilačava. Gruzīnu tautas Bībele. *Tulkojis Imants Auziņš*. 7
რაულ ჩილაჩავა. ქართველი ერის ბიბლია 12
 Рауль Чілачава. Біблія грузинського народу 17

Bruņinieks tīģera ādā. Poēmas fragmenti 23
 Ievads 24
 Stāsts par arābu caru Rostevānu 26
 Teika par Arābijas valdnieka sastapšanos ar bruņinieku tīģera ādā 34
 Fridona, Avtandila un Tariēļa apspriede pie Kadžetijas cietokšņa 44
 Kadžetijas cietokšņa ieņemšana un Nestan-Daredžanas atbrīvošana 47
 Noslēgums 51

Imants Auziņš. Pāris piebildes par latviešu atdzejojumiem 52
იმანტ აუზინში. რამდენიმე სიტყვა “ვეფხისტყაოსნის” ლატვიურ თარგმანებზე . . . 54
Имант Аузинь. Декілька слів про латиські переклади “Витязя в тигровій шкурі” 56

რაულ ჩილაჩავა. იერუსალიმის ქართველთა ჯვარის მონასტერში 58
რაულ ჩილაჩავა. სამთა ვაჟთა, სამთა ძმთა 58
 Rauls Čilačava. Jeruzalemes gruzīnu Sv. Krusta klosterī. *Atdzejojis Imants Auziņš*. 59
 Rauls Čilačava. Trīs bruņinieki, trīs brāļi. *Atdzejojis Imants Auziņš*. 59

შოთა რუსთაველი. ვეფხისტყაოსანი. ნაწვევები 67
 დასაწყისი 69
 ამბავი როსტევეან არაბთა მეფისა 74
 როსტევეან მეფისაგან და ავთანდილისაგან ნადირობა 80
 ნახვა არაბთა მეფისაგან მის ყმისა ვეფხისტყაოსნისა 82
 თინათინისაგან ავთანდილის გაგზავნა მის ყმის საქებრად 87
 ანდერძი ავთანდილისა როსტევეან მეფის წინაშე 95
 წიგნი ნესტან-დარეჯანისა საყვარელთანა 99
 თათბირი ტარიელისა 103
 დასასრული 107

Шота Руставели. Витязь в тигровой шкури. Уривки	115
Вступ	117
Про Ростевана, арабського царя	122
Половання царя Ростевана і Автанділа	128
Як цар аравійський побачив витязя в тигровій шкурі	130
Тінатін посилає Автанділа на пошуки витязя	135
Заповіт Автанділа цареві Ростевану, коли він таємно від'їздив	143
Лист Нестан-Дареджан до її коханого	147
Здобуття каджетської фортеці та визволення Нестан-Дареджан	151
Прикінцеві строфи	154
რაულ ჩილაჩავა. რუსთველის ტომი	156
რაულ ჩილაჩავა. მიკოლა ბაჟანი თარგმნის "ვეფხისტყაოსანს"	156
Рауль Чілачавა. Том Руставели . Авторизований переклад з грузинської Віктора Кордуна	157
Рауль Чілачавა. Микола Бажан перекладає "Витязя в тигровій шкурі". Авторизований переклад з грузинської Бориса Чіпа	157

Latviešu teksta redaktors **Imants Auziņš**
Latviešu teksta salikums **Irina Auziņa**
Gruzīnu teksta salikums **Ana Citlidze**
Україну teksta salicēja un redaktore **Ija Čilačava**
Ilustrāciju autors **Sergo Kobuladze**
Grafiku autors **Iraklijs Očiauri**
Izdevējs "**Poligrāfijas infocentrs**"
Mākslinieks, datorgrafīķis **Jānis Pavlovskis**
Iespiests tipogrāfijā a/s "**Preses nams**"

ლატვიური ტექსტის რედაქტორი **იმანტ აუზინში**
ლატვიური ტექსტის ოპერატორი **ირინა აუზინია**
ქართული ტექსტის ოპერატორი **ანა წითლიძე**
უკრაინული ტექსტის ოპერატორი და
თანარედაქტორი **ია ჩილაჩავა**
ილუსტრაციები **სერგო კობულაძისა**
თავსართ-ბოლოსართები **ირაკლი ოჩიაურისა**
გამომცემლობა "პოლიგრაფიას ინფოცენტრის"
მხატვარი **იანის პავლოვსკისი**
დაბეჭდილია სტამბაში "**Preses nams**"

Редактор латиського тексту **Імант Аузінь**
Оператор латиського тексту **Ірина Аузіня**
Оператор грузинського тексту **Анна Цітлідзе**
Оператор і співредактор
українського тексту **Ія Чілачавა**
Ілюстрації **Серго Кобуладзе**
Заставки **Іраклія Очіаурі**
Художник видавництва
"Поліграфіяс інфоцентр" **Яніс Павловскіс**
Надруковано в друкарні "**Preses nams**"

